Köroğlu

yaşamı·sanatı·şiirleri

Hüseyin Seçmen'in Öteki Yapıtları :

Şinasi, TDK Yayınları, 1972 (Tükendi)
Karacaoğlan, Deniz Kitaplar Yayınevi, 1983
Dadaloğlu, Deniz Kitaplar Yayınevi, 1983
Ömer Hayyam (Hazırlanıyor, İhsan Üren'le birlikte)
Şeyh Mehmet Çelebi (Hazırlanıyor)

Basıma Hazırlayan
Nahit KAYABAŞI

Kapak
Mustafa DELİOĞLU

Dizgi - Baskı
HAŞMET BASIMEVİ
Tasvir Sokak, Kul Han, 16 - 18
Cağaloğlu - İST. Tel. : 522 59 95

Cilt
AYTAÇ CİLTEVİ

Copyright
Deniz Kitaplar Yayınevi, 1983

Genel Dağıtım
DENİZ DAĞITIM
Babıali Caddesi, 14/2
Cağaloğlu - İST. Tel. : 522 06 57

HÜSEYİN SEÇMEN

KÖROĞLU

YAŞAMI
SANATI
ŞİİRLERİ

Deniz Kitaplar Yayınevi
Cağaloğlu - İstanbul

OZANLAR DİZİSİ : 2
Birinci Basım : 1983

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ... 7

I. SÖYLENTİLERE GÖRE KÖROĞLU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI VE SONU ... 9
A. Azeri Söylentisi ... 10
B. İstanbul Söylentisi ... 12
C. Yeni İstanbul Söylentisi ... 14
D. Kars Söylentisi ... 16
E. Erzurum Söylentisi ... 21
F. Antep Söylentisi ... 23
G. Maraş Söylentisi ... 29
H. Huloflu'nun Azeri Söylentisi ... 32
İ. Tobol Söylentisi ... 33
J. Elazığ Söylentileri ... 33
K. Özbek Söylentisi ... 34
L. Öteki Söylentiler ... 35

II. KÖROĞLU'NUN TARİHSEL KİŞİLİĞİ ... 41

III. HALK ÖYKÜLERİ VE KÖROĞLU KOLLARI ... 57
A. Halk Öykülerinin Ortaya Çıkışı ... 57
B. Köroğlu Öykülerinin Kökenleri ... 69
C. Öyküleri Bezeyen Öğeler ... 77
a. Destansal Öğeler ... 79
b. Öykülerde Masal Öğeleri ... 95
c. Dinsel Öğeler ... 98
d. Tarihsel Öğeler ... 100
D. Biçim ve Öz Yönünden Öyküler ... 102
E. Öykülerin Konuları ... 112

IV. KÖROĞLU'NUN ETKİLERİ ... 120

V. TARİHSEL ORTAMI İÇİNDE KÖROĞLU ÖYKÜLERİ ... 127

VI. ŞİİRLER ... 139

VII. ŞİİRLERİN DİZİNİ ... 235

VIII. SÖZLÜK ... 241

IX. KAYNAKÇA ... 271

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Köroğlu üzerine yapacağımız ayrıntılı incelemelere yalnızca bir giriş niteliği taşımaktadır. Köroğlu'na ilişkin bir yığın karmaşık sorun, yıllardan beri çözüm bekliyor.

Arşiv belgelerinin yayımlanması, bizce, savsaklanmaması gereken ivedi bir görev olarak düşünülmelidir. Bu görev yerine getirilirse; belgelerdeki bilgiler ışığında, Köroğlu Kolları'nda yer alan pek çok bezeme öğesi, anlamlı bir biçimde çözümlenebilecektir. Böylece, öykülerle tarihsel belgeler arasındaki gerçeklik belirlenebilecek, halk öykülerinin oluşumunu sağlayan tarihsel, toplumsal ve ruhsal alanlar arasındaki ilişki ve çelişkilerin biçimi de açıklık kazanacaktır.

Köroğlu geleneği içinde yer alan şiirlerin değerlendirilmesi, hiç kuşkusuz, değişik söylentilere girmiş şiirlerin karşılaştırılması yapıldıktan sonra gündeme gelebilir. Köroğlu şiirlerini bağımsız parçalar olarak düşünme olanağı yoktur. Bu şiirlerin değeri, söylenişindeki tarihsel gerçeklik ile öykü zinciri içinde ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, şiirlerin değerlendirmesini daha sonraya bırakıyorum.

Çalışmamın gün ışığına çıkmasında değerli öğretmenim Orhan Şaik Gökyay'ın büyük etkisi olmuştur. Burada, kendilerine sonsuz bağlılık duygularımı sunuyorum.

Ayrıca, çalışmamın her evresinde değerli uyarı ve derin görüşleriyle beni yüreklendiren dostum İhsan Üren'e, bilgilerin toplanmasında içtenlikli yardımlarını esirgemeyen Emin Nedret İçli ile Erdem Seçmen'e, metnin düzeltilmesinde ve basıma hazırlanmasında büyük bir çaba harcayan Nahit Kayabaşı'na sonsuz saygılarımı sunmayı görev bilirim.

Hüseyin SEÇMEN Çorlu, 1 Haziran 1983

I

SÖYLENTİLERE GÖRE KÖROĞLU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI VE SONU

Bir halk yiğidi Köroğlu, bir ozan. Elinde sazı, dilinde sözü, çağlara ses ileten koçaklamalar söylemiş. Halka zorbalık edenlerden öç almak için, çoğu kez, elinde kılıcı ve kalkanıyla, yellerle kuşlarla yarış eden Kırat'ının üstünde savaş alanlarında amansız dövüşler vermiş. Devlet uğru saymış onu, halksa kurtarıcı. Öldürülmesi için buyruklar yazılmış beylere yargıçlara, padişahların hanların ağzından. Kitlelerse onu alınyazılarını değiştirecek bir gücün simgesi olarak görmüşler. Söylenceler gerçeklerle birleşmiş; duygular gerçekleri örtmüş ve Köroğlu'nun kişiliğine bağlı bir bireşim çıkmış ortaya. «Köroğlu Öyküleri» doğmuş böylece. Öykülerde çok eski çağların yiğitlik anlayışı ile, tarihin somut koşulları içinde yeniden ortaya çıkan ve bambaşka öğelerden oluşan yiğitlik anlayışı birleşmiş. Halk ozanları ülke ülke dolaşıp anlatmışlar bu öyküleri. Her ülkenin insanı kendi düşlerini, sevgisini, öfkesini, gizli tutkularını, özlemlerini katmış bu öykülere *damla damla*. Derken, Köroğlu adı Rumeli'den Türkistan'ın uzak köşelerine dek dalga dalga yayılmış. Onun gerçek kişiliği unutulmuş zamanla, unutulmuş ama, onu kendinden sayanlar, öykülerine öykü, koçaklamalarına koçaklamalar katarak koskocaman bir **Köroğlu Destanı** yaratmışlar. Halk, Köroğlu'na sıradan bir ölüm yakıştırmamış; kutsamış onu, ölümsüzleştirmiş. Sonunda o, Hızır'a arkadaş, Kırklar'a yoldaş olup çıkmış.

Köroğlu ve koçaklarının serüvenlerini anlatan öykülere «Köroğlu Kolları» deniliyor halk yazınımızda. Her kol bağımsız bir

serüven. Kolların bölgelere göre değişik söylentileri var: **Erzurum Söylentisi, Azeri Söylentisi, Maraş Söylentisi...** gibi.

Söylentilere göre Köroğlu kimdir, ortaya çıkışı nice olmuştur? Sorularımıza söylentilerin dilinden karşılık arayalım:

A) **Azeri Söylentisi**(1): Köroğlu'nun gerçek adı Ruşen'dir. Teke Türkmen boyundandır. Babası Mirza Sarraf, Türkistan padişahı Murat'ın at sürülerini yönetmektedir. Bir gün, sürüler Ceyhun ırmağı kıyısında otlarken bir at çıkıyor ırmaktan, iki kısrağa aşıyor, döllüyor onları. Mirza Sarraf damga vuruyor bu kısraklara. Günü gelince kısraklar iki çelimsiz tay kulunluyor. Olağanüstü bir aygırın dölü olduklarını bilen Mirza Sarraf, padişah Murat'a armağan etmek istiyor bu tayları. Padişah, böylesi cılız iki tayın kendisine verilmek istenmesine çok kızıyor; gözlerini oyduruyor at bakıcısının. Oğlu Ruşen çok üzülüyor bu olaya. Babası acısını unutturacak sözler söylüyor Ruşen'e Dü-

---

(1) **Azeri Söylentisi**, Köroğlu söylentileri içinde en geniş olanıdır. Bu söylentide Köroğlu'nun babasının *gözlerinin kör edil*mesinden sonra konu edinilen olaylar şunlardır: 1) Köroğlu'nun Çamlıbel'e gelişi ve Reyhan Arap'la karşılaşmaları, 2) Sultan Murat'ın kızı Nigâr Hanım'ın kaçırılması, 3) Hınıs Beyi Hasan Paşa'nın, Köroğlu'nun ünlü Kırat'ını Kiçel Hamza adlı birine kaçırtması, 4) Kacar Mehmet Bey'in Çamlıbel'e gelişi, 5) Kars yöresinin yöneticisi Ahmet Paşa'nın kızı Perizat'ın Köroğlu ve koçaklarınca kaçırılması ve Kars kentinin *yağmalanması*, 6) Gırizoğlu (Kiziroğlu) Mustafa Bey'le Köroğlu'nun buluşması, Tokat kenti üzerine akın yapılması, 7) Ivaz (Ayvaz)'la Köroğlu'nun aralarının açılması. Ayvaz'ın Bolu Beyi'nin yanına gitmesi, 8) Ayvaz ile Demircioğlu'nun kavga etmeleri, Demircioğlu'nun Kürdistan Beyi Kiziroğlu Mustafa ile birleşip Köroğlu'nu öldürmek istemeleri, 9) İstanbul Padişahının veziri Hasan Paşa ile Köroğlu ve koçaklarının savaşı ve Köroğlu'nun Şah Abbas'ın kölelerince öldürülmesi... Söylentinin nitelikleri ile ilgili olarak, TECER, Ahmet Kutsi: «Köroğlu'na Dair», **Halk Bilgisi Mecmuası**, C. I, Ankara 1928, s. 115 vd Söylentinin özeti, BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, Evkaf Matbaası, İstanbul 1931, s. 8-16'da verilmiştir.

şünde kendisinin çok büyük bir yiğit olacağını gördüğünü söylüyor. Bir yandan da öcünün alınması gerektiğini sıkı sıkı uyarıyor. Ruşen taylardan birini besliyor. Dünyada eşi bulunmayan bir at olup çıkıyor bir zamanların cılız tayı. Padişah bir gün bu atı görüyor ve onu iyeliğine geçirmek istiyor. Ruşen'in de kendisine hizmet etmesini buyuruyor. Ruşen karşı çıkıyor bu isteklere. Padişaha beslediği öç duygularını açıkça ortaya koyuyor. Köroğlu takma adını alacağını da belirtiyor. Kendisini tutmak isteyen askerlerle vuruşuyor, kurtulup kaçıyor.

Bu olaydan sonra bulundukları yerden ayrılıp Herat yöresinde bulunan bir adaya gidiyorlar. Mirza Sarraf, yıldız kitaplarına bakarak oğluna bir çeşmeyi tanımlıyor. O çeşmenin suyundan çıkan köpükleri getirmesini istiyor. Köroğlu çeşmeyi buluyor, buluyor ama, geri dönerken yolda susadığı için köpükleri içiyor. Oysa bu köpükleri Mirza Sarraf içseydi gözleri açılacaktı.

Köroğlu, babasının isteği üzerine onunla Meşhed'e gidiyor. Mirza Sarraf burada ölüyor. Köroğlu, Horasan halkının uyarılarına kulak asmaksızın Azerbaycan yolunu tutuyor. Yolda dağ uğrusu Deli Hasan'la çarpışıyor, yenilen Deli Hasan kendi adamlarıyla Köroğlu'na katılıyor. Yedi yüz kişi kadar oluyorlar orada Karadağ'da Gökçe Bel çimenine geliyorlar. Babası, ölürken İran şahlarına dokunmamasını öğütlemiştir Köroğlu'na. Azerbaycan yöneticisinin ülkesinden çıkıp gitmelerini söylemesi üzerine oradan kalkıp Rum iline geliyorlar. Bir kervan yağmalıyorlar Kazlıgöl'de. Üzerlerine gelen Revan Beyi Hüseyin Ali Han'ı yeniyorlar. Oradan kalktıkları gibi, ver elini Çamlıbel, diyorlar. Bir kale yaptırıyor Çamlıbel'de Köroğlu. Halkı topluyor çevresinde. Yollar kesmeye başlıyor. Beylere aman vermez oluyor. Serüvenler serüvenleri kovalıyor. Köroğlu seviyor, seviliyor, damlara düşüyor, savaşlara katılıyor, derken yaşlanıyor. Ünü dünyayı tutmuş olan bu yiğidin sonu yakındır artık.

Azeri Söylentisi'ne göre Köroğlu'nun sonu şöyle: Şah Abbas, Köroğlu'nun ününü duymuştur, kendisini ordusuna komutan yapmak ister. Köroğlu, «Şahlar insan değeri bilmez» diyerek şahın önerisini geri çevirir. Buna çok kızan şah, Köroğlu

nun başını getirene komutanlık vereceğini duyuruyor. İyice yaşlandığını sezen Köroğlu, Mekke'ye gitmek istiyor. Delilerini topluyor, onlardan ayrılacağını söylüyor. Yerine geçmek üzere Ivaz'ı görevlendirip kılıcını büküyor, andiçiyor savaşmamaya. Kazlıgöl'e dek kendisini uğurlamaya gelenlere esenlikler diliyor. Yıllarca sığınıp arka verdiği dağlar için şiirler söylüyor, yaşamında ilk kez ağlıyor. Yola koyuluyor Köroğlu, koyuluyor ama, alınyazısı onu şahın eline düşürüyor. İki kölesi var Şah Abbas'ın. Konuk oluyor onların yanında yiğidimiz. O gece köleler önce Kırat'ı öldürüyorlar, atı elden giden Köroğlu bir hiçtir bundan böyle. Üzerine saldıran kölelere karşı hiç savunmuyor kendini, boynunu uzatıyor. Kellesini kesip şaha götürüyorlar. Bir damla kan damlıyor şahın eteğine. Şah; «Bu suçsuz bir insanın kanıdır» diyor. Kölelerin, Köroğlu'nu yiğitçe öldürmedikleri kuşkusu içindedir şah. Gerçeği öğrenmek için Çamlıbel'e üç deli çağırtıyor. Gerçek anlaşılıyor ve birlikte gözyaşı dökülüyor yiğit Köroğlu için. Köroğlu'nu öldüren köleleri Isfahan halkı parçalıyor. Sonra Çamlıbel delilerine beylik giysileri sunuyor Şah Abbas. Ayvaz'ı da, Köroğlu'nun vasiyeti üzre Çamlıbel'in beyi olarak görevlendiriyor.

B) **İstanbul Söylentisi**(2) : Köroğlu'nun babası, Bolu Beyi Mustafa'nın at bakıcısıdır. Bolu kentinin tüm yöresi onun elindedir. Zorba biridir Mustafa Bey; astığı astık, kestiği kestik. Tüm halk yılmıştır kendisinden; beyin dediklerini bir iki demeden yerine getirirler. Öte yandan at meraklısıdır Bolu Beyi. Köroğlu'nun babası Ali Ağa'yı soylu atlar bulmak için görevlendirir. Ali Ağa yola düşer. Bolu Beyi'nin topraklarında üç gün yol aldıktan sonra Halep'e varır. Halep Valisi Hüseyin Paşa'nın çok ünlü bir atı vardır. Olur olmaz aygırın atına aşmasını istemez paşa. Soylu bir atla çiftleştirmek ister atını. Derken bir gece Fırat ırmağı kıyısında konaklar. Irmaktan bir canavar çı-

(2) TEZEL, Naki: **Köroğlu Masalı, İstanbul Rivayeti**, İstanbul 1939. Ayrıca, BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 19 vd.

kıp Hüseyin Paşa'nın atına aşar, aşar aşmasına ya, paşa bunu görmez. At bakıcılarından biri canavarı gördüğünü söyler paşaya. Sonunda çirkin bir tay doğurur Hüseyin Paşa'nın ünlü atı. Bu tay bir kadına verilir. Ali Ağa olup biteni öğrendikten sonra bu tayı kadından satın alır. Ali Ağa'nın Bolu'yd dönmekte olduğu öğrenilince muştucular gider beye. Bolu Beyi Mustafa, canavara benzeyen tayı görünce köpürür. Kendisi ile alay ettiğini sandığı Ali Ağa'nın gözlerine mil çektirir. Getirdiği tayı da eline vererek onu kendi yurduna gönderir.

Ali Ağa yurduna döndüğünde, sonradan Köroğlu adını alacak olan oğlu on beş yaşındadır. Babasının öcünü almak için andiçer. Tay, ahıra kapatılarak özel bir bakımla yetiştirilir, zorlu deneylerden geçirilir. Sonunda, bir zamanların çelimsiz, canavar görünüşlü tayı, eşi benzeri bulunmayan bir at olur. Köroğlu'nun Kırat'ıdır bundan böyle.

Ali Ağa, bulunduğu yerden ayrılıp gitmesini söyler oğluna. Bey öğrenirse atı ellerinden alabilir. Bolu Beyi cirit oyunları düzenlemektedir sık sık. Ali Ağa'nın oğlu, atıyla oyun alanına gelir bir keresinde. Bey yakalanmasını ister kim olduğunu bilmediği bu atlının, peşine adamlarını salar. Ali Ağa'nın oğlu peşinden gelenleri yere serer ve dağlara kaçmayı başarır. Bunun üzerine, Mustafa Bey, Ali Ağa'yı çağırıp hem atı hem de oğlunu kendisine vermesini ister. «Canımı almak elindedir ama, Kırat'ı almak elinde değildir» karşılığını verir Ağa. Cellatlar işkenceyle öldürürler kendisini.

Atı ile dağlara kaçan bu yiğidin adı da Ali'dir. Günlerce köylülerin verdiği ekmekle yaşar. Bir gün, bir köpeğin leş yediğini görür. Bir sürü başka köpek de pay almak istemektedir leşten. Ama, birinci köpek izin vermemektedir hiçbirine. Bu durum, Ali'de şöyle bir düşünce uyandırır: Dişimi göstermezsem ömrümce dilenmek zorunda kalırım. Artık gücünü gösterecektir. Kimseden ekmek istemez olur. Yol kesip baç almaya başlar. Gelen geçen onun gözleri kör edilmiş olan Ali Ağa'nın oğlu olduğunu öğrenir. Köroğlu denilmeye başlanır kendisine. Gerçek adı unutulur Ali'nin, Köroğlu olup çıkar. Bolu Beyi'nin zorbalığından kaçanlar, öteki uğrular, birer birer katılırlar Köroğlu'na. Çamlıbel'i

merkez yaparlar kendilerine. Yol keserler, bac alırlar gelip geçen kervanlardan. Köroğlu'nun çetesi gittikçe büyür; Dardeğmez, Kıraçıkmaz, Sivrisinek, Deli Balta, Demircioğlu... gibi koçaklar el ele verirler Köroğlu ile. Halka baskı yapan beylere kan kustururlar. Beylerin kızları, kardeşleri kaçırılır, sarayları yağmalanır. Elde edilenler yoksullara dağıtılır.

Köroğlu, koçakları ile birlikte Gürcistan'a akın yapar; bu akında oğlu Hasan'ı yitirir, günlerce yasını tutar oğlunun. Kan dökmez olur bundan böyle. Uzun bir sessizlik döneminden sonra Köroğlu'nun delileri, yeden kervanları vurmaya başlarlar. Bir keresinde Frengistanlı bir kervana saldırırlar. Frenk kervancı kendilerine yalvarır yakarır mallarını almasınlar diye. Kimse aldırış etmez bu yakarmalara, bu arada kervancının oğlu da öldürülür. Öç alma duygusu içinde ülkesine gider kervancı. Köroğlu'nun delilerinin kendi kendilerini öldürecekleri bir tuzak hazırlar. Ülkesinden Karadağ altıpatları satın alıp getirir, beylere armağan eder. Koçaklardan Demircioğlu önce tüfeğin kurşunlarını yoklar, parmakları arasında ezer. Böylesine bir nesnenin insanı öldüremeyeceğini düşünerek arkadaşlarından birine ateş eder, oracıkta ölür ateş ettiği kişi. Bundan sonra tüm koçaklar birbirini öldürürler. Gürültüyü duyan Köroğlu dışarı çıkar, korkunç görünüm karşısında tüm umutlarını yitirir, atına binip bilinmeyen bir yöne gider.

C) **Yeni İstanbul Söylentisi**(3) : Köroğlu'nun babası Acemistan'da baytardır. Bir gün Rumeli'de bulunan Silistre kentine yolu düşer. Kentin kumandanı Hasan Paşa'dır. Hasan Paşa'nın alımlı bir kısrağı vardır. Paşanın yanında bulunan baytarlar bu kısrağı övüp dururlar. Kısrağı, Köroğlu'nun babası da inceler ve paşaya; «Efendim, zararsız ama bu kısrakta eşek soyu var!» der. Paşa; «Atta eşek soyu nice olur?» diye sorar. Baytar; «Eşek

(3) ELÇİN, Şükrü Murat: «Köroğlu Hakkında Notlar», **Ülkü Mecmuası**, C. X, Sayı 57 - 58, Ankara, II. Teşrin - I. Kanun 1937, s. 271 - 280, 326 - 336.

soyundan gelen at suya vardığında ön ayakları suya dokunur dokunmaz işer,» diye karşılık verir. At suya götürülür, gerçekten de işer baytarın dediği gibi. Paşa, Köroğlu'nun babasının gerçekten bilgili, attan anlayan bir kişi olduğunu anlar, kendisine dört yüz altın verip Arabistan'dan iki tay getirmesi için görevlendirir.

Arabistan'a varır baytarımız. Ovalarda yayılan taylar çoktur. Çobanlar hayvanları sulamaya getirince iki tay kestirir gözüne Köroğlu'nun babası. Biri kır, biri doru. Bunlar öyle ahım şahım taylar değildir; gövdelerinin her yanı yaradan, uyuzdan dökülmektedir. Tayların gerçek iyesi bir tecimendir. Çobanların dediğine göre, taylar tecimenin binek atından doğmuşlarmış. Denizden çıkan bir aygır aşmış tecimenin atına. Yedi yaşına dek biçimsiz ve yaralı olurmuş deniz aygırı soyundan gelen atlar; yedi yaşını bitirince de kurda kuşa ulaşan, yellerle yarışan atlar olup çıkarlarmış, çıkarlarmış ya, çobanlar bilmezmiş bu gizi.

Baytarı tecimene götürürler, altı yüz kuruşa pazarlık ederler taylar için. Yola koyulur Hasan Paşa'nın at alıcısı, Silistre'ye gelir. Hasan Paşa uyuz tayları görünce büsbütün öfkelenir, kendisiyle alay edildiğini sanarak baytarın öldürülmesi için buyruk verir. Paşanın adamlarından biri bağışlanması için yalvarır, bunun üzerine paşa; «Öyleyse gözlerini çıkarın, tayları verin eline gitsin,» der. Gözlerini oyarlar baytarın, eline tayları verip gönderirler kendi ülkesine. Sora sora Acemistan'da bir kente varır sonunda. Kendi köylüleri baytarı tanırlar, o zamanlar 4-5 yaşında olan oğlunu bulup babasını ona teslim ederler. Taylar çok düzenli bir eğitim ve bakımdan geçirilirler.

Baytarın oğlu her sabah babasındaan on para alıp ceviz oynamaya gitmektedir. Öteki çocuklar, nasıl olsa onun babası kör, başka kimsesi de yok düşüncesiyle yolunu kesip cevizlerini almaktadırlar geleceğin Köroğlu'sunun. Bir gün Köroğlu, beş altı köpeğin bir başka köpeği kovaladıklarını görür. Kaçan köpek, arkasını duvara verip üzerine gelen tüm öteki köpeklerle başa çıkmaktadır. Bundan böyle üzerine kim gelirse o da bu yöntemi denemeyi kafasına koyar. Ertesi gün çocuklar gene yolunu keserler. Bu kez arkasını duvara veren bay-

tarın oğlu, üzerine gelenleri teker teker yere serer. Bu olaydan sonra, Köroğlu geldi, Köroğlu gitti diye ünü yayılır kısa sürede.

Köroğlu uykudayken bir derviş çıkagelir, elinde bir «dolu». Uyanır bakar ki derviş yok. Derviş doluyu bir kez daha getirse de içsem diye düşünür, yeniden yatar uykuya. Gene karşısındadır derviş, Köroğlu içer bu kez doluyu. Ertesi sabah güzel, yanık türküler söylemeye başlar. Güzel sesi babasının kulağına varır. Oğlunu çağırıp; «Sen erdin gayrı, saz ile türkü söyle,» der. Bundan sonra bir saz yaptırır Köroğlu, bir de kılıç. Köroğlu'nun babası son olarak şu öğüdü verir: «Çamlıbel'i yurt edin kendine, Silistre'deki Hasan Paşa'da benim ahımı bırakma.»

Köroğlu bundan sonra Ayvaz'ı kaçırır. Reyhan Arap'la karşılaşır. Babasının öcünü almak için Silistre kentine yollanır. Kentin dağlarına yaslanır, yollarını keser, varsılların malını alır, büyük adamların kafalarını keser. Tecimenler dışarı çıkamaz olurlar, mal alıp satılmaz olur çarşılarda. Köroğlu'ndan çektiklerini bildirirler Hasan Paşa'ya çıkarları zarar görenler. Hasan Paşa, Köroğlu'nun varlık nedeni olan Kırat'ı kaçırtır Keloğlan'a. Bu yüzden vuruşma olur aralarında. Köroğlu'nun Bolu Beyi ile çarpışmasıyla Bağdat üzerine yapmış olduğu akından söz edilir söylentinin arta kalan bölümlerinde.

D) **Kars Söylentisi** (Posoflu Âşık Sâbit Müdami anlatmıştır.)(4) :Köroğlu'nun gerçek adı Hürüşan Ali'dir. Babasının adıysa Ahmet Baytar. Ahmet Baytar, ünlü halk öyküsü «Kerem İle Aslı»nın başkişisi Kerem'in babasının yanında at baytarlığı yapmaktadır. Kerem'in babası da Isfahan kentinin beyidir, ucu bucağı olmayan otlakları vardır. Her yıl at sürüleri getirilip otlatılır Isfahan Beyi'nin çayırlarında. Bey, otlak parası karşılığı dilediği Arap atını seçip almaktadır; atların seçicisi, kuşkusuz, Köroğlu'nun babasıdır. Her yıl olduğu gibi o yıl da at sürüleri gelir çayırlara. Ahmet Baytar sürüden en iyisini seçip getirmek

(4) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1946, s. 248-251.

için görevlendirilir. Girer sürüye, gözden geçirir atları, gözüne kestirdiklerini kendi yöntemleri ile dener, soylu mu değil mi diye. Sonunda, sürüden iki tay beğenir. Aradığı nitelikte taylardır bunlar, görünüşleri hiç de iç açıcı değildir, sıska iki tay işte. Sıskadırlar ya, Ahmet Baytar ikisini de yelesinden tutup yere çalamaz. Biri kır, biri kula olan bu taylar koskocaman hendeği uçarcasına aşıverirler. Ahmet Baytar aradığını bulmuştur, gerçekten soylu Arap atıdır bunlar. Seçtiği tayları görenler şaşakalırlar. Vezirlerden biri Isfahan Beyi'ne koşup; «Yüce Şahım! Efsanenin birisine at baytarı diye aylık veriyorsun, gitmiş iki tane sakavulu, üfürsen yıkılacak yeni binek taylar getirmiş. Böylesi yüzlerce... Bu sizin namusunuza büyük bir lekedir,» diye çekiştirir. Şah, tayları görünce öfkesi bir kat daha artar. Cellatları çağırtır at seçicisinin kellesini vurdurmak için. Vezirlerden biri Şah'tan aman diler Ahmet Baytar adına, öldürülmez öldürülmesine ama, oracıkta gözlerine mil çekerler.

Şah, tayın birine bindirip ötekini de yedeğine verdikten sonra Isfahan'dan kovar Köroğlu'nun babasını. O, ayrılmadan önce şöyle yakarır: «Tanrım! Şah benim gözlerimi dünyayı görme özlemi içinde bıraktı, onun şu anda bir oğlu yoktur. Sen ona bir oğul ver, on yedi yaşına gelince öyle bir acıyla kendisinden ayır ki, ağlaya ağlaya gözleri dünyayı görme özlemi ile dolsun.» Bundan sonra Kerem dünyaya gelir. On yedi yaşına gelince sevginin ateşi yakar yüreğini, yurdundan ayrılır, on yedi yıl sevgilisinin ardınca dolaşır. Söylentiye göre Kerem, 1017'de ayrılmış Isfahan'dan.

Gelelim Ahmet Baytar'a... O, ağlaya ağlaya kendi yurdu olan Muradiye kentine gelir. Oğlu Hürüşan on yaşındadır. Babası yad ellere gittiğinde daha doğmamıştır Hürüşan. Kent halkı Ahmet Baytar'ı tanır, onu oğluna götürürler. «Yavrum, işte senin baban budur, Şah'ın öfkesinin kurbanı olmuştur, acımasız Şah gözlerini oymuştur,» diyerek durumu açıklarlar kendisine. Ali, elini öper babasının, eve getirir onu. Atları hiç ışık girmeyen bir tavlaya koyarlar; özel bir bakım uygularlar. Babasının öğüdüne uyarak, yem yerken atlara dönüp bakmaz Hürüşan. Çarşıdan ekmek alıp dönerken Kürt çocukları yolunu ke-

sip elindeki ekmeği almaktadırlar. Gene, bir gün ekmek almaya gittiğinde, Hürüşan Ali, kızana gelmiş (kösnümüş) küçük bir köpek görür; ardınca beş on köpek gitmektedir. Küçük köpek hangisine saldırsa kovalayıp uzaklaştırmaktadır kendisinden. Köpekten örnek alır Baytar'ın oğlu, ne diye ezilsin Kürt oğlanlarına, bir sopa alıp pantolonunun içine saklar. Ekmeği alıp dönerken Kürt çocukları gene yolunu keserler, ama hazırlıklıdır Hürüşan Ali. Elindeki ekmeği almak isteyenleri darmadağın eder bu kez. Bu durumu öğrenen babası çok sevinir; oğlu adam olmuş, kendini korumasını öğrenmiştir sonunda.

Tayların bakımı sürer gider, zorlu deneylerden geçirilirler. Kır tay eşsiz bir at olup çıkmıştır, kanatlı bir at. Babası Hürüşan Ali'ye şunları söyler bir gün: «Bugünden sonra Kırat'a binersin, Şat ırmağına gidersin, üç gün beklersin, geceli gündüzlü hiç uyumadan. Irmağın suyuyla üç köpük gelecek, birer tas benzeri. Biri yeşil, ikincisi koyu, sonuncusu da sarı. Bunların üçünü de bir kaba alırsın. Bir bölümünü sen içersin, bir bölümünü de bana getirirsin.»

Hürüşan Ali, Kırat'a binip yola koyulur, Şat ırmağına varır; üç gece bekler. Üçüncü gece, sabaha iki saat kala köpüklerin geldiğini görür; ay ışığı her yanı pırıl pırıl aydınlatmıştır da ondan. Köpükleri tutup bir kaba koyar Hürüşan Ali. Yarısını içer ve düşünür kendi kendine: «Doğrusu babamın iki gözü kör, yaşlıdır da; babam bu köpükleri içip ne yapacak?» Kırat'a içirir köpüklerin öbür yarısını. Sonra döner gelir babasının yurduna. Babası köpükleri sorunca şu karşılığı verir: «Sevgili baba, köpükler geçmişti, tutamadım.» Ahmet Baytar durumu anlar anlamasına ama, bir şey gelmez elinden. (Köpükleri içseydi gözleri açılacaktı Ahmet Baytar'ın.)

Hürüşan Ali'nin babası oğluna, adam olduğunu, babayiğit bir delikanlı olduğunu söyler. «Binersin Kırat'a, gidersin, benim gözlerimi çıkaran İsfahan Şahı'ndan öcümü alırsın» diye son öğüdünü verir.

Köroğlu atına binip Çamlıbel denen yere gelir, çadırını kurar, günden güne binalar yapar burada.

.....

Müdami anlatması **Celâli Bey ve Mehmet Bey Öyküsü**(5)'nde Köroğlu'nun sonu şöyledir: Çamlıbel'de, Çardaklıgöl'de Koç Köroğlu Hürüşan Ali adında dünyanın büyük bir bölümünü eline geçiren biri otururdu. Üç yüz altmış altı beyi, yedi yüz deli atlısı vardı. Her şeyin sonu olduğu gibi Köroğlu'nun da sonu gelmişti. Önce Kırat ortadan yok olur. Söylentiye göre, Köroğlu Kırklar'a karışacağını ve gözden yitip gideceğini yürek duygusuyla duyup eline üç telli gamcurasını alır, koçaklarına şunları söyler:

Gider oldum babam Halep'e Hoy'a
Mevlam yetiştirsin düğüne toya
Bozdurun altını beyaz akçaya
Sarfedin beylere ha ben gelince

Çağırın gelsin Tekeli Beyi'ni
İçinizde yoktur ondan yeğini
Ayırın sürüden bin erkeğini
Kırdırın kasaba ha ben gelince

Kırat'ım yok benim gidem Sazan'a
Yiğit odur öz malını kazana
Yüz batman pirinci küçük kazana
Yedirin beylere ha ben gelince

Köroğlu'm der devran döndü âhire
Altın madenleri döndü bakıra
Satın Çamlıbel'i verin çakıra
İçirin beylere ha ben gelince

Koçakları, bu sözlerden sonucun ne olacağını anlarlar. Köse Kenan kendisine: «Yani, Köroğlu ne demek istiyorsun?» di-

(5) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 261-263.

ye sorar. Bunun üzerine Köroğlu; «İşte son söz olarak söylüyorum,» diyerek şu türküyü söyler ki, son türküsü olur bu onun :

Benden selam olsun Bolu Beyi'ne
Çıkıp şu dağlara yaslanmak gerek
Ok gıcırtısından düşman kanından
Dağlar gümbür gümbür seslenmek gerek
.....
Düşman geldi tabur tabur dizildi
Ağ alnıma karayazı yazıldı
Delik demir çıktı mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmak gerek
.....
Köroğlu düşer mi yine şanından
Çoğunu ayırır er meydanından
Kırat köpüğünden düşman kanından
Çızma dolup çerkes ıslanmak gerek

Sözlerini bitiren Köroğlu konaktan çıkar gider, sır olur. Kırk gün hiçbir haber alınmaz kendisinden. Koçaklarından Bıyıklı Yusuf onu bulmak için yola çıkar. Kırk gün yol yürür. Yolu Tokat dağlarının eteğine uğrar. Üç kişinin yemek yediğini gören Yusuf su ister kendilerinden, ama suları yoktur onların. Dağa tırmanmasını öğütlerler. Bıyıklı Yusuf biraz daha tırmanınca bu kez beş kişinin yemek yediklerini görür. Onlardan da su ister. Yemek yiyenler : «Konuk kardeş bizim suyumuz yok, bizden az yukarda yedi kişi yemek yiyor, belki onlarda vardır,» diyerek dağın doruğuna doğru tırmanmasını söylerler. Yedi kişinin yanında da içecek su yoktur. Tırmanmayı sürdürür Köroğlu'nun koçağı. Bir de ne görsün! Kırk kişi yemek yiyor. Köroğlu'nu kalpağından ve giydiği arkalıktan tanır, su ister. Köroğlu, Yusuf'a su verilmesi için eliyle im verir. Bir tas su getirirler. Kırklar'dan biri; «Al payına düşeni,» der. Bıyıklı Yusuf yalnızca yarısını içer, geri kalanı başına dökerler, gözlerini açtı-

ğında ne Köroğlu ne de kırk adam vardır ortalıkta. Yusuf yeniden Çamlıbel'e döner. Olup biteni, görüp gözlediklerini anlatır. Köroğlu'nun Kırklar'a karıştığı anlaşılır. Söylentiye göre, Bıyıklı Yusuf kendisine verilen suyun tümünü içseymiş o da Kırklar'a karışacakmış; içtiği suyun verdiği güçle gene de iki yüz elli yıl yaşamış. Söylentilere göre Köroğlu'nun Kırklar'a karışma nedeni, üç köpükten içmesi, yoksulları koruması ve dininin bütün olmasıymış. Köroğlu, Kırklar'a karışınca Çamlıbel'de bulunan koçaklar da değişik bölge ve kentlere giderek dağılmışlar.

E) **Erzurum Söylentisi**(6) : Ürüşan Baba (Köroğlu'nun babası), Bolu Beylerinin yanında at bakıcılarının başıdır. Bolu Beyleri bir gün Ürüşan Baba'ya kendileri için Anadolu'dan eşi benzeri bulunmayan atlar getirmesini söylerler. Uzun süre yabancı illerde dolaşan Ürüşan Baba, Erzurum yakınında bulunan Tercan'a gelir. Yaz mevsimidir. Tüm atlar kırda, harmandadır. Biri kır, öteki doru, bacı kardaş iki tay dolanmaktadır ortalıkta. Şu kadar ki, kır ile doru taylar deniz aygırının soyundan. İşin aslını astarını tayların sahibi de bilmemektedir. Ürüşan Baba tayları görür görmez değerlerini anlar. İki tayı da satın alıp Bolu kentine yollanır. Getirdiği tayları görenler şaşıp kalırlar. Bunlar bakımsız, yanları yöreleri pislik içinde olan taylaklardır. Bolu Beyleri çok kızarlar, kendileriyle alay ettiğini sanarak gözlerine mil attırırlar Köroğlu'nun babasının. Tayları da kendisine vererek evine götürürler. Ürüşan Baba'nın oğlu Ali on iki yaşındadır o sırada. (Söylentide bundan sonra tayların beslenmesi, eğitilmesi anlatılır. Müdami anlatmasına benzer biçimde Ali'nin kendisine saldıran çocukları bir köpekten örnek alarak yenilgiye uğratmasından söz edilir.)

Üzerine gelen çocukların tümünü korkutur Ali, kiminin kolunu, kiminin kafasını kırar. Gün geçtikçe ünü artar; ünü arttıkça düşmanları da çoğalır, gayrı kılıç kuşanmaktan özge yol

(6) **Köroğlu Destanı**, Derleyenler : KAPLAN, Mehmet - AKALIN, Mehmet - BALİ, Muhan : Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973, s. 1-15, 583-587.

yoktur onun için. Gerçek adı unutulur gider. Körün oğlu şöyle yiğit oldu, geldi körün oğlu, gitti körün oğlu derken, Ürüşan Baba'nın oğlu Ali, Köroğlu olup çıkar.

Atlar zorlu deneylerden geçtikten sonra Ürüşan Baba şöyle der oğluna; «Oğlum, iki göz verdimse de iki at aldım, dorunun bir kanadı kırılmıştır... Ancak kır olgunlaşmıştır; bu at altında oynadıkça ister dostun ister düşmanın olsun, seni kimse tutamaz... Kanatsız bir kuştur bu at. Artık ilerle oğlum, eğer benim helal evladım isen Bolu Beylerinden öcüm alasın.»

Köroğlu'nun yöresinde dostundan çok düşmanı vardır. Biner bir gün Kırat'a, doruyu da yedeğine alarak yurdundan ayrılır. Kemah yöresinde Erzincan'a yakın Köroğlu Kulesi adını alacak olan yere ulaşır. Bundan böyle Köroğlu Kulesi ikinci yurdudur onun. O çağda Kırat'tan başka hiç kimse tırmanamazmış o kuleye, göklere baş uzatmış bir yermiş burası.

Gecelerini kulesinde geçiren Köroğlu, gündüz Kırat'a biner, dağları taşları adım adım dolaşır; sonunda uğruluğa başlar; vurur, kırar, yol keser. Sultan Murat öğrenir olup bitenleri: «Her kim Köroğlu'nun kellesini ya da kendisini getirirse dünyalığını vereyim,» diye haber salar her yana. Birçok kişi onu yakalamak için ardına düşer ama, kim tutabilir? Köroğlu'nun altında kuşun bile yetişemediği Kırat oldukça tüm çabalar boşunadır. (Bundan sonra Köroğlu'nun öteki serüvenleri başlar. O çağın ünlü koçakları Köroğlu'na katılırlar. Güçleri gittikçe büyür. Kız kaçırmalar, zorba beylere karşı saldırılar birbirini kovalar.)

Yıllar geçer, yaşamının sonu yaklaşmıştır Köroğlu'nun. Bolu kentine saldırdıkları sırada Bolu Beyi'nin elinden bir tüfek alırlar. Bu tüfek onun ve koçaklarının sonunu simgelemektedir. Delilerinden Köse Kenan'a şunları söyler tüfekle ilgili olarak: «... Emi, devletin belirtisi olan bu tüfek benim elimde olamaz, devlet kapısından bir tüfeği hak etmiş değilim ben; onu götürmeliyim. Kesindir ki bu tüfek, delikli demir çoğalır, bizim de bu beyliğimiz, derebeyliğimiz hiçe gidecektir... Bunun mermisi yok, hele mermisi olsun da içersine bir koy ve tetiğe dokun. Karşısında nice yiğit olsan yaramaz. Bolu Beyi'nin elinden üç

ateş çıktığını gördüm. Üç yüz altmış altı damarım tümden titriyordu. Bunun karşısında ne kılıç, ne kalkan, hiçbir şey dayanmaz.» Köroğlu son olarak şu türküyü söyler:

Asker geldi tabur tabur düzüldü
Alnımıza karayazı yazıldı
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Köroğlu, tüfeği Kırat'ın terkisine bağlayıp İstanbul'a gelir. Padişah önünde baş eğer, kendisini suçlayanların yalan söyledikleri ortaya çıkar. Padişah bağışlar koç yiğidi, derebeyliğinin de sona erdiğini bildirir.

Çardakçı Çamlıbel'de toplanan yiğitler birer birer dönerler ülkelerine. Köroğlu sır olur ansızın. Sonradan Lezgi Ahmet adlı koçak, Köroğlu'nu Erzurum'a yakın Kalaylı Dağ'da Kırklar'a karışmış olarak görür. Köroğlu'nun hayır duasını alan Lezgi Ahmet, iki yüz kırk yedi yıl yaşamış söylentiye göre.

F) **Antep Söylentisi**(7): Bir zamanlar Arzulum kentinde tüzeye saygısıyla ülkesini dirlik düzenlik içinde yöneten bir vali varmış. Günü gelince öte dünyaya göçmüş. Yerine Laloğlu Hüseyin Paşa atanmış. Yeni valinin bir türlü ulaşamadığı bir istemi vardır: «On iki nişanı tam, süt be süt küheylân» bir ata binmek. Ülkenin her yanına buyruklar gönderilir, soylu atı olanlar atlarıyla birlikte Hüseyin Paşa'nın konağının önüne gelsin diye. Paşa, konağı önünden geçen atlardan birini beğenir, satın alıp tavlaya bağlatır. Bir de bakıcı gerek. Arzulum kentinde at dilinden iyi bilen Beyammi Ali'nin oğlu Deli Yusuf vardır. Deli Yusuf'un Ali adlı bir de oğlu var.

Görünüşte Paşa'nın seçtiği at iyidir ama, Deli Yusuf birçok

---

(7) BAYAZ, Hüseyin: **Köroğlu, Antep Rivayeti**, Karacan Yayınları, İstanbul 1981, s. 11-28, 338-345.

deneylerden geçirdikten sonra onun soysuz, topuğu kıllı, işe yaramaz bir beygir olduğunu anlar, atı öldürür. Bundan sonra Paşa, özlemini çektiği atı bulmak için Deli Yusuf'a bolca para verip uzak ülkelere gönderir.

Türkistan'ın Kandehar kentinden Sinani Bezirgân adlı birinin süt beyaz, on iki nişanı tam soylu bir Arap atı vardır, bir kısraktır bu. Bu kısraktan döl almak ister. Arabistan'ı baştan başa dolaşır, dolaşır ya, kısrağına döl verecek soylu bir Arap aygır bulamaz. Günün birinde deniz kıyısında konaklar Kandeharlı Sinani Bezirgân. Gece yarısı, durgun deniz çalkalanır, sular köpürür, köpükler arasından bir deniz aygırı çıkar. Tecimen, şaşkınlıkla izler olup biteni. Deniz aygırı kıyıya çıkıp tecimenin atına aşar, yeniden denize dalıp gözden yiter.

Günü gelince soylu kısrak kulunlar. Doğura doğura, rengi kara kırçıl, sevimsiz bir tay doğurur. Bir tüyü kara, bir tüyü beyaz, hiç ipe sapa gelmez bir tay. Tecimen böylesi çirkin bir tayı götürmeye utanır. Bir kadına parasız verir tayı, çeker gider ülkesine.

Deli Yusuf sonunda kadının beslediği tayı görür; bir heybe para verip satın alır, tayı yedeğine alıp Arzulum kentine döner. Laloğlu Hüseyin Paşa tayı görünce küplere biner. Öyle ya, böyle çelimsiz bir taya bir heybe para verilir mi hiç? Cellatları çağırır paşa: «Ne duruyorsunuz, şu adamı hemen tutun, gözlerine mil çekin!» diye buyruk verir. Cellatlar bağlarlar Yusuf'un ellerini arkasına, kızgın mil ile gözlerini kör ederler.

Laloğlu Hüseyin Paşa tayı da Deli Yusuf'a verip kovar konağından. Dediklerine göre, Deli Yusuf atın sevinciyle gözlerinin millenmesinden acı duymamış.

Evine döner Deli Yusuf. Oğlu Ali, babasının durumunu görünce öç alma duygusuyla yanıp tutuşur. (Öteki söylentilerde olduğu gibi deniz aygırından olma tayın özel bakımı başlar.)

Günler geçer... Ne kadar eski, pis kılı varsa atmıştır tay. Serpilip büyümüş, süt beyaz bir at olmuştur. Bakanın gözleri kamaşır; başı geyik, sağrısı höyük, döşü harmanlı, kolları bacakları çelik... Tırnakları nalbant kütüğüne benzer. Sultan tav-

lalarında bile eşi benzeri olmayan bir at... Kırat işte. Çamurlu tarlalarda gücünü denerler, çevikliğini ölçüp biçerler, her sınavı verir Kırat. Laloğlu Hüseyin Paşa atın ününü duyar, tutup getirmeleri için buyruk verir adamlarına. Deli Yusuf'la oğlu Ali' nin ardına düşerlerse de yakalayamazlar Kırat'ı. Kendilerini yakalamak isteyen Irahan Arap'la Köroğlu dövüşürler. Yenik düşer Arap, aman diler.

Aradan aylar geçmiştir. Günlerden bir gün, Bingöl yaylasına varırlar Ali ile babası. Kırat dağlardan, uzun uzun yollardan aşarak getirmiştir onları buraya. Yiyeceğe gereksinmeleri vardır. Ali, ata binip bir köye gider, ekmek isteyecektir. Ama yiğitliğine yakıştıramaz ekmek istemeyi. Yolda, bir leşin başına köpeklerin toplandığını görür. Köpeklerden biri öbürlerine dişlerini gösterip leşe yaklaşmalarına izin vermez. Ali bu durumu görünce kendi kendine şöyle söylenir: «Bundan böyle ben de bu köpek gibi kimi sağa kimi sola dişlerimi gösterip hırlamalı, kozumu pay edip karnımı doyurmalıyım.» Kervanların geçtiği yola inip beklemeye başlar; her kim geçerse soyacaktır. Ali, uğruluğunun ilk gününde bir çerçiyi soyar. Çerçi, kendisini soyan kişinin babasının kör biri olduğunu görür. Her gittiği yerde kendisini bir körün oğlunun soyduğunu anlatır durur. Körün oğlu, körün oğlu diye diye Ali'nin gerçek adı unutulur. Herkes ondan Köroğlu diye söz etmeye başlar.

Babası, Köroğlu'nu kendileri ve Kırat için su aramaya gönderir. Atıyla dolaşırken görür ki, bir kaya kovuğundan ayran renginde bir su akıyor. Sudan bir avuç içer, tadına doyum olmayan bir sudur bu. Köroğlu kana kana içer bu sudan, Kırat'a da içirir. Babası da içmelidir. Doludizgin babasının yanına gelir; suyun eşsiz tadını anlatır babasına. Deli Yusuf; «Oğlum, az önce uykumda bana: 'Kalk durma, oğlun Ali bengisu içti, artık dünyada ne ona ne Kırat'a ölüm yok' dediler. Durma oğlum, o suya beni de kavuştur» deyince, Ali, babasını terkisine alır. Kırat'ı koşturur, suyun aktığı yere varırlar. Yazık ki ayran rengindeki suya başka sular gelip karışmıştır. Her yer göl olup çıkmıştır. Özcesi, Deli Yusuf içemez bengisudan. Alınyazısı ona pay vermemiştir ölümsüzlük suyundan. Deli Yusuf oğluna son öğüt-

lerini verir burada :

Abıhayat akar yemişler biter
Yiğit olup bu dağlarda kalmalı
Oğlum bu dağlarda aslanlar yatar
Aslan yatağında aslan olmalı

Koç Kırat'a binip meydan almalı
Gelene geçene vergi salmalı
Vermeyene aç kurt gibi dalmalı
Bu dağları mesken edip kalmalı

Bileğine güven ele inanma
Gafil olup kimselere dayanma
Acımakla meydan alınır sanma
Düşmanlara elde kılıç dalmalı

Erken erken kalkıp inmeli düze
Herkes korku ile bakmalı size
Vurmalı kervanı kulak ver söze
Bu dağları mesken tutup kalmalı

Deli Yusuf der ki budur son sözüm
Yanıktır ciğerim keçidir özüm
Kırat için verdim ben iki gözüm
Onun öcünü de mutlak almalı

Babasının öğütlerine uyan Köroğlu her gün yola inip kimi bulursa soyar, gününü gün etmeye bakar. Giderek Ali'nin ünü her yöne yayılır. «Bingöl yaylasında, Çamlıbel Dağı'nda bir Köroğlu türemiş, her kim oradan geçerse bacını alırmış, kimseyi bırakmazmış» diye söylenir olmuş. Adam öldürenler, hırsızlık yapanlar, kız alıp kaçanlar, elini gününü yıkıp çadır kazığını beline sokanlar, paltosunu omzuna asanlar Köroğlu'nun başına toplanmaya başlamışlar, Bingöl dağlarının gediklerini tutmuş-

lar; ondalık, bac, toprakbastı parası almaya başlamışlar gelip geçenden. Çamlıbel Dağı'nın üzerinde çadırlar kurulur, evler yapılır, atlar kişner. Kısa sürede binlerce adam toplanır Köroğlu'nun yanında, birçoğu zincir kaçağı... Çünkü, o zamanlar Osmanlı Devleti Urus ile savaşıyordu. İç güvenlik ve düzenin sağlanması için devletin elinde olanak yoktu. Bu yüzden her yan devlete başkaldıran uğrularla dolmuştu. (Söylentinin arta kalan bölümlerinde Köroğlu ve arkadaşlarının çeşitli serüvenlerine yer veriliyor.)

Gaziantep Söylentisi'ne göre Köroğlu'nun sonu şöyledir: Köroğlu, Bağdat Savaşında ünlü koçağı Hoylu'yu yitirir. Günlerce yas tutar. Saçı sakalı ağarır üzüntüden. Çamlıbel koçakları arasında görev bölümü yapıp bir köşeye çekilir.

Köroğlu'nun delileri daha önceden Frenkoğlu adlı bir tecimenin kervanını vurmuş, oğlunu da elinden almışlardır. Frenkoğlu, oğlunun kendisinden ayrılmasına dayanamaz, öç almanın yollarını aramaktadır. Düşüne düşüne çakmaklı bir tabanca yapar, Ayvaz'a armağan edecektir onu. Beylerin en genci olan Ayvaz'ın böyle bir tabancaya ilgi duyacağını bilir. Çamlıbel'e gelir Frenk. Özene bezene yaptığı tabancayı armağan eder Ayvaz'a, nasıl kullanılacağını öğretir. Ertesi sabah Ayvaz kendisine armağan edilen nesneyi beylere gösterir. Demircioğlu: «Bana ver hele şu kurşun dediğin adam öldüren şeyi, bir göreyim,» diyerek alır kurşunu eline, sıkar iki parmağı arasında, yamyassı eder, keçi pisliği gibi ufalayıp üfürür. Sonra da, «Bu mu adamı deler geçer Ayvaz Ağa?» diyerek alaya alır Ayvaz'ı. Demircioğlu, tabancasını doldurup yüreğinin başına sıkmasını ister Ayvaz'dan. Ayvaz utanır, Demircioğlu diretir. Ayvaz, sonunda Demircioğlu'nun alnının çatısına dayar tabancayı, ateşler. Yığılır kalır dağ gibi Demircioğlu. Bezirgân Ahmet Ayvaz'ı, Dağıstanlı Hasan, Zor Ahmet Bezirgân'ı öldürür. Köroğlu gelir alır sazını eline, gözlerinden bahar dolusu yaşlar dökerek art arda en duygusal türkülerini söyler. Bu türkülerde Köroğlu'nun sonunu görürüz:

Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır
Beyler gitti Çamlıbel'i neyleyim
Varıp Şam iline yaslanmalıdır
.....
Beyler öldü derneğimiz çözüldü
Belalar atıldı düğüm çözüldü
Sıra sıra ağlayanlar düzüldü
Çevrem gözyaşıyla ıslanmalıdır

Hani dünya benim benim diyenler
Erkek ata binip zırhlar giyenler
Savaşlarda adam başı yiyenler
Gitti deli gönül uslanmalıdır

Köroğlu'yum ünüm tuttu âlemi
Sonra felek sundu bana elemi
Şam'a gitmeliyim alıp Döne'mi
Orda kara giyip yaslanmalıdır

Köroğlu, oğlu Dağıstanlı Hasan, Hösne, Bala Hatun, oğlu Hasan'ın nişanlısı Güllüzar Hatun, Benli Döne ve ölen beylerin nişanlılarını alıp Şam yolunu tutar. Bir kez daha bakar ölen yiğitlerin gömütlerine, alır sazını eline, yanık yanık söyler:

Aksın gözyaşlarım naralar dindi
Alımız telimiz bunun içinmiş
Beylerin ölüsü mezara indi
Davullar düğünler bunun içinmiş

Bâdeler içerdim Ayvaz elinden
Güzeller getirdim Gürcü'den Çin'den
Murat almak için biri birinden
Düğünler kurdurdum bunun içinmiş

Çamlıbel'e kara dumanlar çöktü
Çiçekleri soldu kuşlar sönüktü
Bize burdan göçüp gitmek gözüktü
Kalalar kurdumdu bunun içinmiş

Kırat'a binince meydan inlerdi
Buyruğumu yerler gökler dinlerdi
Naramızdan dağlar taşlar çınlardı
Sesimiz soluğumuz bunun içinmiş

Köroğlu bıraktı sazı elinden
Ağıtlar duyuyor çevrelerinden
Kırat'ım uzaklaş Çamlıbel'inden
Bütün emeklerim bunun içinmiş

Bu sözler, sazı eşliğinde söylediği son sözleridir. Şam'a varırlar. Şam'daki Kırklar Dağı'na gider, bundan böyle bir köşeye çekilir Çamlıbel'in koç yiğidi. Oğlu Hasan'a Dağıstan'a gitmesini öğütler; «Beni arama,» deyip gözden yiter. Köroğlu'nun ve sazının sesi Kırklar Dağı'ndan yankılanmaya başlar. Dediklerine göre, Köroğlu'nun Kırat'ı Şam'ın at pazarında yılda bir kez kişnermiş.

G) **Maraş Söylentisi**(8) : Bu söylentiden yalnızca şiir bölümleri kalmıştır. Şiirlerin niçin söylendiklerini açıklayan kısa bölümlerden yararlanarak Köroğlu'nun uğru oluşunu açıklamaya çalışalım : Gerçek adı Ali ya da Arışvan Ali'dir Köroğlu'nun. Babası da Erzurum'da oturmaktadır. Erzurum Paşası, yaşlı bir adam olan Deli Yusuf'un gözlerini oydurur, onun düşmanlarının sözlerine kanarak. Suçunun ne olduğunu bilmez Yusuf. Cellada verildiğinde şu sözleri söyler :

(8) BORATAV, Pertev Naili : **Köroğlu Destanı**, s. 35-40, 159-229.

Ne suçum var bilemedim ben beni
Ali'm küçük yetim kalur ağalar
Çok emekler çektim hep zayı oldu
Malım mülküm yâda kalur ağalar

Ben n'ettim paşaya ağalar beyler
Ağ gövdemi kızıl kana bularlar
Dostum ağlar düşmanlarım güler ler
Zulüm bana hayıf olur ağalar

İki sene gurbet ilde gezdiğim
Ağ alnıma karayazı yazdığım
Boş yerlere kara bağrım ezdiğim
Bir gün olur karşı durur ağalar

Deli Yusuf diler ulu Mevla'dan
Paşam kurtulmasın türlü beladan
Ağ alnıma böyle yazmış Yaradan
Beni gören ibret alur ağalar

Gözlerine mil çekilen Deli Yusuf, beyler ile paşaya :

Dinleyin ağalar dinleyin beyler
Sorarım bunları bir gün olur ki
Adam alup Koç Kırat'a binüşüm
Kırarım belleri bir gün olur ki

Ben yükümü dağ başına çözersem
Sıra sıra koç yiğidi dizersem
Yiğitler destinde bâde süzersem
Ararım bunları bir gün olur ki

Al yanağım kızıl kana boyandı
Akan kandan coşkun sular bulandı
Düşman ne söyledi paşa inandı
Sorarım sizlerden bir gün olur ki

Ben Yusuf Bey idim kendi başıma
Düşürürüm koç yiğidi peşime
Küçük Ali'm çıkar dağlar başına
Ararım sizleri bir gün olur ki

diyerek gözdağı verir. Erzurum'dan ayrılırlar Deli Yusuf'la oğlu Ali. Atı alıp Erzurum'dan çıktıklarında, Paşa, yakalanmaları için arkalarından Reyhan Arap adlı birini gönderir. Arap, Eğrigeçit ile Arpalık arasında bulunan Akyokuş'ta yetişir babayla oğluna. Yalvarıp yakarıp kurtulurlar Reyhan'ın elinden. Çamlıbel denilen yere gelince, Deli Yusuf buranın yerleşmek için çok uygun bir yer olduğunu belirtir. Burada kalmalıdır, arka verip sığınılacak bir yerdir burası. Deli Yusuf şunları söyler oğlu Ali'ye :

Bir yiğit haykırıp meydana girse
Arka verip sığınacak yer gerek
Çamlıbel'e metin kale yapmaya
Kendi yiğit özü metin er gerek

Hay n'olanda oğlum Ali n'olanda
Zor düşmanı bölük bölük bölende
Padişahın divanına varanda
Dil tutulur dili tutar er gerek

Sıra sıra koç yiğitler düzersin
Alayları bozuk bozuk bozarsın
Berhaneyi Çamlıbel'e çözersin
Burda sana barınacak yer gerek

Göğüs gerek arka verek dağlara
Hizmat edek bahçalara bağlara
Şöhret vermek için nice illere
Şimdi ana devlet gerek sur gerek

Eyvan gerek oturmaya yaz ile
Bir de sâki mey doldura naz ile
Yiğitlerin kumandasın saz ile
Vermek için yakışacak dil gerek

Deli Yusuf tamamladı öğüdü
Sen tamam et yirmi bir bin yiğidi
Gözlerim görmüyor suçum ne idi
Koyma kıyamete burda al gerek

Daha sonra Köroğlu'nun babasının, oğluna darılmış olduğu anlaşılıyor. Ali, Çukurova'ya gider, orada Hoylu ile buluşurlar. Bundan sonra başka serüvenlere geçilir söylentide.

H) **Huloflu'nun Azeri Söylentisi**(9) : Köroğlu'nun soyu Osmanlı toprağındadır. İran'ı, Turan'ı dolaşmış, her nereye varsa bir kale yaptırmıştır bu yiğit. Babasının adı Yusuf, kendisinin gerçek adı da Ruşen'dir. Ruşen'in babası, Hasan Paşa'nın yılkıcısıdır. Yılkıcı Yusuf, bir gün ırmak kıyısında otururken ırmaktan iki aygır çıkar, iki kısrağa aşar. Bunlardan iki tay doğar. İm koyar taylara Ruşen'in babası. Taylar bir yaşına bile gelmeden Hasan Paşa'nın at sürüsünden damızlık seçmek için bir başka paşa gelir. O gün tüm atların kalmasını istemeyen yılkıcı, imlediği iki tayı bırakıp öbürlerini otlamaları için çayıra salar. Görünüşleri hiç de iç açıcı olmayan bu tayları bıraktığı için Hasan Paşa çok kızar Yusuf'a; gözlerini oydurur; iki tayı kendisine vererek onu yanından kovar.

Evine giden Yusuf, on iki yaşındaki oğluna atları beslemesini söyler. Her yanı kapalı bir ahırda beslenmeye başlanır taylar. Zamanla büyüyen taylar tam birer küheylân olurlar. Atların ünü her yana yayılır; Köroğlu'nun ünü de kuşkusuz. Bu durum Hasan Paşa'yı ürkütür. Paşa, Köroğlu'nu öldürmek için bir düzen kurar, içkili bir toya çağırtır onu. Gitmeden önce, babası, aşırı içki içip kendini yitirmemesini öğütler. Ger-

(9) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 23-28.

çekten de toyda çok içki içirip esritmek isterler Köroğlu'nu. Ansızın cellatlar saldırır üzerine, ama Ruşen çeker kılıcını, önce celladı, sonra da paşayı öldürür; atına binip kaçmayı başarır. Arkasından gelenler ne onun geçtiği sudan geçebilirler, ne de onun tırmandığı kayaya tırmanabilirler. Köroğlu Çenlibel'e varır. Burası onun arayıp da bulamadığı bir yerdir, sarp mı sarp. Babası bu yerde kalmasını, ozan olmak ve uzun yaşamak için de orda bulunan bir pınardan su içmesi gerektiğini söyler.

Bundan sonra Köroğlu'nun yanında yöresinde yiğitler toplanmaya başlar. Köroğlu, deliler denilen bu kişilerin kimini düzenler kurarak, kimini de korkutarak bağlar kendine. Hangi paşanın güzel kızı varsa başlarlar kaçırmaya. Telli Hanım kaçırılır ilk kez. Bir paşa kızı bu. Çenlibel'e ünlü koçak Demircioğlu da ulaşır. Gittikçe güçleri büyür. Her yana akınlar yapmaya başlarlar Çenlibel delileri.

İ) **Tobol Söylentisi**(10) : İstanbul padişahının Kür Batır adında bir veziri vardır. Vezir, bir aygırın sudan çıkarak aştığı kısrağa im koyar. Kısrak, Tulbar adlı bir tay doğurur. Vezir, padişaha armağan etmek ister bu tayı, ama padişah beğenmez Tulbar'ı. Gözlerini oydurur vezirin. Tulbar'la birlikte iki de at vererek Kür Batır'ı gönderir.

Tay dokuz yaşına gelir. Kür Batır oğluna; «Bin Gök kısrağa padişaha gidelim,» der. Giderler. Kür Batır padişaha; «Elbet bir gün senin de gözlerini çıkarırlar,» deyince büsbütün öfkelenir padişah. Baba ile oğlunun yakalanması için buyurur adamlarına. Köroğlu ile babası kaçmayı başarırlar. Gide gide Şemli-Bil yakınında bir dağa varırlar. Yiğit, babasını bu dağda bırakıp kente iner, bir saz alıp çalmaya başlar. Kür Batır'ın oğlunun yanında başka yiğitler toplanır. On kişi kadar olurlar, dağa konup başlarlar soygunculuk etmeye.

J) **Elazığ Söylentileri**(11) : Köroğlu'nun babası Türkmen boy-

---

(10) BORATAV, Pertev Naili : **Köroğlu Destanı**, s. 20-23.

(11) BORATAV, Pertev Naili : Agy, s. 31-34, 221-239.

larındandır. Bolu Beyi'nin yanında dururmuş. Bolu Beyi'nin buyruğuyla birçok adamlar soylu atlar bulmak için Türkiye'nin her yanına dağılırlar. Köroğlu'nun babası da en soylu atları yetiştiren Sultanhan'a varır. Bir çeşme başında su içen atların arasından iki tay seçer. İki cılız taydır bunlar; cılızdırlar ama Tuz Gölü'nü bir boydan bir boya ikilemeden geçerler. At bakıcısı bu iki tayı alıp Bolu'ya döner. Öteki adamlar çok güzel atlar getirmişlerdir, bu iki sıska tay ne ola ki. Bolu Beyi ister mi böylesi biçimsiz yaratıkları? Gözlerini oydurur, getirdiği taylardan birine bindirir ve kovar atları getiren bakıcıyı. Kör adam on beş yaşındaki oğluna baktırır tayları, güzel bir eğitimden geçirtir. Taylar büyür, üç karış çamurlu bir tarlada koşturulduklarında bastıkları yerden toprak çıkartacak kadar güzel koşan atlar olurlar.

Bolu Beyi atların ününü işitir. Köroğlu'nu çağırtır. O, aldırış etmez bu çağrıya. Arkasını dağlara verip Bolu Beyi'ne kafa tutmaya karar verir. Köroğlu ile babasının yakalanması için atlı adamlar çıkarır arkalarından, baba oğul kaçıp kurtulurlar. Bundan sonra bir dağ başında gün geçirmeye başlarlar.

Bir gün Köroğlu iki güvercin vurur. Bir pınarda bunları temizlerken canlanıp uçarlar. Pınar kırk parçaya bölünür birden, kırk yerden su kaynamaya başlar. Köroğlu olanları babasına anlatır. Babası bu suyun bengisu olduğunu anlamıştır. Yalnızca Kırat içebilmiş bu sudan. Bunun içindir ki, Köroğlu'nun atının ölmediği söylenir.

Elazığ söylentilerinin ikincisinde de Köroğlu'nun babası Türkmen olarak gösterilir. Babası bir adam öldürme olayı yüzünden Bolu Beyi'nin yanına sığınmıştır. Birinci söylentide olduğu gibi gözleri oyulur. Oğlu, babasının öcünü almak için Bolu yöresinde bulunan Köroğlu Dağı'na çıkmış.

K) **Özbek Söylentisi**(12) : Kûroğlu bir gömütte doğduğu için bu adı almıştır. Yedi yaşına gelince Kûroğlu tüm gizleri öğrenmiştir. Çembil-Bil kentinde önce Ağalık Han, sonra Cığalı Han, en sonunda da Kûroğlu sultanlık etmişlerdir. Ancak, Kûroğlu

(12) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 18-19.

bağımsız bir sultan değil, bir tarhandır, kendi buyruğunda doksan Türkmen beyi vardır. Kûroğlu, Çembil-Bil'de bir kale yaptırır. Kenti güzelleştirir. Otuz yaşında «Kırk Çihlten», «On İki İmam» ve Hızır'la görüşen Kûroğlu büyük bir ün kazanır. Yirmi yaşında Arap Reyhan'ın kızını kaçırır. Elli yaşında Kaf Dağı padişahının kızı Yunus Peri, elli beşinde Hindistan'dan Miskal Peri, altmış yaşında da İrem Bağı'ndan Gülnar Peri ile evlenir Kûroğlu. Dokuz kızı olursa da hiç erkek çocuğu olmamıştır. Onun için Isfahan kentinden Haldar'ın oğlu Hasan Han'ı kaçırıp evlat edinir.

Kırk yiğidi vardır Kûroğlu'nun. Birçok serüvenlerden sonra kırk yiğit ayrılıp gider. Ivaz'ı kaçırmayı tasarlar Kûroğlu, Bedbaht Dağı denilen yere gelir. Orada Hızır'la buluşur. Ivaz'ı kaçırmak için Hızır'ın görüşlerini alır, bir yolunu bulup kaçırır Ivaz'ı. Ivaz'ın babası, oğlunun kaçırıldığını Kızılbaşlar Şahı'na bildirir. Padişahın adamları Kûroğlu'nun ardına düşerlerse de onu yakalayamazlar. Kûroğlu, tümünü kırar padişahın adamlarının; erenler de birlikte savaşır onunla. Düşmanlardan kurtulan Kûroğlu, Ivaz'la birlikte Çamlıbel'e (Çembil-Bil) varır. Bu sırada Kûroğlu yüz yirmi yaşına ulaşmıştır.

L) **Öteki Söylentiler**: Türkmen söylentilerinde Köroğlu'nun adı Rencum, künyesi Ruşen'dir. Düşünde Ali'yi görür. Ali kendisini ululer. Bu söylentide, Köroğlu'nun babasının adı Kurt Bahadır, Kördübeloğlu olarak gösterilmektedir. Başka bir Türkmen söylentisinde de Köroğlu'nun adı Rempul Bey Ruşen diye belirtilmiştir(13).

Baron Von Haksthausen'in saptadığı bir söylentide Ubeyd' dir Köroğlu'nun babasının adı. Ubeyd, İran padişahının at çobanıdır. Önceki söylentilerde belirtilen neden yüzünden gözleri kör edilmiştir. Köroğlu'nun dağa çıkması olayı da Azeri söylentisinde olduğu gibidir. Çamlıbel yiğidinin sonu da tüfeğin bulunuşuna bağlanmıştır(14).

---

(13) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 34.
(14) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 34.

Haksthausen'in derlediği bir başka söylentide ise Köroğlu'nun ölümü, İran destanı **Şehname**'nin önemli kişisi Pehlivan Rüstem'in torunu ile güreş tutmasına bağlanmaktadır. Üç gün üç gece süren bu güreşte iki yiğit de birbirini yenemiyor, ancak aldıkları yaraların etkisiyle ölüyorlar(15).

Ermeni söylentisinde Köroğlu'na ilişkin bilgileri özetleyelim: Köroğlu'nun babası kör değildir, gerçek adı da Hor'dur. Hor, Ermeni kral soyundan olan «Horhoroniler»denmiş. Dağa çıkarak uğru olmuş. Çalal Kürtlerine karışmış, daha sonraları Kürt ve Türkmen sayılmış. Gerçek adı da bozularak Kör olmuş(16).

Kars ilinde saptanan Köroğlu anlatmalarında, soyu ile ilgili şu bilgiler veriliyor: Sarıkamış Türkmenleri, Köroğlu'nun babasının gerçek adının Ali olduğunu ve Kars köylerinde ünlü bir at bakıcısı olarak bilindiğini söylüyorlarmış. Bardız ve Aşağı Pasen'den sayılan Sarıkamış köylerindeki yerlilere göreyse bu adam, Karaurgan bucağına bağlı Köroğlu köyünde doğup büyümüştür. Huruşan Ali-Köroğlu da bu köyde doğmuş.

Olay şöyle gelişir: At bakıcısı Ali'nin evi yanar, az sonra da karısı ölür. Yoksulluğa düştüğü için kendini geçindiremez olur. Altı yedi yaşlarında bulunan oğlu Huruşan Ali'yi yanına alarak İstanbul padişahının yanına varır, orada padişahın ılkıcısı olur. Deniz kıyısında atları otlatırken denizden biri doru, ötekisi kır olan iki aygır çıkar. Bu aygırlar kendi renklerinde olan soylu iki kısrağa aşarlar ki bu olayı ılkıcı Ali görür. Köroğlu'nun babası kısraklara im koyar. Kısraklar taylarını doğurunca gözü gibi bakar onlara.

Taylar iki yaşına gelince, padişah, beylerinden birine at armağan etmek istiyor. Ilkıcı, çelimsiz ve çopur görünen bu iki tayı getiriyor. Padişah bu duruma çok kızıyor ve at bakıcısının gözlerine mil çektiriyor. Babasının başına gelenleri öğrenen Huruşan Ali, onu iki çopur tayla birlikte eve getiriyor. Huruşan Ali, babasının gösterdiği yolda besliyor tayları. Çamurlu tarlada deniyorlar atların çevikliğini. Doru at pek başarılı olamıyorsa

(15) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 35.
(16) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 55 vd.

da Kırat ayakları çamura değmeden kanat açıp geçiyor tüm engelleri. Padişahtan öç almanın günü gelmiştir artık. Bir gün Ilkıcı Ali doru ata, oğlu da Kırat'a binip bulundukları kentten ayrılıyorlar.

Köroğlu'nun babası iyi bir falcıdır. Gözlerinin açılması ve sağlığının düzelmesinin yalnızca Aras Irmağının kaynağından gelecek üç sudan olacağını bilir. Oğluna; «Silayı çok göresim geldi, atları gün doğana dek sür de Bingöller'e varalım, oradan sılanın yeli canımıza değsin de belki bu gözlerimin acısını unuturum, Kars burnumda tütmeye başladı,» der. Doğruca Bingöller'e gelirler. (Ardahan ve Ahıska anlatmalarında Köroğlu ile babasının Aladağ'a, Aras yerine de Muratsuyu başına geldikleri belirtilir.)

Ilkıcı Ali oğluna şunları söylüyor Aras Irmağı kıyısında: «Birazdan üç renkte sular gelip geçecek. Biri 'karasu'dur, onunla elimi yüzümü yuyacağım; ikinci 'ağsu' —göksü— bunu içeceğim; üçüncüsü 'kırmızı su'dur ki ondan bir avuç içeceğim. Ola ki canıma sağlık gele ve gözlerime bir ilaç olsun.» Huruşan Ali babasının bu sudan içtikten sonra öleceğini düşünür. Kendisi de sudan içip babası ile birlikte ölmek istemektedir. Sular geçmeye başlayınca babasına hiçbir şey söylemeden karasu ile elini yüzünü yıkar; giysilerini çıkarmadan aksuda çimer, alsudan da üç avuç dolusu içer... Babasına anlatır olanları. Köroğlu'nun babası kargışlar kendisini: «Çocuk yüzüne özlem duyasın!» diye ilenir. Şaşıran Huruşan Ali: «Ne vardı ki bu sularda?» der. Ilkıcı, suların gizini açıklar: «O karasuda her kim yüzünü yuyarsa Tanrı yirmi dört güzelliğin tümünü ona verir, aksuda kim çimerse Tanrı koçaklık ve pehlivanlığı verir ona ki, sırtı yere gelmez; yiğitliği tüm dünyaya yayılır, alsudan içense ölümsüzlüğe ulaşır, tüm hayvanların dilinden anlar olur, öyle bir 'âşık' olur ki, şiirleri kıyamete dek söylenir.» Bu sözleri duyan Huruşan Ali: «Baba, öyle ise bunlar senden çok bana yaraşır, bu pay benimmiş,» der.

Huruşan Ali ile babası daha sonra atlara binip İstanbul'a gelirler. Doğruca padişahın selamlığı önüne gelen Huruşan Ali, sultanın yüreğine korku salan türküler söyler, babasının göz-

lerinin acısını kendisinden çıkaracağını haykırır, hazırlıklı olması için uyarır padişahı... Arkalarına düşen atlılardan kurtulup Çamlıbel'e gelir baba oğul. Çamlıbel'de uğruluk yapan Köse Kenan diye biri vardır o sıra. Bundan sonra Köroğlu, Köse Kenan'la birliktedir. Köroğlu diye ünü yayılır. Koç Köroğlu, Köroğlu Bey diye anılmaya başlanır(17).

Söylentilerin, Köroğlu'nun soyu ve ortaya çıkışı ile ilgili bölümleri sergilendikten sonra, bu alanda yapılmış çalışmalardan da yararlanarak birtakım sonuçlar çıkaralım :

1) Söylentilerin birçoğunda Köroğlu'nun babası bir beyin, paşanın ya da padişahın yanında at bakıcısı, baytar, vezir gibi görevler yapan bir kişi olarak gösterilmektedir.

2) Köroğlu'nun babasının adı değişik biçimlerde anılmaktadır söylentilerde : Yusuf, Deli Yusuf, Mirza Sarraf, Ahmet Baytar, Kür Batır, Ubeyd Ali, Ürüşan Baba, Kurt-Bahadır... Pasin' den derlenmiş bir söylenti, Köroğlu'nun soyunu babasından daha uzağa götürür; Köroğlu'nun dedesi Abdurrahman bir at baytarıdır, Pasin'de oturmaktadır. Ahmet ve Ali adlı iki oğlu vardır. Ali, babası gibi baytarlığa özenmiştir. Yoksul düşen Ali ve Ahmet geçimlerini sağlamak için İran'a giderler. Ali'nin bir oğlu olur, Hürşan koyarlar adını, bu bizim ünlü Köroğlu olacaktır ilerde(18).

3) Söylentiler, Köroğlu'nun doğup büyüdüğü yer ve soyu ile ilgili olarak değişik bilgiler verirler. Azeri ve Özbek söylentilerine göre, Köroğlu'nun soyu Türkmenlere bağlıdır. Teke Türkmenleri deniliyor **Azeri Söylentisi**'nde. **Türkmen Söylentisi**'nde ise Köroğlu'nun anası Halime, Kınık Padişahının kızıdır, padişahın ülkesi de İran'dır. Köroğlu'nun babasının adını Ubeyd olarak gösteren söylentide de ailesinin İran'da yaşamakta olduğu belirtilmiş. Türkistan, İstanbul, Bolu, Erzurum... en azından Köroğlu'nun çocukluğunu geçirdiği yerler olarak çıkıyor

---

(17) ÇELİK, Mehmet Fahrettin : «Kars ve Çevresinde Köroğlu'na Ait Anlatma ve İnanlar», **Halk Bilgisi Haberleri**, C. X, Ankara, Temmuz 1941, Sayı 117, s. 205-215.

(18) ÇELİK, Mehmet Fahrettin : Agy, s. 213.

karşımıza. **Huloflu Söylentisi**'ndeyse çok daha doğru bir anlayışla, *Köroğlu'nun Osmanlı toprağından olduğu* söyleniyor. Kars yöresinde saptanan söylentilerde, Köroğlu'nun babasının yurdu olarak Sarıkamış, Pasinler, Gence gibi kentlerle Dağıstan, Mezenderan ve Aras ırmağı yöreleri sayılıyor.

4) Köroğlu'nun, «Köroğlu» olarak ün kazanmasından önceki adının Ali ya da Ruşen Ali olduğu, Anadolu'da doğmuş söylentilerde birliktelik gösterir. (Yerel dil özellikleri ile Hurûşan Ali, Hürşan Ali, Hürüşan Ali biçimlerinde de söylenilmektedir.) **Türkmen Söylentisi**'nde *Ali*'nin adı Rempul Bey Ruşen' dir. **Özbek Söylentisi** oldukça değişik bir ad veriyor yiğidimize: Kûroğlu... Gömütte doğmuş anlamına geliyor.

5) Köroğlu'nun bir uğru olarak ortaya çıkmasına neden olan «gözlerin kör edilmesi» olayı, bir iki söylenti dışında ortak bir imge olarak öne çıkmaktadır. Olayın geçtiği yer değişik olmakla birlikte, Ruşen Ali'nin babası olarak gösterilen kişinin gözlerine mil çekilmesi ile sonuçlanan, daha sonra da ılkıcının *oğlunun Çamlıbel denilen* yerde yol kesmeye başlamasına neden olan olayın niteliği değişmektedir. Deniz aygırının soyundan gelen bir ya da iki tay vardır; bu taylar görünüşte gösterişsiz, cılız, çopur hayvanlardır. Deli Yusuf gibi ünlü bir at seçicisinin böylesine işe yaramaz tayları beylere armağan etmek istemesi kendilerini kızdırır, oyarlar gözlerini, *tayları da yedeğine verip* kovarlar yanlarından. Babası, Ruşen Ali'ye öcünün bu dünyada alınması gerektiğini öğütler. Bir dizi serüvenden sonra Çamlıbel'i *arka verip dayanılacak* bir yer olarak seçen Ruşen Ali, yol kesmeye, beylere kan kusturmaya başlar; Köroğlu adıyla ün yapar.

6) Köroğlu'nun yiğitliğini bütünleyen, onu her türlü zorluklardan kurtaran Kırat'ın bir deniz aygırıyla soylu bir kısrağın birleşmesinden olduğu, söylentilerin çoğunda dile getirilmiştir. Özel bir bakım ve eğitim görmüştür bu soylu at. *Kuşlarla, yellerle yarış eder, kanatlıdır.*

7) Tüm Köroğlu öykülerinde ayrıntılı olarak betimlenen Çamlıbel'in nerede olduğu da belirlenememektedir. Sarp, dağlık bir yerdir burası. Anlaşıldığı kadarıyla önemli kervan yollarının geçtiği bir bölgededir. Çamlıbel adı söylentilerde Çenlibil,

Çembilbil, Şemlibil, Şemlibel biçimlerinde de görülüyor. Çamlıbel, Türkistan'da, Bingöl çevresinde, Bolu dağları üzerinde, Malatya yakınında, Arpaçay yöresinde bulunan bir yer olarak gösterilmektedir(19). Böyle bir yer olmayabilir de. (İlerde daha ayrıntılı olarak göstereceğimiz gibi, Çamlıbel, halk yığınları için özlenen bir yaşamın simgesidir belki.)

8) Söylentilerde saptadığımız iki konu daha var. Bunlardan biri Deli Yusuf'un ozanlığı, ötekisi de Köroğlu'nun bengisu içerek ölümsüzlüğe kavuşmuş olduğudur. Gelenek, ozanlığı Köroğlu için de gerekli görmüş. Aras ya da Şat Irmağından gelen üç kutsal köpüğü içer Köroğlu, köpüklerden biri ozanlık gücü verir kendisine. Bir başka söylentide ise Pir elinden «dolu» içer, dili açılır, başlar yanık yanık türküler söylemeye. Kılıcı belinde, sazı sırtındadır, koçaklarına savaş çağrılarını sazı eşliğinde yapar.

Söylentilere dayanarak Köroğlu'nun sonunu şöyle özetleyebiliriz: Tüfek bulunmuştur; kılıç kalkan, gürz ve hançerle savaş dönemi kapanmıştır artık. Düşmanla teke tek dövüşmek yoktur bundan böyle. Kişisel yiğitlik bitmiştir. Halkın sevgilisi olan Köroğlu, daha işin başında, ününe yaraşır bir yok oluş hazırlamıştır: Bengisu içerek Kırklar'a karışmak...

---

(19) Çamlıbel adlı yerlerle ilgili olarak bkz. BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 141 vd.

II

KÖROĞLU'NUN TARİHSEL KİŞİLİĞİ

Köroğlu adına ilişkin ilk bilgiler, Evliya Çelebi'nin **Seyahatnâme**'sine dayanıyor. Gezgin, yapıtının üç yerinde Köroğlu'ndan söz etmiş. Birincisinde, Köroğlu, saz ve çöğür çalan ünlü ustalar arasında gösteriliyor. Yeniçeri ocaklarında çöğürün çok tutulan bir saz olduğu belirtildikten sonra, bu sazda ustalıkları olan kişiler sayılıyor: Demircioğlu, Molla Hasan, Köroğlu, Geda Muslu... vb(20).

İkinci kez de Köroğlu'nun adı ozanlar arasında geçiyor. 1069 (1659)'da Osmanlı padişahı IV. Mehmet, İznik yöresinde yakalanan uğruları idam ettirmektedir. Öldürüleceklerin içinde Uşşakî adlı bir ozan da vardır. Tansık gösterdiğinden dolayı padişah kendisini bağışlar. Evliya Çelebi bu ozanı şöyle tanıtır bize: «... Acayip çöğür çalardı; Kuroğlu, Kuloğlu, Köroğlu... ötekiler ne bunun gibi çöğür çalabiliyorlar, ne onun söylediği türde coşku veren şiirler söyleyebiliyorlar.»(21)

Seyahatnâme'de, Köroğlu'nu uğru olarak gösteren küçük bir açıklama var ki, halk öykülerinin ünlü yiğidini güçlü bir biçimde anımsatıyor. Bir gezisinde uğruların saldırısıyla karşılaşıyor Evliya Çelebi. Onlara: «Ey gaziler, altında atı kalmış (atından başka bir şeyi olmayan ya da yorgunluktan yürüyemez duruma gelmiş) yorgun ergin bir adama saldırmak, yüklü (gebe)

(20) EVLİYA ÇELEBİ: **Seyahatnâme**, C. I, İkdam Kütüphanesi, İstanbul 1314, s. 628.

(21) EVLİYA ÇELEBİ: **Agy**, s. 283.

bir kadına el vurmak gibidir. Bu dağlarda sizin yaptığınızı Köroğlu bile etmemiştir,» der(22).

Bu bilgilerden anlaşılıyor ki, Yeniçeri Ocağında çöğür çalıp şiir söylemekle ün yapmış Köroğlu adlı bir ozan var. Bir de, bir zamanlar dağlarda yol kesmiş uğru Köroğlu çıkıyor karşımıza. İkisi ayrı ayrı kişiler mi, yoksa aynı kişi mi?

Yeniçeri ozanı Köroğlu'nun XVI. yüzyıl sonlarında yaşamakta olduğu anlaşılıyor. Osmanlı - İran savaşlarına katılmış bu ozan. Savaşların bir bölümünde başkomutanlık etmiş olan Özdemiroğlu Osman Paşa için iki koşma söylemiş. Şiirlere yansıyan bilgiler tarih belgeleri ile de doğrulanıyor. Şiirlerden ilki şöyle :

Osman Paşa eydür devletlü Hünkâr
İnşallah sultanım Şirvan bizümdür
Sen himmet eyle inayet Allah'tan
Mürvet Ali'nindir meydan bizümdür

Demirkapı'dan Şirvan'a geçildi
Anca savaş oldu kanlar saçıldı
Kırdık biz yezidi yollar açıldı
Giden ipek yüklü kervanlar bizümdür

Şirvan ilinden Tebriz'e ulaştık
Anca başlar kestik kanlar saçıldı
Acem evlerin seyrettik dolaştık
Vilâyet Hünkâr'ın seyran bizümdür

Osman Paşa eydür gelin varılsın
Tedbir tedarik nenindir görülsün
..... yiğide mansıp verilsin
Kendi kulunuzdur ihsan sizündür

(22) EVLİYA ÇELEBİ : **Seyahatnâme**, C. I, s. 18.

Köroğlu eydür gulbangi yitürdük
Erenlerin sancağını götürdük
Katar katar hayaların getürdük
Giden ..... Şirvan bizümdür[23].

Şiirden çıkaracağımız sonuçlar şunlar: Osman Paşa, İran'a karşı yapılan savaşların komutanıdır. Amaç, Şirvan ve Tebriz kentlerinin ele geçirilmesidir. Demirkapı'dan geçildikten sonra Şirvan'a ulaşır Osmanlı ordusu. Daha sonra da Tebriz alınır. Bu bilgileri tarih belgeleri ile doğrulayalım: 1577'de başlayan *İran - Osmanlı savaşları* sırasında Lala Mustafa Paşa, Şirvan yöresini ele geçirir. Bu bölgenin merkezi durumunda bulunan Şemah alındıktan sonra Demirkapı-Derbent, bölgenin yönetim merkezi yapılır. Yörenin korunması, Diyarbakır Beylerbeyi Özdemiroğlu Osman Paşa'ya bırakılır. Lala Mustafa Paşa kış bastırmadan geri döner. 1578 yılında eski Şirvan Hanı Orus Han, otuz bin kişilik bir orduyla Şirvan'a girer. Gücü yetersiz kalan Osman Paşa, sonunda Şemah'ta tutunamayacağını anlayarak Derbent'e çekilir. Kırım Hanı yardıma gelirse de çok geçmeden Osman Paşa zor durumda kalır yeniden. 1582'de Cafer Paşa yardım için gönderilir.

Şiirde konu edinilen olaylar bundan sonra başlamaktadır: Özdemiroğlu, 1583 yılında Gence Valisi İmam Kulu Han'la karşılaşmıştır. Askerleri ile Demirkapı denilen Derbent'ten çıkıp Baştepe denilen yerde savaşa girişmiştir. İmam Kulu yenilmiş, Şemah ve Bakû geri alınmıştır.

---

(23) Osman Paşa ile ilgili olan bu koşma ilk kez Ahmet Kutsi TECER'ce yayınlanmıştır: «Köroğlu'na Dair», **Halk Bilgisi Mecmuası**, C. I, Ankara 1928. Koşma, daha sonra birçok yapıtta yayınlanmıştır: ÖZTELLİ, Cahit: **Üç Kahraman Şair: Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1974, s 122 vd. KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: **Türk Saz Şairleri I**, Milli Kültür Yayınları, Ankara 1962, s. 101 vd. FIRATLI, Halil Vedat - BORATAV, Pertev Naili: **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Maarif Matbası, Ankara, s. 94 vd.

Tebriz'in alınması, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın ikinci başkomutanlığında gerçekleşmiştir. 1585'te Tebriz'i alan Osman Paşa, aynı yıl içinde bu kentte ölmüştür(24). Köroğlu'nun Osman Paşa ile ilgili ikinci koşması, onun ölümü üzerine söylenmiştir. Ozan, paşanın ölümünü şu dizeleriyle dile getirmektedir:

Osman Paşa Tebriz'de ölür olunca
Malım teslim eylen Sultan Murat'a
Biri birin buldu arşın yüzünde
Kulum teslim eylen Sultan Murat'a
.....
Köroğlu söyledi ise bu sözü
Felek toprağa düşürdü gül yüzü
Aldım Demirkapı ile Tebriz'i
Şarım teslim eylen Sultan Murat'a(25)

Şiirde sözü edilen Murat, Osmanlı padişahı III. Murat (1574 - 1595)'tır. Bu bilgilerden yararlanılarak, Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği yeniçeri ozanı Köroğlu'nun İran savaşlarına katılmış olduğu düşünülebilir ve XVI. yüzyılın ortalarında doğmuş olduğu sonucuna varılabilir. 1707 yılında ölen Âşık Ömer, Köroğlu adlı ozandan şu dizesinde söz eder:

Köroğlu çalardı perdesizce saz

Bu dizeden, Köroğlu'nun ününün halk ozanlarınca bilindiği anlaşılıyor(26).

Gelelim uğru Köroğlu ile ilgili araştırma ve belgelere: Yıllarca bir destan, bir söylence kişisi olarak düşünülmüştü bu kişi. Ancak, kendisi ve koçakları adına düzülmüş halk öyküle-

(24) UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi**, C. III, I. Böl., TTK Yayını, Ankara 1959, s. 61-63.

(25) Şiirin tümü için bkz.: ÖZTELLİ, Cahit: **Üç Kahraman Şair**, s. 123.

(26) ÖZTELLİ, Cahit: **Agy**, s. 122.

rindeki olayların tarihsel temellere dayandıkları saptandıkça, Köroğlu'nun gerçek kişiliğini araştırma zorunluluğu doğdu. Özellikle, Köroğlu Ruşen adlı bir uğrunun türediğini, bu kişinin evler basıp oğlan kaçırdığını belirten padişah buyruklarının bulunması, bu alanda yapılan çalışmaların yönünü değiştirmiştir. Artık, Köroğlu öykülerinin kaynağı uzak Asya'da değil, Anadolu'da aranır olmuştur.

Köroğlu adının Celâli Başkaldırısı ile yakın ilgisi olabileceği belirince, çok sayıda inceleme çıktı ortaya.

Söylentilerin çoğunda, Köroğlu'nun Bolu'dan başlayıp batı İran'a uzanan alan üzerinde etkinlik göstermiş bir uğru olduğunun benimsendiğini anımsatarak, onun tarihsel kişiliği konusundaki görüşleri gözden geçirelim :

Köroğlu'nun Celâli ayaklanmalarına katılmış bir uğru olabileceği, hiç değilse adı çevresinde biçimlenmiş öykülerin bu ayaklanmalarla sıkı ilişkisi olabileceği ilk kez Pertev Naili Boratav'ca ortaya atılmıştır. **Köroğlu Destanı** adlı yapıtında Boratav, «Köroğlu destanında Celâli ayaklanmalarının izleri kuşkusuz daha derindir. Bolu söylentisi Celâlilerin Köroğlu'nu kendilerinden saydıklarını gösterir. Gerçekte Köroğlu yönetime karşı başkaldırmış bir uğru olarak büsbütün bir Celâli kişiliği gösteriyor,»(27) demektedir. Pertev Naili Boratav, halk öykülerinin yansıttığı dünya görüşünün «tarihsel olayların, toplumsal düzenin, iç ve dış çatışmaların bıraktığı etkilerin geniş bir bireşimi»(28) olabileceği temel görüşünden yola çıkarak araştırmalarını derinleştirdikçe, Köroğlu'nun kişiliğini belirleyecek köklü bilgilere ulaşmıştır.

Elde edilen bilgiler, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** adlı yapıtta bir bütünlüğe ulaştırılmıştır. Köroğlu, bir söylence kişisi, bir destan yiğidi olarak yerini korumakla birlikte, gerçek yaşamdaki yerine oturtulmuştur.

---

(27) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 99.

(28) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 168.

Ermeni tarihçisi Arakel, Celâliler arasında gösteriyor Köroğlu'nu. Özet olarak şunları öğreniyoruz Arakel'den: Köroğlu bir Celâli uğrusudur. Öteki Celâlilerin yaptığı gibi o da halkı vergiye bağlamaktadır. Türlü düzen ve tuzaklarıyla ün kazanmıştır. Âşıklar onun serüvenlerini sazla çağırıp söylemektedirler. Öykülerde, Köroğlu'nun koçaklarından olan Kiziroğlu Mustafa Bey, Köse Kenan ve Koca Bey'den Celâli olarak söz ediliyor. Köse Kenan'ın 1598 yılında başkaldırdığı kesinlikle belirtiliyor. Arakel'in **Ermeni Tarihi** XVII. yüzyılda yazılmıştır ve yazar, bilgilerin olayları görmüş kişilerden alındığını da özellikle belirtmiştir(29).

Arşiv belgelerinin bulunmasıyla daha da aydınlanmıştır Köroğlu'nun yaşamı. Belgelerden ilki 1580 tarihlidir:

> «Bolu Beyi'ne ve Gerede Yargıcına Buyruktur Ki,
> ... mektup gönderip adı geçen kazaya bağlı Hayalık (Sayık okuyanlar var) adlı köyde Köroğlu adlı bir kişi durmaksızın evler basıp ve iki kişiyi yaralayıp ve bir de tüysüz oğlan kaçırmış. Birçok kez yakalanmak istenmişse de ildeki yöneticiler bunu başaramamıştı... Buyruğum vardıkta adı geçeni her nerede ise hemen yakalayıp ele geçiresin... Adı geçenin sipahilerden olup olmadığını araştırıp bildiresin, değilse yüce buyruğuma göre davranıp din kurallarına göre gerekeni... (yapasın)» (30).

Belgenin önemi, daha 1580'de Köroğlu'nun uğru olduğunu saptamış olmasıdır. Yargıcın yapması gereken öteki görev de gerçekten önemli görülmektedir. Adı geçen uğrunun sipahi olup olmadığının saptanması isteniyor kendisinden. Bilindiği gibi Celâli ayaklanmalarında sipahiler geniş yer tutmuşlardır.

---

(29) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 193-195.

(30) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 195. Köroğlu'na ilişkin belgeler konusunda aynı yazarın «Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti» (III. Türk Tarih Kongresi, TTK Basımevi, Ankara 1948, s. 124-130) adlı yazısına bkz.

Bir başka belgede de Köroğlu ile Bolu bölgesi ve beyi arasında ilişki kurularak şu bilgiler veriliyor:

> «Anadolu Beylerbeyine Buyruk Ki,
> Dilekçe sunup Gerede kazasından Köroğlu, Kıbrus kazasından Çakaloğlu denmekle ünlü uğru başkaldırıp Celâli olup ülkeyi yakıp yıkmaya başladıktan il halkından birçok kimseler yurtlarını bırakıp gidiyorlarmış. Birçok kimselerin yardımıyla bunlardan Mercimekoğulları Bolu Beyi tarafından yakalanmış, yanındaymışlar, kendilerinden para alıp salıverecekmiş. İvedi adı geçenden (Bolu Beyi) uğruları isteyesin. Salıvermiş ise adamlar gönderip yakalatıp yasaya göre gerekeni yapıp uğrulara aman vermeyesin.» (31)

Köroğlu bir Celâli olarak gösteriliyor bu gelbede. 1580-1585 yılları arasında değişik orunlardaki beylere gönderilen buyruklarda Köroğlu ve koçaklarının adları geçmektedir sık sık. Köroğlu'nun etkinlik gösterdiği alanın Bolu çevresi olarak gösterilmesi, bizi, ozanın şiirlerinde adı geçen Bolu Beyi'nin gerçek bir kişi olduğu kanısına vardırmaktadır. Belgelerden birinde, Köroğlu Ruşen adlı bir uğrudan söz edilmesi de çok ilginçtir(32). Bilindiği gibi, söylentilerin çoğunda Köroğlu'nun gerçek adı Ruşen'dir. Öte yandan, Köroğlu'nun birtakım koçaklamalarında da Hürşem Ali adı geçmektedir(33).

Gönderilen buyruklarda, Köroğlu'nun oğlu olarak öykülere geçmiş olan Hasan Beye karşılık, Bolu yöresinde uğruluk eden Küçük Hasan, Sivas'ta yol kesen Kiziroğlu Mustafa, Saruhan halkını canından bezdiren Demircioğlu adlarındaki Celâlilerden de söz ediliyor. **Köroğlu Kolları** içinde doğrudan doğruya yer alan Kiziroğlu Mustafa ve Demircioğlu'nun adlarının devlet bel-

---

(31) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 196.

(32) BORATAV, Pertev Naili: «Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti», Agy. s. 127.

(33) ÖZTELLİ, Cahit: **Üç Kahraman Şair: Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu**, s. 57, 69.

gelerine geçmiş olması gerçekten önemlidir. Onların öykü kişisi oldukları kadar gerçek kişiler de olduklarını öğrenmiş oluyoruz böylece(34). Daha önce sözünü ettiğimiz İran - Osmanlı savaşları başlamadan önce Köroğlu'nun iki yüz kişilik bir bölüğün başında olarak başkaldırdığı görülüyor(35). Son zamanlarda yapılan bir araştırmada Köroğlu'nun, Gerede'ye bağlı Sayık köyünden olduğu ileri sürülüyor, İran Şahı Abbas tarafından öldürülmüş olabileceği de belirtiliyor bu araştırmada(36). 1590'larda Köroğlu'nun yaşamakta olduğu anlaşılıyor. Gerçekten de, 1013 Hicri tarihli bir buyruk, onun İçel yöresinde yeniden ortaya çıkmış olduğunu, etkinliklerini sürdürdüğünü açıklıyor(37).

Belgelerden elde ettiğimiz bilgilere dayanarak, halk öykülerine konu olan Köroğlu ile ilgili olarak Pertev Naili Boratav'ın çıkardığı sonuçlara biz de katılıyoruz. Köroğlu'nun ilk kez Bolu yöresinde ortaya çıktığını, ya da oraya geldikten sonra ün kazandığını belirtiyor araştırmacı. Ona göre, Anadolu'nun birçok yerlerini dolaşmış bir Celâli başıdır Köroğlu. Ayrıca, Arakel'in sözünü ettiği uğru Köroğlu ile belgelerde 987-988'de Bolu yöresinde ortaya çıktığı bildirilen ozan Köroğlu'nun aynı kişiler oldukları, karşıt görüş kesinlik kazanmadıkça, benimsemek gerekir(38).

Kimi araştırmacılar, Köroğlu'nun bir Celâli uğrusu olamayacağı anlayışından yola çıkarak ilkel dönemlerde oluşmuş destanların niteliklerini görüyorlar onun öykülerinde. Bu tutum, onları Anadolu dışında yaşamış bir Köroğlu aramaya götürüyor.

---

(34) BORATAV, Pertev Naili: «Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti», Agy, s. 128.

(35) AKDAĞ, Mustafa: **Tülk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975, s. 265, açıklama I.

(36) SÜMER, Faruk: «Belgelerle Köroğlu'nun Tarihi Kişiliği: Şairin Gerede İlçesine Bağlı Sayık Köyünden Olduğu Saptandı», **Milliyet Sanat Dergisi**, Aralık 1975, Sayı 163, s. 12 vd.

(37) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 197.

(38) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 199.

Bu konuda ilk kez Fahrettin Kırzıoğlu'nun görüşlerini gözden geçirelim. Araştırmacı önce şu genel görüşü ortaya koyuyor: **Köroğlu Boyları**'nı İngilizceye çeviren ve böylece bu büyük Türk destanını ilk kez Avrupa'ya tanıtan Chodzko'dan bu yana Köroğlu'nun kişiliğini araştıranlar, onu Osmanlı sınırları dışında Safavilerden II. Şah Abbas (1642 - 1667) döneminde yaşamış Kuzey Horasan Türkmenlerinden bir ozan olarak tanırlar... **İslâm Ansiklopedisi**'nde «Köroğlu» maddesini yazan Cl. Huart da, Chodzko tarafından tanıtılan Köroğlu öyküsüne dayanarak onun, Horasan'daki Teke Türkmenlerinden Mirza Sarraf'ın oğlu Ruşen olduğunu yineler. Köroğlu'na ilişkin ilk Osmanlı belgesinin 1580 tarihini taşıdığına değinen Kırzıoğlu, bu yıldan daha önce İran bölgelerinde aynı adı taşıyan beylerin bulunduğunu belirtiyor. Ulaşılan sonuçlar şöyle:

1) İran Avşarları arasında Köroğlu adını taşıyan bir bey vardır. Şah Tahmasp döneminde Gilân Savaşına katılmıştır bu bey. Savaşın tarihi 1567'dir.

2) Gene Tahmasp döneminde Şamlu Türkmenlerinin Beyi Hüseyin Han ile Tekelü Türkmenlerinin Beyi Çuha Han arasında anlaşmazlık çıkar, vuruşurlar, bu vuruşmada Zulkadir subaylarından Köroğlu, Çuha Sultan'ı yakalayıp öldürür. 1531 yılında olmuş gösterilen bu olayda Köroğlu bir Zulkadir komutanıdır.

3) İran şahının ünlü yöneticileri arasında da adı geçiyor Köroğlu'nun. Zulkadir oymağının ileri gelenlerinden olan bu kişinin divanda görev yapan ünlü kişilerden olduğu söyleniyor. Gerçek adı Köroğlu Mehmet Halife'dir. Ayrıca Horasan'da Hüsrev Sultan Köroğlu adlı ünlü bir yönetici daha vardır.

4) I. Şah Abbas'ın ünlü komutanları arasında Serahs Beyi olarak görülen İbrahim Sultan Köroğlu ile Dergâh-Kulu Sultan Köroğlu adlı iki kişi vardır.

Köroğlu ile ilgili olarak araştırmacı şu sonuçlara ulaşıyor:

«Bilindiği gibi, kendilerini "âl-i Nûşirvan"a ve "Kisra"lara, yani ölmez ruhlu Arsakh (Part) hanlarına bağlayan Dulkadirlilerin öz yurdu Maraş ve Fırat'ın batısındaki yerlerdi. Ve kesindir ki H. 937 (1531) yılında Şah Tahmasp'ın saray alaylarında bulunan "Köroğlu" Mısır Dulkadirlilerinin gerçek yurdunda ve XVI. yüzyıl başlarında doğmuştu.
I. Tahmasp döneminde, Ceyhan'dan Fırat boylarına dek yayılan bölgelerde "Köroğlu" adını taşıyan ve Celâlilerden olmadıkları kesin olan Türkmen beylerinin varlığı bizim destan kişimiz Köroğlu'nun da daha eski çağlarda yaşadığını söz götürmez bir biçimde doğrulamaktadır.» (39)

Bu açıklamalardan sonra yazar, Köroğlu'nun kişiliği ve yaşadığı çağı kesin yargılarla açıklıyor:

«Han yabguları soyundan gelme olup Oğuznâmeler'de "Kara Konak", Ermenice metinlerde ise başbuğları Mamak'ın adıyla "Mamikonyan" *satrap ailesi* diye gösterilen aile, Murat boylarını Sasanlı İran'a karşı korumuştur. İşte bu aile, Arpa Çayı ve Yukarı Aras boyunda da egemen olmuş ve sonraları Karakoyunlu Türkmenleri olarak ortaya çıkmıştır. V. yüzyıldan başlayarak Ortodoks Bizans'a ve Zerdüşti-Mezdeki Sasanlılara karşı Gregoryen mezhebinin kılıcı olarak kurtarıcılığını yapan bu ailenin destanı, bugün, bütün Önasya Türklüğüne yayılmış olan Köroğlu destanları biçiminde yaşamaktadır. Bu yüzden halk arasında Köroğlu'nun yeri hep Yukarı Aras üzerinde ve en çok Kars ilinde gösterilmektedir.» (40)

Önceden de söylediğimiz gibi, bu açıklamalarda Köroğlu bir uğru olarak değil de, soylu bir Türk beyiymişcesine ele alınmaktadır. Araştırmacı, adlarını verdiği Köroğlularla, öykülerde dile getirilen ve devlete başkaldırmış Köroğlu arasında ilgi kurmak gereğini duymamıştır. Öykülerin içeriksel özellikleri incelenmeden, zorlama bir anlayışla Köroğlu, klasik destan kişisi ya-

(39) KIRZIOĞLU, Mehmet Fahrettin: «Köroğlu'nun Şahsiyeti, I - II», **Folklor Postası**, İstanbul 1941, Sayı 18 - 19, s. 3-5, 3-6.

(40) KIRZIOĞLU, Mehmet Fahrettin: Agy, Sayı 19, s. 6.

pılmış, böyle olunca da onun savaşları dış düşmanlara karşı yöneltilmiş eylemler olarak değerlendirilmiştir. (Köroğlu öykülerinin oluşması ve kaynaklarını incelerken bu konuya yeniden döneceğiz.)

Kırzıoğlu'nun görüşlerini benimseyen Zeki Velidi Togan da Köroğlu'nun *kişiliğini Anadolu dışında* arayan araştırmacılardandır. Kesin yargılara varmıyor Togan, önce **Köroğlu Destanı'yla Hamza** adlı roman arasında ilişki kuruyor. Ona göre, yiğidimiz batı Afganistan yöresinde etkili olmuş bir kişidir, devlet yöneticisidir, tarkanlık orunundadır. Osmanlı söylentilerinde Gürcistan olarak geçen yer Garcistan olmalıdır. Köroğlu'nun Kırat'ının da Huttal Beylerinin Araplarda Bikiyye adıyla ünlü atları gibi, Ceyhun boyunda bir *gölden çıkan su aygırının* soyundan geldiği söylenir. Köroğlu'nun egemenliğini sürdürdüğü Çamlıbel'in karşıtı olan *Cenbil'in de batı Afganistan'da* Siistan bölgesinde bulunduğunu ileri sürüyor yazar. **Köroğlu Destanı'nın** *Özbek anlatmalarından* yararlanan araştırmacı: «Bunlara göre: Güroğlu (yani "Kör" değil "Gör") etkinlik alanı *batı Afganistan'da* olan bir yiğittir. O, Siistan'da Büzürgân (Anadolu ve Azerbaycan söylentilerindeki: "*Bezirgân*") adındaki bir yiğitle savaşıyor; Büzürgân'ın kardeşi Ay Sultan'la evleniyor. Sonra Karahan ile savaşıp Hindistan'ı ele geçiriyor. Göroğlu öldükten sonra Ay Sultan'ı Ayvaz alıyor. Çenbil-Çembil Bil kentinde oturuyor.»

Bu araştırmada Köroğlu, batı Afganistan'ı VII - IX. yüzyıllarda yönetmiş olan Türk hanlarına bağlanmaktadır[41].

Köroğlu'nun yurdunu Anadolu'nun dışında arayanlarla, onu bir Anadolu çocuğu olarak gösterenlerin birleştikleri konu, bu yiğidin XVI. yüzyıl içinde etkinlik göstermiş olduğudur. Bununla birlikte, Köroğlu'nun yaşadığı alanı Anadolu dışında arayanlar, ozanlığından söz etmemişlerdir. Ayrıca, Anadolu söylentilerin-

(41) TOGAN, Zeki Velidi: «Köroğlu Destanı'nın Bazı Eski Rivayetlerine Dair», **Türk Yurdu**, 1966, C. V, Sayı 7, s. 10-13.

deki öykü kişisi sıradaı bir halk adamı olarak anımsanıyor. Kırzıoğlu ve Togan ise soylu bir Türk beyi olarak söz ediyorlar kendisinden.

Şimdi, yeniçeri ozanı Köroğlu ile öykü kişisi olan Köroğlu arasındaki ilişkilere dönelim yeniden. Bu konudaki yorumlar şöyle:

> «Yine eski dergilerde karşılaştığımız ve Köroğlu takma adıyla söylenmiş birtakım şiirler daha vardır ki, bunlar Köroğlu Destanı'ndaki birtakım söylentilere ve kişilere sıkı sıkıya bağlıdır: Ayvaz, Bezirgân, Çamlıbel, Kırat, Bolu Beyi... gibi kaplan postu giymiş gaziler, dörtlüler, beşliler gibi Osmanlı askerlik tarihi ile ilgili terimlerle de karşılaşıyoruz. Acaba, yayınladığımız şiirlerin tümü sözünü ettiğimiz (Özdemiroğlu Osman Paşa için koşma söyleyen Köroğlu) Köroğlu adlı saz ozanının mıdır?.. Şunu söyleyelim ki, XVI. yüzyıl sonlarında Köroğlu adlı bir saz ozanı büyük bir üne kavuşmuştur. Şiirlerini dolduran içten söyleyiş, coşkun duygusallık, Celâli döneminin genel eğilimlerine uygun özel bir yiğitlik ruhu, onun yapıtlarını yüzyıllarca yaşatmış ve tarihsel kişiliği unutularak tümden destansal bir nitelik almıştır.» (42)

Köprülü'nün yapmış olduğu bu yorum daha sonraki araştırmalarda aşağı yukarı yinelenmiştir. Yapılan yorumları daha açık duruma getirmek amacıyla, uğru Köroğlu'nun ozanlığı konusuna yaklaşalım yeniden: Söylentiler, onun ozanlığını güçlü bir biçimde vurguluyorlar, gelenekte bu ozanın da «pir dolusu» içtiği inancı sürdürülüyor. **Yeni İstanbul Söylentisi**'nde şöyle bir bir bölüm var: Uykudayken bir derviş dolu sunar Köroğlu'na, uyanır ki derviş yok, içemiyor doludan; derviş gene gelirse doludan içecektir. Ozan uykuya yatar yeniden. Derviş gene gelir; alıp içer doluyu bu kez. Sabah hayvanlara bakarken birden yanık türküler söylemeye başlar; sesi babasının kulağına gider.

---

(42) KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: **Türk Saz Şairleri I**, s. 62.

At bakıcısı baytara göre oğlu ermiştir artık. Çarşıya gidip bir saz yaptırmasını söyler kendisine. Çarşıya gider Köroğlu, bir saatçi dükkânına girer. Çıraktan saz ister, derviş giysileri vardır üzerinde. Saatçi: «Hangilerini beğendin?» diye sorar. Köroğlu: «Senin eski sazını istemem, türkü söyleyeceğim şimdi, ona göre saz yapacaksın bana,» der. Usta, bir saz verir eline, sazıyla birlikte şu dizeleri söyler ozan:

Mayıl oldum çırağının sözüne
Sürmeler çekeyim ala gözüne
Usta sedef döşe sazın yüzüne
Usta kazanalım kayır sazını

Usta: «Sedeften saz, ipekten sırmadan tel yapamam» diyerek kovar Köroğlu'nu. O da sazı eline alıp:

Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen ürüzgârdan hille sezerim
Elim demir topuz kafa ezerim
Usta kazanalım kayır sazını

diyerek kendini tanıtır. Usta, ayaklarına kapanır Köroğlu'nun, bir hafta sonra istediği sazı yapacağını söyler ona(43).

Müdami anlatması **Kars Söylentisi**'nde Köroğlu'nun Şat ırmağından gelen üç köpüğü içtiği anlatılır. Bu köpüklerden biri kendisine güzel söyleme yeteneği vermiş, bu nedenle Köroğlu öteki ozanlar gibi türkü söylermiş(44).

---

(43) ELÇİN, Şükrü Murat: «Köroğlu Hakkında Notlar», Ülkü Mecmuası, C. X, Sayı 57, s. 273.

(44) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 303; KIZIROĞLU, Mehmet Fahrettin: «Kars ve Çevresinde Köroğlu'na Ait Anlatma ve İnanlar», **Halk Bilgisi Haberleri**, C. X, Ankara 1941, Sayı 117.

Kırzıoğlu'nun saptadığı bir başka söylentide de Bingöller'de bengisu içen Köroğlu şiir söyleme gücünü elde etmiştir(45).

«Celâli Bey Öyküsü»nde de Köroğlu'nun sazından «üç telli gamcura» diye söz edilmektedir. Huloflu'nun **Azeri Söylentisi**'nde, babası Yusuf, Çenbil'e geldiklerinde önce orada kalıp yurt tutmasını öğütlüyor Köroğlu'na. Uzun yaşamak ve ozanlık yeteneği kazanmak için de o yörede bulunan pınarlardan su içmesi gerektiğini belirtiyor. Tüm söylentilerde Köroğlu, kılıcı ile sazı birlikte iş gören birisi olarak ele alınmıştır.

Yeniçeri ozanı Köroğlu ile öykülerin ozanı Köroğlu arasındaki ilgi konusunda varılan sonuçlara da göz atalım. Nihat Sami Banarlı'nın bu konudaki görüşleri şöyle: Anadolu'nun doğu bölgelerinde ün kazanmış ve Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran Savaşına katılmış, gür sesli bir dağ başı ozanı da Köroğlu'dur. Köken olarak bir Celâli uğrusudur o. Osman Paşa'nın ordusuna yardım görerek girmiş olması olasıdır. Köroğlu'nun ünü ve anısı özellikle doğu Anadolu bölgesinde yayılmıştır. Halk kendisini dağ başlarında varsılların kervanlarını soyan, aldığı para ve malları yoksullara dağıtan bir halk dostu gibi görür. Ozan Köroğlu ile uğru Köroğlu'nun özdeş kişiler olduklarını söylemek olurlu değildir; ama karşıt görüşün doğru olması da olasıdır.

---

(45) KIRZIOĞLU, Mehmet Fahrettin: «Kars ve Çevresinde Köroğlu'na Ait Anlatma ve İnanlar», **Halk Bilgisi Haberleri**, C. X, Ankara, Temmuz 1941, Sayı 117, s. 213. Değerli yazarlarımızdan Ümit KAFTANCIOĞLU da, **Köroğlu Kolları - Halk Destanları** (Kaynak Yayınları, İstanbul 1974) adlı yapıtının «Demircioğlu Kolu» bölümünde şu bilgiyi veriyor: «Köroğlu, bir yere gideceği tutunca, sazını alır, ileri gelen yiğitlerine, keleşlerine durumu üç telli sazıyla anlatırdı.» (s. 121). Çağdaş romancımız YAŞAR KEMAL'in **Üç Anadolu Efsanesi** (Toros Yayınları, İstanbul 1982), adlı yapıtının «Köroğlu'nun Meydana Çıkışı» bölümünün bir yerinde, Köroğlu üç renkli köpükten içtikten sonra babası şunları söyler kendisine: «**Oğlum o içtiğin köpükler helal olsun. Ama kıymetini bil, içtiğin köpüğün yeşili seni âşık etmiştir. Şimdi sen bundan böyle bir hak âşığısın. Bundan sonra teller elinde ses verir, sazının üstüne saz, sözünün üstüne söz gelmez.**» (s. 52-53).

«Bu bakımdan **Köroğlu Destanı**'ndan kalan güçlü bir anının, bizim ozanımızın yaşantısı, kişiliği ve şiirleriyle birleşerek karma bir serüven niteliği alması da olasıdır. Üstelik, bu eski destanın XVI. yüzyıl sonunun çok tanınmış ve sevilmiş ozanı çevresinde oluşmuş bir destanla güçlenip yenilenmiş olması da olasıdır.» (46)

Bu konuda yetkin araştırmalar yapmış olan Pertev Naili Boratav, ozan Köroğlu ile uğru Köroğlu'na ilişkin olarak çok daha kesin yargılar taşımaktadır:

«Burada bir de ozan Köroğlu ile öykü kişisi Köroğlu'nun ilişkisi sorunu beliriyor. Bu iki kişi özdeş olabilir mi? Şimdiye dek edindiğimiz bilgilere göre: Ozan Köroğlu'nun şiirlerinde, onun 985-986 (1578) İran savaşları olaylarına katılmış olduğuna değinmeler vardır. Öyle ki, o, 992 (1584)'de Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Tebriz'i elde etmesinden, 993 (1585)'te de onun Tebriz'de ölüşünden söz eder. Tarihsel belgelere göre ise, yukarıda da gördüğümüz gibi Celâli uğrusu Köroğlu, 987-989 yıllarında Bolu yöresinde, 1011-1013 tarihlerinde de Silifke bölgesinde dolaşmaktadır. Öyleyse Celâli Köroğlu ile ozan Köroğlu'nun özdeş kişiler olması, yalnızca, 922'de bağışlanıp yeniden orduya katılmış olması ve en geç 1011'den sonra yeniden başkaldırmış olması ile açıklanabilir... Bu durumda ozan Köroğlu ile Celâli Köroğlu'nun özdeş kişiler olduğu konusundaki açıklama şu biçimi alır: Köroğlu, 992 (1584)'den, yani Tebriz'in elde edilmesiyle sonuçlanan savaştan önce en az 996'ya dek Celâli idi, sonra bağışlandı; en geç 1011'den sonra yeniden Celâli oldu.» (47)

Başka bir yapıtında da Pertev Naili Boratav, Köroğlu'nun yaşadığı alanı Anadolu dışında arayanların görüşlerinin doğru olmadığını belirttikten sonra, özet olarak şunları söylüyor: «Köroğlu'nun gerçek kişiliğini çok eski geçmişlerde aramak yersizdir; XVI. yüzyılda yaşamış bir Celâli başıdır o, ayrıca bir ozandır

(46) BANARLI, Nihat Sami: «Köroğlu», **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, 8. Fasikül, Devlet Kitapları, İstanbul 1976, s. 630-632.

(47) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 199.

da... Gözleri kör edilmiş kişinin oğlunun başkaldırışı ana konusu çevresinde oluşmuş söylence ve menkıbeler, Anadolulu yeni yiğide bağlanmıştır. Köroğlu'nun ozan olması, yaşamının bir dönemini doğu Anadolu, Azerbaycan ve güney Kafkasya gibi halk öykücülüğü geleneğinin en güçlü olduğu yerlerde geçirmiş olması nedeniyle, onun şiirleriyle süslenmiş öykülerin oluşup gelişmesini kolaylaştırmıştır.» (48)

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

1) Köroğlu öykülerini zenginleştiren öğeler Anadolu dışında oluşmuş olsa bile, onun gerçek kişiliğini Anadolu dışında aramak yersizdir. Tarihsel belgeler, Köroğlu'nun XVI. yüzyıl içinde yaşadığını göstermektedir. Şiirlerinde güçlü bir biçimde yansıtılan Bolu Beyi'ne karşı düşmanlığı temi, kendisiyle ilgili olarak gönderilmiş kesin tarihli belgeler ele geçtikten sonra büyük bir anlam kazanmıştır. Bir Celâli uğrusudur Köroğlu. Anadolu'nun birçok yöresinde kendi adını taşıyan yerlerin bulunması, onun Celâlilik yıllarında birçok bölgede etkinlik göstermesi ile ilgilidir. Gerçekten de bu tür uğruların belli bir yerde durmadıklarını, eylemlerini çok değişik alanlarda gerçekleştirdiklerini belgeler kesin olarak doğrulamaktadırlar(49).

2) Bugünkü verilere göre, Evliya Çelebi tarafından bir keresinde ozan, bir keresinde de uğru olarak gösterilen iki Köroğlu, gerçekte aynı kişidir.

3) Bir uğru olarak Köroğlu'nun kendi çağında başkaldırmış ve halka kan kusturmuş öteki Celâli önderlerinden önemli ayrıcalıkları olmalı ki, halk âşıkları, onun serüvenlerini zenginleştirmiş ve «Köroğlu Kolları» denilen halk yazınımızın en anlamlı yapıtlarını oluşturmuşlardır(50).

---

(48) BORATAV, Pertev Naili: **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969, s. 62.

(49) AKDAĞ, Mustafa: **Türk Halkının Dirilik ve Düzenlik Kavgası**, s. 22 vd. Ünlü Celâli Karayazıcı'nın etkinlik gösterdiği alanı göstermektedir.

(50) Bu konuda «Genel Sonuçlar» bölümünde bilgi verilecektir.

III

HALK ÖYKÜLERİ VE KÖROĞLU KOLLARI

A — Halk Öykülerinin Ortaya Çıkışı :

Köroğlu öykülerinin niteliklerini ve değerlerini açıklayabilmek için, Türk halk yazınında destandan halk öyküsüne geçişin, daha açık bir deyişle «epik»in çözülüşünün tarihsel gidişini genel çizgileriyle açıklamak gerekir.

Tüm uluslarda olduğu gibi, Türk destanları da toplumun ilkel dönemlerinin ürünüdürler. Yer yer toprağa bağlı üretime geçilmiş olmakla birlikte, göçebelik, Türk budunu için yüzyıllarca çözülmeden sürüp giden bir yaşam biçimi olmuştur. Yaşamı doğa güçleri ve komşularıyla durmaksızın savaşı gerektiren göçebe budunlar için yiğitlik, toplumun varlık nedenlerinin başında gelir. Göçebe örgütlenmesinin kesintisizliği, durmaksızın geliştirilen «savaşkanlık duygusu»nun aktöresel bir değer olarak yaşatılmasıyla yakından ilgilidir. Bu duygunun yansıtıcısı olan destan kişileri tüm toplum adına eylemde bulunurlar. Köklü bölünmeler, iç çelişkiler gündemde değildir göçebelerde. Bu nedenle destan kişileri birleştirici birer güçtür. Genellikle, örgütün yaşamasını sağlayan hanlar, beyler destanların da baş kişileridir. Destan söyleyen ozanlar, bir yandan epik şiirin büyüleyici ve birleştirici gücünden yararlanarak yiğitlik öyküleri söylerken, bir yandan da konuları ve kişileri karşısında tarafsız kalarak birlik bilincinin güçlenmesine neden olurlar. Serüvenler, uzak çağların anılarıyla birleşir ve gerçekle olağanüstünün bireşimi yapıtlar çıkar ortaya :

«Destanın asıl tür niteliğini belirleyen başka bir olgu da onun toplum içinde üzerine aldığı görevle ilgili olarak konusundaki ve kişilerindeki özelliktir; bu özellikle o başka anlatı türlerinden, örneğin boyutları bakımından kendisiyle karşılaştırılması ilk akla gelecek olan romandan ayrılır. Destan, yozlaşmamış biçimiyle, toplumdaki iç çelişkileri, bireylerin ya da sınıfların türlü ilişkilerini değil, toplumu yöneten, ona baş olan «ülküsel» kişilerin dış güçlerle bir, bir de olağanüstü yaratıklarla savaşlarını anlatır. Destanda toplumu bir bütün olarak görürüz; kişiler bu bütün adına iş görür; onları kendi aralarında bile birbirinden güçlükle ayırabiliriz... Destancı onların aralarında yapmacık bir ayrıcalık yaratmıştır; inceden inceye kişiliği ıra ve davranış ayrıcalıkları, sınıf ve toplum içi ortam koşullarının sağladığı ayrı düşünüş ve görüşler bu insanlar arasında belirmez. Destan kişileri soylulardır... Destan türünün örnek ürünleri ,toplumcuların göçebe ya da yerleşik, "feodal" (beylik, hanlık) düzeni içinde yaşadıkları çağlarda ortaya çıkar.» (51)

Asya bozkırlarında çoğunlukla göçebe yaşayan Türk budunun ozanlarınca yaratılan destanlarımızın da özellikleri yukarıdaki bilgilerde dile gelmektedir kanısındayız. XI. yüzyıl sonlarında Anadolu'yu elde etmek için gelen Türkmen boylarının destansal bir yazın yaratacak ortam içinde bulundukları kesindir. Yeni bir yurt kurma çabaları sürüp gitmektedir, yoğun savaşlar yapılmaktadır sınır komşularıyla. Öte yandan Haçlılar saldırmıştır Anadolu'ya; yiğitlik gerçekten günlük yaşamın ayrılmaz parçasıdır. Ayrıca, değişik kentleri merkez yapıp bağımsız beylikler kuran yarı bağımsız derebeyler vardır. Özcesi, destan yaratacak bir ortamdır bu. Anadolu'ya gelmeden önce olduğu gibi, gene ozanlar yaşatıyor destan geleneğini. Orduda, obalarda, toplumun tüm katları arasında görevlerini sürdürüyor ozanlar. «Ozanları, kopuzcuları olmayan hiçbir Selçuk ordusu yoktur. Onlar yengi gününü izleyen mutlu akşamlarda ellerinde

(51) BORATAV, Pertev Naili: **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, s. 38.

kopuzları, o günkü yiğitlik anlarını yaşatacak» şiirler söylüyorlar(52).

Merkezcil-derebeylik yönetimi de gittikçe güçleniyor, kendi yönetim örgütlerini yaratıyor; kendi düşünce dizgesini oluşturuyor. Toplum, kesin katmanlara bölünüyor gittikçe. Yöneticilerle kitleler arasında, yöneticilerin kendi aralarındaki çelişkiler gün yüzüne çıkıyor. Türkmen geleneklerine bağlılık saray yörelerinde de sürmekle birlikte, halk ve sarayın düşünce dünyaları birbirinden ayrılıyor. İşbölümünün gelişmesi, değişik türden, çıkarları olan tabakalar yaratıyor. Toplumsal bilinç her alanda gözlenebilecek ölçüde bölünmüştür. Üretici yığınlar bir yanda, üretmeyenler bir yandadır. Yazında da bölünme gerçekleşir:

Büyük kentlerde, medrese eğitimi ile yetişen seçkin sınıf, Acem yazınının etkisi altındadır. Kitlelerden kopmuş apayrı bir dünya anlayışını özümlemiş olan bu sınıf, kendi güzellik anlayışını doyuracak yapıtlar yaratmaya yönelmişti. Halk kitleleri ise bu etkinliğin dışında kalacaktı kuşkusuz. «Yalnız göçebe Türkmen boyları, Rum, Ermeni ve Gürcü sınırlarını bekleyen öteki boylar değil, kentler halkının büyük bir bölümü de anlamadıkları bir dilin yazınından tat alamazlardı.»(53). Kitlelerin kültürel düzeylerine uygun düşen, onların dünya görüşlerine karşılık veren din ve yiğitliği konu alan yalın ve ilkel Türkçe yapıtlar veriliyor, şiirler yazılıp söyleniyordu. Yüzyıllardır kopuzları ellerinde, halkın güzellik duygularını dile getiren ozanlar, tüm Anadolu'da eski Türk geleneklerini güçlü bir biçimde ve içtenlikle yaşattılar uzun süre.

Tarıma dayalı üretim biçimi XIII. yüzyılda egemenliğini kurmuştu artık. Varsıllığın kaynağı tarımdı. Merkezcil-derebey devlet her alanda örgütlenmesini gerçekleştirmiş, kurulan düzenin

---

(52) KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 2. Basım, Ankara Üniversitesi Basımevi 1966, s. 209.

(53) KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: Agy, s. 206.

kitleler gözünde doğruluğunu kanıtlayacak olan kendi ideolojisini de yaratmıştır. Gerçi göçebelik Anadolu'nun birçok yörelerinde sürüp gitmektedir ama, devlet gücünün sürekliliği köylülük örgütlenmesine dayanmaktadır. Alaettin Keykubat dönemine geldiğimizde, Anadolu, tarım ürünlerini Avrupa pazarlarına ulaştıran bir bölgedir. Devlet, göçebeleri baskı altında tutmak zorundadır. Köylülüğün alınyazısına bağlı dünya görüşü ile göçebenin savaşçı dünya görüşü çatışmaktadır. Egemen ideoloji dine dayanmaktadır, her olanaktan yararlanarak. Toprağa bağlanmanın doğal sonucu olarak ortaya çıkan alınyazısına bağlı anlayışın devletçe desteklenmesi gerekiyordu. Öte yandan, göçebelik, evrim sonucu çözülmekteydi de. Batıda ilerlemelerin durmuş olması sonucu göçebeleri toprağa bağlama sorunu devletin temel uğraşları arasında yer almaktaydı. Doğu Anadolu bölgesi, doğudan gelen Türkmenlerle dolup taşıyordu. Destan geleneğinin bu bölgelerimizde güçlü bir biçimde yüzyıllarca yaşamış olması da göçebeliğin varlığını sürdürmesine bağlı olmuştur.

Göçebelerin Anadolu Selçuklu Devleti için ne ölçüde önemli bir sorun olduğunu gösteren olay, Baba İshak Ayaklanmasıdır. 1240 yıllarına doğru ortaya çıkan bu ayaklanmanın önderliğini Baba Resul adlı biri yapar. Görünüşte dinsel bir başkaldırıdır bu ama, özünde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine yığılan Türkmenlerin eski özgür yaşam biçimlerini sürdürmelerine izin vermeyen merkezcil devletin tutumu, başkaldırıyı gündeme getirmiştir(54). Anadolu için göçebelik tarihsel çağını doldurmuştu gerçekten. Bu yaşam biçimi etkinliğini yitirdikçe destan geleneği de gücünü yitirdi. Özcesi, XIII. yüzyılda Anadolu'da kendi içindeki bitmez tükenmez çelişki ve çatışmalara karşın devlet, merkezcil-feodal bir örgütlenme kurmuştur. Egemen üretim biçimi tarımdır, devletin tüm ekonomik yükünü köylülük çekmektedir. Din —özellikle Sünni inançlara dayanan—

(54) AVCIOĞLU, Doğan: **Türklerin Tarihi**, C. V, Tekin Yayınevi, İstanbul 1982, s. 1997.

temel ideolojinin besleyici gücüdür. Yaşam biçimi kentlerde ve kırsal alanlarda birbirinden çok ayrıdır. Yazın alanında, halk yazını ile eğitim görmüşlerin yazını arasında görüş, anlayış yönünden hemen hemen ilişki yoktur. Göçebelik, toprağa yerleşme yönünde evrimleşmekte, destan dönemi sona ermektedir.

Halk yazını, XIII. yüzyıldan başlayarak yeni görüşlerle beslenen bir görüşü yansıtmaya başlar:

«XIII. yüzyılda, eski dinsel-ulusal söylenceleri yanında dünyanın geçiciliğinden, Vahdet-i Vücut öğretisinden söz eden birtakım gizemsel şiirler de çoğalmaya başlamıştı. Bunları yazan gizemci ozanlar, çoğunlukla inançlarını halk arasında yaymak amacını gözettiklerinden halka yabancı olan»(55) bu öğretiyi onun hoşlanabileceği bir biçime sokmaya çalışıyorlardı. Bu dönem, çok sayıda tarikatın halk kitleleri içinde kendilerine yer bulmak için etkinlik gösterdikleri bir yüzyıldı. Alaettin Keykubat'tan sonra ekonominin bozulması, köylülüğün gittikçe yıkıma sürüklenmesi, kısa süre sonra Moğolların Anadolu'yu ele geçirmeleri ve her yanı yakıp yıkmaları sonucu kitlelerde doğan korkunç yılgınlık, gizemci tarikatların tüm Anadolu'da yerleşmelerini sağladı. Çok karmaşık öğelerden oluşan Anadolu gizemciliği tek avuntusu oldu insanların. Dünyada elde edilemeyen kurtuluş, tanrısal varlığa ulaşma istemi ile gerçekleştirilmek istendi. Bu bir bakıma eylemsiz bir direnişti. Bundan böyle, halk yazını ağırlıkla gizemci görüşlerin etkisi altında sürdü(56). Destan söyleme geleneğinin göçebe yaşamın egemen olduğu alanlarda sürdüğü kesindir kuşkusuz ama, halk yazınının temel öğretisi gizemcilikti. Osmanlı Devleti'nin kurulup güçlü bir merkezcil yapıya ulaşmasına değin gizemcilik halk yazınında egemenliğini sürdürmüştür diyebiliriz. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde ve beylikler döneminde yapılan savaşları konu alan destan türü

(55) KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, s. 217.

(56) AKDAĞ, Mustafa: **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, C. I, Cem Yayınevi, İstanbul 1974, s. 47-49.

yapıtlar ortaya çıkmışsa da, bunların doğrudan doğruya halk yazını ile ilgisi yoktur. Enveri'nin **Düsturnâme-i Enveri**'si ile Şikari'nin **Karamanoğulları Tarihi** ve Ahmet Paşa'nın **Dâstan-ı Tevârîh-i Âl-i Osman**'ı gibi.

Halk yazınında, yeni geleneksel çizgilerin ortaya çıkışı XV. yüzyıldan sonra olmuştur. Gerçekten de, şiir alanında destan ve gizemsel türdeki yapıtların yanında, konusu çoğunlukla sevgi olan «âşık» şiiri çıktı ortaya. Destanın yerini halk öyküsü dediğimiz yeni bir tür doldurmaya başladı. Halk yazını, tarihsel evrimini destandan gizemci anlayışa, oradan da sevgi konusuna atlamakla yapmıştır. Bu gelişim düz bir çizgi üstünde gerçekleşmiş değildir kuşkusuz; ara aşama ürünleri de vardır elbet.

Göçebeliğin çözülmesiyle yakından ilgilidir destandan halk öyküsüne geçiş. Bu alanda ilk örnek Dede Korkut öyküleridir. Derlenip yazıya geçirilmeleri; —öykülerin başında bulunan: «Korkut Ata ayıttı, Âhır zamanda hanlık gerü Kayı'ya dege, kimsene ellerinden almaya, âhır zaman olup kıyamet kopunca» (57) sözlerinden anlaşıldığına göre XV. yüzyıl içinde gerçekleşen bu öyküler, destan geleneğini güçlü bir biçimde yansıtmakla birlikte, içerik ve biçim yönünden yeni bir tür olan halk öykülerinin öncüsüdürler aynı zamanda. Dede Korkut öykülerinde gözlenen ilk yenilik, anlatımın değişikliğinde çıkar ortaya. Destanlar çokluk nazımla düzenlenmişlerdir. Ezgiye eşlik edebilecek en uygun biçimdir bu. Örneğin, günümüzde yaşayan destan geleneklerinde destan baştan başa ölçülü sözle anlatılır. Ancak kimi sözlü geleneklerde ölçülü sözle düz konuşma dili anlatımının katışık bulunduğu destan biçimlerine rastlanması ve bu tür anlatımın eski örnekleri olan metinlerin de bulunması (Örneğin **Dede Korkut Kitabı**) kimi ulusların öteden beri destan anlatımında düz sözle ölçülü sözü katışık kullanmış olacaklarını düşündürebilir.» (58)

---

(57) GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul 1973, s. 1.**

(58) BORATAV, Pertev Naili: **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, s. 38.

Dede Korkut öykülerinin anlatım biçimi konusunda Orhan Şaik Gökyay şu bilgileri vermektedir:

> «*Orta Asya destanlarında iki tip ayrılabilir.* Bunlardan birincisine örnek olarak Alpamış Destanı'nın Özbekçesi gösterilebilir. Burada gerek öykü, gerek kişilerin konuşmaları koşuktur; koşuk olmayan bölümler ancak öyküleri birbirine bağlayan kısa deyişlerden oluşmuştur. İkinci öykü tipi, kökü bakımından daha sonraki dönemlerle ilgilidir. Bunlara halk romanı adı verilir. Özbekçe Ravşun öyküsü, Azeri ve Türkmence Şah Sanem ile Garip, Azeri dilinde Köroğlu öyküsü gibi. Bunlarda öykü bütünüyle koşuk olmayan biçimde sürer, yalnız arada kişilerin söylediği türküler şiir şeklindedir... Dede Korkut Kitabında her iki biçimin karıştırıldığını görüyoruz. Dentanların büyük bir bölüğü koşuk olmayıp, yalnız kişilerin konuşmaları koşuk olarak verilir.» (59)

Bu açıklama, Dede Korkut öykülerindeki biçim yeniliğini ortaya koyduğu gibi, Köroğlu öykülerinde gözlediğimiz biçimin tarihsel gelişim sonucu ortaya çıktığını da göstermektedir. İlerde geniş olarak üzerinde duracağız bu biçim özelliklerinin. Öykü bölümlerinin düz bir anlatımla sergilenmesi, kişilerinse koşuk olarak konuşturulmaları —XVI. yüzyıldan sonra yoğun olarak ortaya çıkan halk öykülerinden başlayarak— geleneksel bir anlatım çığırı açacaktır.

Dede Korkut öykülerinde destan döneminin etkileri güçlüdür. Bir yanda Oğuz Türklerinin çok eski yiğitlik söylenceleri, öte yanda Selçukluların Anadolu'yu elde ettikleri dönemin olayları bir arada yaşar. Akkoyunluların savaşları da gelip katılır bu olaylara. Temel konu yiğitliktir hep. Ancak, içsel çelişkiler de gelmiştir gündeme. Dış düşmanlara yönelen savaşlar, kimi kez beylerin kendi aralarındaki çatışmalara dönüşmektedir. Beylerin çocuklarının bulunup bulunmamasına göre saygı görmeleri ya da yadsınmaları önemli konular sayılmalıdır. Özellikle öykü-

(59) GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**, s. CCXLVIII.

ler içinde yer alan **Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek** adlı boy, sonraki yüzyılda gelişen halk öykülerinin çok ilginç bir örneğini oluşturuyor. Konu şöyle: İç-Oğuz, Taş-Oğuz, Bayındır Han'ın söyleşi toplantısına gelirler. Bay Büre Bey bunları görünce ah edip ağlamaya başlar. Oğulda ortacı, kardaşta kaderi yoktur Bay Büre'nin. Bir oğlu olsun diye yanıp tutuşur. Bu durum etkiler Oğuz beylerini: «Oğuz begleri yüz göğe tutdular, el kaldırıp dua eylediler... Ol zamanda beglerün alkışı alkış, karkışı karkış idi. Duaları müstecap olur idi.»

Bican Bey'in de kızı olmamıştır hiç. Beylerden kendisi için de Tanrı'ya yakarmalarını ister. «Bican Beg aydur: Allah-u Taâlâ bana bir kız verecek olursa, siz tanık olun, kızum Bay Büre Beg oğluna beşik kertme yavuklu olsun dedi.» Yakarılar yerini bulur. Bay Büre'nin bir oğlu, Bican Bey'in de kızı olur.

Bay Büre Bey bezirgânlarını yanına çağırır: «Mere bezirgânlar, Allah-u Taâla mana bir oğul verdi. Varun Rumeli'ne menüm oğlum için yahşi armağanlar, teberrükler getirün, menüm oğlum büyüyünce» dedi.

Bezirgânlar dahı nola Hanum deyüp yol yarağın görüp yola girdiler dan dansuh ile yahşı armağanlar aldılar. Bay Büre Beg oğlu içün bir deniz kulunu boz aygır aldılar, bir ağ tozlu katı yay aldılar, bir dahı altı perli gürz aldılar ve bir yahşı kılıç alup yol yarağın gördüler. Bunlar gelince çok yıllar çok aylar geçti. Bay Büre Begün oğlu beş yaşına girdi, beş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on beş yaşına girdi. Begler içinde çaya baksa çalımlu, çalkara kuş erdemlü bir güzel yahşı kılıç yiğit oldu.

Baş kesip kan dökmeyene at verilmezdi o sıra. Bay Büre'nin adsız oğlu atlandı, ava çıktı. Pasin'in Kara Dervend ağzına bir kervan yük çözmüştü. Evnük kalesinin kâfirleri kervanı basıp mallarını alırlar. Kervan ısrı yardım diler Oğuz'dan. Bay Büre'nin oğlu yardıma koşar. Uğrulara at salıp kılıç çalar, öldürür tümünü, malları kurtarıp geri verir. Kervan, babasının armağanlar almak için Rumeli'ne gönderdiği kervandır.

«Bezirgânlar aydur: «Beg yiğit, bize sen erlik işledin, eyülük eyledün, gel imdü begendügün maldan al dediler.»

«Yigidün gözü bir deniz kulunu boz aygırı tutdu, bir de altı perli gürzü, bir de ağ tozlu yayı tutdu, bir dahi kılıcı begendi, bu dördünü begendi... böyle degeç bezirgânlar bozuldular.» Bezirgânlar istenenlerin çok olmadığını, ancak, bunları Bay Büre adlı beyin oğlu için armağan olarak getirdiklerini söylediler kendisine. Durumu anlayan oğlan hiçbirini almadı, babasının evine döndü. Çok geçmeden kervan da ulaştı.

Bay Büre, getirilen armağanları vermek üzere tören düzenler. Oğlunu sağ yanına oturtur. Kendilerini düşmanlardan kurtaran yiğidin beyin sağ yanında oturduğunu gören kervancılar gidip elini öperler. Babasına yaptığı yiğitliği anlatırlar. O güne dek adsız yaşayan oğlana Bamsı Beyrek adı verilir.

Bundan sonra Aladağ'a avlanmaya gider Beyrek. Orada Bican Bey'in kızı Banı Çiçek'in çadırıyla karşılaşır. Banı Çiçek, üzerlerine gelen bu kişinin Kam Büre'nin oğlu olabileceğini düşünür. Karşılıklı söyleşiden sonra Beyrek kendini tanıtır kıza. Kız beşik kertme nişanlısına kolayca varmak istemez, yiğitliğini sınar onun. Önce at yarıştırırlar, Beyrek'in atı Banı'nın atını geçer. Sonra ok atışı yaparlar, Beyrek'in oku kızın okunu yarıp geçer. Güreş tutarlar bu kez, Beyrek sırtını yere getirir Banı Çiçek'in. İkisi arasında geçen bu yarışmalar sonunda kız kendini tanıtır.

Beyler toplanıp Beyrek ile Banı'nın evlenmesini uygun bulurlar. Banı Çiçek'in Delü Karçar adlı bir kardeşi vardır ki, kim isterse Banı'yı öldürürmüş. Dünürlük yapmak Dede Korkut'a düşer. Bir keçi başlı Geçer aygırı, bir de toklu başlı Doru aygırı alıp yola düşer, ola ki Karçar kendini öldürmek ister, kaçıp kurtulsun. Dede Korkut Delü Karçar'a niçin geldiğini söyleyince, kızın kardeşi düşer peşine, çeker kılıcını, öldürmek ister Korkut'u. Dede Korkut yakarır Tanrı'ya kendini kurtarması için. Delü Karçar'ın kılıç tutan eli havada asılı kalır; kardeşini vermek için istekleri vardır: Dişi deve görmemiş bin erkek deve, hiç kısrağa aşmamış bin aygır, koyun görmemiş bin koç, kuyruksuz kulaksız bin köpek, bin de pire.

Delü Karçar'ın istekleri karşılanır. Düğün olur, Beyrek okunu atar, okun düştüğü yere gerdek çadırı kurulur. Bu arada

ilginç bir gelişme olur. Banı Çiçek'in babası Bican Bey, kızını Bayburt kalesi beyiyle evlendirmek için söz vermiştir. Kale beyi askerleriyle gerdek çadırını basar. Beyrek ve yanında bulunan otuz dokuz yiğit tutsak edilir. On altı yıl ses soluk çıkmaz Beyrek'ten. Herkes yas içindedir.

Yalancı oğlu Yalıncık, ölü ya da diri, haberini getirmek ister Beyrek'in. Ölmüşse Banı Çiçek'le kendi evlenecektir. Bir gömleği vardır Yalıncık'ın ki, Bamsı Beyrek'in armağanı. Alır, gömleği kana batırır, getirir Kam Büre'ye, oğlunun Kara Derbent'te öldürülmüş olduğunu söyler. Gömleği Banı Çiçek'e gösterirler; tanır, kendi elleriyle diktiği gömlektir bu. Artık umudu kalmaz ana babanın, oğulları ölmüştür. Yalıncık'la kızın küçük düğünleri yapılır, büyük düğünlerinin yapılması için belli bir zaman saptanır.

Kam Büre, oğlunu aramaları için yollara salar bezirgânlarını. Bir gün Bayburt kalesine gelirler. Kâfirlerin kutsal bir günüdür. Her biri yiyip içmektedir. Beyrek'e de kopuz çaldırtmaktadırlar. Kervanı gören Beyrek, duygularını sazıyla dile getirir. Bayburt Beyi'nin bir kızı vardır. Beyrek'i urganla sallandırıp kaleden kaçmasını sağlayacaktır.

Sonunda yurduna ulaşır Bamsı Beyrek. Yalıncık'ın düğünü yapılmaktadır. Uzun söyleşilerden sonra Beyrek, Banı Çiçek'e kendini tanıtır. Beyrek'in babasına muştucular gider. Bay Büre Beg aydur: «Oğlum Beyrek idügün andan bileyim ki, sırça parmağını kanatsun, kanını destmale dürtsün, gözüme süreyim, açılacak olursa oğlum Beyrek'dür» dedi. —Bay Büre'nin gözleri oğlunun tutsaklığına ağlaya ağlaya kör olmuştu— Destmali gözüne isicek Allah-u Taâla'nın emriyle gözleri açıldı.»

Beyrek, Yalıncık'ı kılıcı altından geçirip bağışlar. Hepsini öldürürler. Kaleye girip tutsak olan otuz dokuz yiğidi kurtarırlar, kiliseleri yıkılıp yerine camiler yapılır, keşişler öldürülür. Öykünün sonunda Beyrek ve yiğitleri için düğün dernek kurulur(60a).

Özetini verdiğimiz bu öykü, birçok bakımlardan destan

(60a) GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**, s. 31-58.

nitelikleri taşımakla birlikte, içerik yönünden önemli yenilikler taşımaktadır. Destanlarda dış düşmanlara ve doğaüstü güçlere karşı yöneltilmiş olan savaşımlar, burada toplumun kendi içinde ortaya çıkan çatışmaları da kapsamaktadır. Gerçi, *Kam Büre ile Bican Bey'in beyler içindeki orunsal yerleri kesin* değildir ama, öyle anlaşılıyor ki, Oğuz Türkmenleri içinde gittikçe filizlenen yeni gelişimin simgeleridir bu iki kişi. Kam Büre'nin kervanları vardır. En azından, bu bile göçebeler arasında uç veren yeni türden ekonomik etkinlikleri göstermektedir. Öte yandan, Bican Bey'in kızını «kâfir» diye nitelenen bir beye vermek istemesi, toplumun dış güçlerle olan ilişkilerinde değişik türden —destanlarda pek görülmeyen— davranışlara girdiğini de belirlemektedir. Beyrek ile Bayburt Beyi'nin kızı arasındaki gönül bağı da Kerem'in sevgisine benzemektedir. Öyküde en ilginç bölümlerden biri de Banı Çiçek'in evleneceği kimseyi *denemesi* ve *Delü Karçar'ın evlenmeyi önlemek için aşırı* isteklerde bulunmasıdır. Ayrıca, Yalıncık'ın elverişli durumdan yararlanarak Bamsı Beyrek'i öldürülmüş göstermesini, temelde var olan somut çelişkilerin yankıları olarak görmek yerinde olur.

«Bamsı Beyrek» öyküsünü Köroğlu öykülerine bağlayan konulardan biriyle de karşılaşıyoruz burada. Bezirgânların Beyrek'e armağan olarak getirecekleri deniz aygırı ve savaş araçlarıyla Köroğlu'nun Kırat'ı ve savaş donanımı arasında büyük bir benzerlik vardır. Halk öykülerinin çoğunda birbirini seven kız ve oğlanın toplumsal yönden denk olmayan orunlardan gelmelerine karşılık, bu öyküde, Beyrek ve Banı Çiçek, nitelikleri *iyi belirlenmemiş iki beyin çocuklarıdırlar. Bican Bey'in* beşik kertme nişanlı saydığı kızını ayrı dinden bir beye vermek istemesi de içsel çelişkileri yansıtması yönünden önemlidir.

Dede Korkut öyküleri içinde baba ile oğul arasındaki çelişkilerin yoğun olarak yansıtıldığı ilginç bir bölümü kısaca gözden geçirelim. **Dirse Han Oğlu Bugaç Han Boyu**'nda şöyle bir olay var: Dirse Han'ın oğlu bir boğayı öldürür; Dede Korkut oğlana Bugaç Han adını verir. Dirse Han, yiğitliğini kanıtladığı için beylik verir oğluna. Oğlan tahta oturunca babasının kırk yiğidini anmaz olur. Bunun üzerine kırk yiğit Bugaç'ı babasına

öldürtmek için düzen kurarlar. Yeniden saygı göreceklerdir böylece.

Kırk yiğit yirmişerlik bölük olurlar. Giderler Dirse Han'a: «Senin oğlun kör çıktı. Hayırsız çıktı, kırk yiğidini alıp güçlü Oğuz'un üstüne yürüdü, nerede güzel gördüyse çekip aldı, ak sakallı kocaların ağzına sövdü, ak bürçekli kadının sütünü çekti... Hanlar Hanı Bayındır Han'a haber varır: Dirse Han'ın oğlu böyle görülmemiş işler yapmış derler; gezdiğinden öldüğün yeğ olur. Bayındır Han seni çağırır, sana çok gazap eder. Böyle oğul senin nene gerek, böyle oğul olmaktan olmamak yeğdir, öldürsene» dediler. Dirse Han: «Varın getirin öldüreyim» dedi.

Dirse Han, oğlunu öldürmek amacıyla bir av düzenler. Av avladılar kuş kuşladılar. O kırk alçağın birkaçı oğlanın yanına geldi: «Baban dedi, geyikleri kovalasın, getirsin, benim önümde tepelesin, oğlumun at koşturuşunu, kılıç çalışını, ok atışını göreyim sevineyim, kıvanayım, güveneyim, dedi» dediler.

Bugaç, geyikleri kovalayıp babasının önüne getirir. Bu kez de kırk alçak: «Görüyor musun Dirse Han, yazıda yabanda geyiği kovalıyor, senin önüne getiriyor, geyiğe ok atar gibi yapıp seni öldürecek. Oğlun seni öldürmeden sen oğlunu öldürmeye bak,» dediler.

Bu kışkırtmalar üzerine sinirli ser yayını eline aldı, üzengiye kalkıp kuvvetle çekti, doğrultup attı, oğlanı iki küreğinin arasından vurdu, ok yerini bulmuştu, alca kanı şorladı.

Bugaç'ın anası ve kırk kızlar dağdan topladıkları çiçeklerden merhem yaparlar. Hızır'ın da yardımıyla oğlan kısa sürede iyileşir. Oğlanın iyileşmesinden korkuya kapılan düzen kurucular bu kez de Dirse Han'ı tutsak edip düşman illerine götürürler. Bugaç Han kırk yiğidini alıp arkalarından yetişir, kimini öldürür, kimini tutsak edip babasını kurtarır, yeniden beyliğine kavuşturur(60).

Burada gerçekten derin çelişkiler gündemdedir. Beylerin kendi aralarında, oğul ile baba arasında köklü anlaşmazlıklar,

---

(60) GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**, s. 31-58.

kuşkular sergileniyor. Ruhsal çözümleme öğelerine yer verilmemiş olmakla birlikte, olayların kişilerde yarattığı ruhsal bunalımı anlamamak elde değil. Özellikle öykü anlatıcısının kişiler karşısında yan tutar duruma gelmesi çok önemli. Destan ozanları, kişileri karşısında nesnel ve yan tutmaz durumdayken burada tuzak düzenleyenler alçak olarak nitelenmektedir.

Destandan halk öyküsüne geçişin ilk örneğini veren Dede Korkut öyküleri, gelecekte boy atacak yeni öykülerin biçim ve özce taşıyacakları niteliklerin de neler olacağını belirlemektedirler. Koşuk, iç çelişkiler yumağını anlatmaya yetmeyecektir bundan böyle. Olaylar arasındaki bağları anlatmada çok daha geniş olanaklar taşıyan düz anlatım, gittikçe yaygınlaşacaktır. Konular değişecek ve eski öğeler yeni konuları bezemek için kullanılırken, yaşamın getirdiği karmaşık sorunları anlatmak için yeni simgeler ortaya çıkacaktır.

«**Dede Korkut Kitabı**, destandan romana, evrimleşen halk öykülerinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu yapıtta, tam bir birlik gösteren, başı sonu belli, masal ve çağdaş öykü yapısına uygun parçalar, destandan çok öykü uygulanımını veriyor. Yapıtta, tarihsel olayların konu olması ve bunları anlatanın yantutmazlığı, —bu alanda çözülme olduğunu yukarda gösterdik— destan geleneğine yakışmaktadır. Bu bakımdan da **Dede Korkut Kitabı** ara aşamada bir yapıttır»(61) diyor Pertev Naili Boratav.

B — Köroğlu Öykülerinin Kökenleri

Dede Korkut öykülerinde başlayan biçim ve öz değişimi, XVI. yüzyılda oluşan halk öykülerinde yeni bir bireşim yaratmıştır. Yeni öykülerin en önemli özelliği, bunları, kolaylıkla destan geleneğine bağlayabileceğimiz öğelerden arınmış olmalarıdır. Gerçi halk öykülerinde o gelenek kalıt olarak yaşamaktadır, ancak bu öğeler öykülerin dışsal yapılarını etkilemektedirler: «Anlatıya sazın, ezginin koşulması, mimik ve ses öykünmelerinin önemli yer tutması, anlatının büyük boyutu, din-

(61) GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**, s. 1-15.

leyici-anlatıcı ilişkilerinin destan geleneklerine benzeyişi (yani öykücünün de, destancı gibi, yalnızca dinleyicilerini eğitmek ve dinlendirmek değil, onların ülküsel saydıkları insan kişiliklerine, toplum düzenine duygulanmalarını dile getirmesi)... özellikle Köroğlu öykülerinde birçok kolların... birbirine bağlanarak "çok halkalı bir çember" oluşturmaları, destan geleneğinden kalan öğelerdir.» (62)

Her alanda olduğu gibi, yazın alanında da önce içerik değişmekte, biçim bir süre direnmektedir. XVI. yüzyıl, Osmanlı devlet yapısının merkezcil gücü yönünden en yüksek kerteye ulaştığı bir dönemdir; toplumun değişik katmanları arasındaki çelişkilerin en çok yoğunluk kazandığı bir dönemdir bu. Özellikle üretici kitlelerle yönetici ve üretimden pay alanların kesin çizgilerle ayrılmış olduklarını gözleriz bu yüzyılda. Halk öykülerinde bu bölünmenin simgesel anlatımı yer alır. Toplumsal yapı karmaşıklaşmış, destan döneminde birlik gösteren toplumsal bilinç parçalanmıştır. Böyle bir ortamda görev yüklenen halk öyküleri, daha çok büyü gücüne dayanan, birleştirici gücü yüksek olan koşuk anlatımla karmaşayı dile getiremezdi, biçim de değişecekti kuşkusuz. Toplumsal işlevleri yönünden halk öyküleri romana karşılık düşüyor:

> «Bir insanın yaşamı boyunca alınyazısının betimlenmesi, toplum içinde çarptığı engeller, toplum içi çatışmalarda kişinin aldığı toplumsal görev, yani çarpışan eğilimlerden biri adına iş görmesi, sanatçının artık olaylar ve kişiler karşısında tarafsızlığını bırakıp yandaşlığını ve karşı duygusunu açıkça ortaya koyması, yapıtının kişilerinden biri olarak ortaya çıkması... gibi nitelikler, arı durumda olmasa bile öteki gereksiz öğeler arasında güçlü eğilimler biçiminde halk öykülerinde beliriyor.» (63)

Halk öykülerimiz, konuları yönünden sevgi öyküleri ve yiğitlik öyküleri olmak üzere iki bölüğe ayrılır(64). Sevgi öyküleri,

(62) GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**, s. CCXLVIII.

(63) BORATAV, Pertev Naili: **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, s. 55.

(64) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 88.

âşık geleneğini tüm özellikleriyle sürdürür. Bu öykülerin kişilerinin bir bölümü gerçekten yaşamıştır: Âşık Garip, Ercişli Emrah, Kerem, Karacaoğlan, Tufarkanlı Abbas, Kurbanî... vb. Bu öykülerin içinde baş kişi «âşık» olarak serüvenlerini sürdürür. Öykünün şiir bölümlerini kendisi söylemiştir diye düşünülür. Kişileri âşık olmayan, sevgi konulu başka öyküler de vardır: **Elif ile Mahmut, Tahir ile Zühre, Yaralı Mahmut** örnek gösterilebilir. Bu tür öykülerin kaynakları çok değişiktir; masallardan, etki bırakmış olaylardan, halk içinde çok okunan kitaplardan esinlenilerek düzenlenmişlerdir.

Halk öykülerinin en önemli bölümlerinden birini yiğitlik öyküleri oluşturur. Bunların başında **Köroğlu Kolları** gelir. Köroğlu ve keleşlerinin serüvenlerini dile getiren bu öyküler yirmi dört kolmuş. Anadolu ve Anadolu dışındaki anlatmalarda yalnızca kolların adlarına bakılırsa, bu sayının otuz dörde çıktığı görülür.

Konusu ister sevgi ister yiğitlik olsun, halk öykülerinin özce belirli çizgilerde birleştikleri görülür; ortak payda sınıfsal çelişkidir. Sevgi öykülerinde, baş kişinin serüvenine karışanlar arasında toplumsal düzey ayrıcalıklarının yarattığı olaylar dile getirilir. Öykü kişisi çoğunlukla ya yoksul birdir ya da babası varsıldır ama sonradan yoksulluğun eline düşmüştür. Öykü kişisinin sevdiğine kavuşmasını önleyen engeller, kendi düzeyinden yüksek kişilerce konulur. Çoğu kez kızın yakınları onu serseri bir âşığa vermek istemezler. Sevenin karşısına çıkarılan kişiler çoğu kez padişahın ya da bir paşanın kendisi değilse, oğlu ya da yakınlarıdır. Sevdiğine kavuşmak için sevenin çok büyük zorluklara katlanması gerekir. Bu, sınıflar ve katmanlar arasındaki uçurumu açıklayan bir tutumdur(65).

Yiğitlik öykülerinin gelip düğümlendiği yer, toplumsal iç çelişkilerdir: «Vezirler, hanlar, paşalar, üstelik padişah ya da

(65) Halk öykücülerinin bölümlenmesinde değişik ölçütler kullanılmıştır. Kimi konularına, kimi uzunluk ve kısalıklarına, kimi de konularının gerçek olup olmadıklarına göre yapılmıştır bu ayrım. Bkz. BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 25-42 ve **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, s. 57-60. GÜNEY, Eflâtun Cem: **Folklor ve Edebiyat**, 1. Basım, Devlet Kitapları, İstanbul 1971, s. 41 vd.

şahla halktan bir adamın savaşlarını»(66) bu tür öykülerde buluyoruz.

Yakından inceleyelim Köroğlu öykülerinin niteliklerini: İçlerinde sevgi serüvenlerine de yer verilmiş olmakla birlikte, bu öyküler, tür olarak yiğitlik konulu halk öykülerinin en ilginç örnekleridir.

Köroğlu Kolları adı altında saptanabilen öyküler şu bölümlerden oluşmaktadır:

I — **İlk Kol**, II — **Köroğlu ile Sazcı Ustası**, III — **Köroğlu ile Deli Hasan'ın Savaşı**, IV — **Köroğlu ve Revan Hanı'nın Savaşı**, V — **Arap Reyhan - Köroğlu**, VI — **Ayvaz'ın Kaçırılması**, VII — **Köse Sefer Kolu**, VIII — **Koca Bey Kolu**, IX — **Ayvaz'ın Tutsak Edilmesi - Turna Teli - Çığa Kolu**, X — **Demircioğlu Kolu**, XI — **Kiziroğlu Mustafa Bey Kolu**, XII — **Silistre - Hasan Paşa Kolu**, XIII — **Beyşehir Kolu**, XIV — **Bolu Beyi Kolu**, XV — **Gürcistan Kolu**, XVI — **Kayseri Kolu**, XVII — **Âşık Cünun ve Âşık Aydın Kolu**, XVIII — **Köroğlu'nun Nigâr Hanım'ı Kaçırması**, XIX — **Köroğlu'nun Peri Kızı ile Evlenmesi**, XX — **Tercim Beyi Nazar Celâli Kolu**, XXI — **Ayvaz'ın Kaçmasını Anlatan Kol**, XXII — **Kara Han ile Köroğlu'nun Savaşı**, XXIII — **Çukurovalı Deli Hoylu Kolu**, XXIV — **Köroğlu'nun Afşar Güzellerini Kaçırması**, XXV — **Şam Seferi**, XXVI — **Nallıhan Seferi**, XXVII — **Firenk ile Savaş**, XXVIII — **Son Kol**, XXIX — **Ayvaz'ın Çamlıbel'e Sultan Olması**, XXX — **Celâli Bey Kolu**, XXXI — **Kirmanşah Öyküsü**, XXXII — **Telli Nigâr**, ...(67)

---

(66) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 91; FIRATLI, Halil Vedat - BORATAV, Pertev Naili: **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1943, s. 213 vd.

(67) BORATAV, Pertev Naili: «Köroğlu», **İslam Ansiklopedisi**, C. VI, 2. Basım, Devlet Kitapları, İstanbul 1967, s. 908-914; KIRZIOĞLU, Mehmet Fahrettin ise, **Köroğlu Kolları**'nı şu adlar altında topluyor: 1 — İlk Bay (Kars-İstanbul, Dağıstan-Tebriz, Gence-İran, Pasin-İran), 2 — Ayvaz (Kasabıcımart - İstanbul), 3 — Köse'nin Kolu, 4 — Kocabeğ Kolu (İsfahan), 5 — Demircioğlu (Lelevür), 6 — Halep Boyu (Demircioğlu'nun), 7 — Kânan Boyu (Temüroğlu), 8 — Kocaarap Boyu (Bugan-Mugan),

Koşuk bölümlerinin biçimsel niteliği göz önüne alınınca, Köroğlu öykülerinin oluşumunu XVI. yüzyıldan daha geriye götürmek elden gelmiyor. Bununla birlikte, öykülerde çok eski çağlara uzanan söylence öğelerinin yer aldığı da ortada. Bu *nedenle, soruna eski söylence öğeleri açısından da bakmak* zorunludur. İçerik yönünden yiğitlik konularını işleyen öykülerin bu niteliklerini göz önüne alan kimi araştırmacılar, onları ilkel dönemlerin destanlarının bir parçası saymışlardır. Söylence öğelerini temel nitelik sayanlar da *masal demişlerdir* öykülere. Bu alanda ayrıntılı araştırmalar yapan Boratav, çalışmaları derinleştikçe, görüşlerinde ortaya çıkan değişmeyi şöyle açıklıyor: «Köroğlu'nun, halk yazınının *belirli anlatım biçimlerine bürünmüş* olan söylencelerinde epik nitelik görmek, bunları destansal türe sokmak çabaları vardı; gerçi onu epik türün eksiksiz bir örneği olarak görmüyordum; fakat destansal niteliği ağır ve öteki halk öykülerinden bu görünümleriyle büsbütün ayrı yepyeni bir türün örnekleri olarak alıyordum. Bugün bu düşünceden uzaklaşmış bulunuyorum. Artık Köroğlu öykülerini tüm öteki halk öyküleriyle özdeş bir halk yazını türünden *sayıyorum.*»(68)

Kırzıoğlu, önce de söylediğimiz gibi Köroğlu'nun kişiliğini Anadolu dışında arıyor. Öykülerin oluşması konusunda, «**Köroğlu Destanı** Safavi ve Osmanlılardan çok önceleri teşekkül et-

---

9 — Börekli Seyizi Kolu, 10 — Belhi (Bıyıklı) Yusuf Boyu (Buhara veya Mısır), 11 — Delikara Boyu, 12 — Karakaytaz Boyu, 13 — Calalı Mehmet Beğ Boyu (Aydın), 14 — Calalı Beğ Boyu (Halep), 15 — Gürcüstan Kolu, 16 — Dağıstan Kolu, 17 — Hayder Beğ (Gürcüstan), 18 — Kiziroğlu Mustafa Beğ (Kars'ın Göle kazası-Çamlıbel), 19 — Tekelti-Tekaltı Boyu (İravan-Mamaç Bezirgânla), 20 — Kayser Kolu, 21 — Durnateli (Bağdat), 22 — Telli Nigâr (Erzurum), 23 — Kırım Kolu (Kiziroğlu Mustafa Beğ'in), 24 — Hasan Beğ (Dağıstan), 25 — Hasan Paşa (Selesti-Silistire), 26 — Bolu Beğ (İstanbul), 27 — Dalda (son) ki Boy (Çamlıbel'den Kırklara karışması). **Halk Bilgisi Haberleri**, 1941, Sayı 117, s. 209 vd.

(68) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 1.

miştir» yargısına varıyor(69). Köprülü'nün vardığı sonuç da Köroğlu öykülerinin kaynaklarını çok eski çağlarda arayanlarla birlik içindedir. Köprülü, Köroğlu söylencesinin Göktürkler döneminde ortaya çıkan destanlara bağlı bir söylence olduğunu belirttikten sonra şöyle demektedir:

> «Türklerin bir bölümü daha "Sâsâniler"in son dönemlerinde, Horasan ve Hazar ötesindeki çöllerde Harezm-Esterâbat sınırında yaşayarak "Tu-kiie"lerin sınır bekçisi görevi görürler, uygun koşullar buldukça İran içlerine çapul yaparlardı. 717 yılında Yezid bin Muhalleb tarafından ele geçirilen Sol Hakanlığı da Göktürklere bağlı olan bu göçebe Oğuzlar tarafından kurulmuştu. İşte Köroğlu menkıbesi bu çöllerdeki Türkler arasında İran-Oğuz savaşlarının bir anısı olarak daha İslamlıktan önce oluşmuş, İslamlıktan sonra, Oğuzların Horasan'dan, İran, Azerbaycan ve Anadolu'ya geldikleri dönemde bu alanlara taşınmıştır. Bu söylencede bağımsız ve küçük bir hakanın değil, hakana bağlı sıradan bir sınır Tarhan'ının İranlılarla savaşları söz konusudur.» (70)

Söylence, göçebe Türkmenler aracılığıyla (yani onlardan bazı boyların, örneğin Özbekler'in sonraki siyasal kuruluşlara girmeleri nedeniyle) Özbekler'e ve Kazaklar'a da geçmiş olarak gösteriliyor. Uzun dönemlerdeki siyasal ve toplumsal verimin değişik alanlarda birbirinden ayrıcalıklı bir çizgi izlemesi sonucu, bu söylence de birçok değişmelere uğramış ve onun değişik söylentileri ortaya çıkmıştır, kanısına varıldıktan sonra, söylentinin XVI. yüzyılla olan ilişkisine ve öteki sonuçlara değiniliyor:

> «Özellikle XVI. yüzyıldan bu yana Sünni Özbeklerle ve Türkmenlerle Şii İran arasında başlayan ulusal-mezhepsel savaşlar, bu söylencenin çok değişikliklere uğraması ve aynı zamanda zenginleşmesiyle sonuçlandı. Kimi araştırıcıların yalnızca bu yöne bakarak, «Köroğlu Sultan» söylencesinin oluşumunu bu döneme getirmeleri doğru değildir. Çünkü bu söylence daha XVI. yüzyıldan çok önce Oğuz göçleriyle Azerbaycan'a ve Anadolu'ya gelmiştir. İslam ele

(69) KIRZIOĞLU, Mehmet Fahrettin: «Köroğlu'nun Şahsiyeti», **Folklor Postası**, 1941, Sayı 18, s. 3.

(70) KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: **Türk Edebiyatı Tarihi**, 3. Basım, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1981, s. 58.

geçirmesinden XVI. yüzyıla gelinceye değin Hazar arkası çöllerde ve Harezm-Esterâbat arasında bu söylencenin oluşması için askersel ve siyasal koşullar olmadığından (...) bunu Göktürkler'le Sasâniler'in savaşları dönemine getirmek zorunludur» (71) deniliyor.

Köroğlu'nun kişiliğini batı Afganistan bölgesinde arayan Togan'ın görüşlerini önceden belirtmiştik. Ziya Gökalp ise İran destanı **Şehnâme** kişisi Zâloğlu Rüstem'le Köroğlu arasında ilişki kuruyor, Ayvaz'ı Ayaz okuyor; Köroğlu'nun Gazneli Mahmut olabileceği kanısına varıyor. Köroğlu söylencesinin, halk dilinde oluştuğu için bayağı bir biçim almış olduğunu söylüyor Ziya Gökalp(72).

Köroğlu Kolları'nda temeli çok eski çağlara uzanan simgeler vardır. Özellikle «gözleri kör edilmiş bir babanın öcünü almak için» oğlunun eyleme geçmesi bunlardan biridir. Bu konuda ilk araştırma Dumezil tarafından yapılmıştır. İskitlerle ilgili bir söylenceye değiniyor yazar. Dariüs (İ.Ö. 521 - 485) döneminde, İskitler İran'a saldırırlar. Dariüs bunları eğitmiş. Savaşlar yapılırken, İskit kadınları daha iyi görünsünler diye gözleri kör edilmiş tutsaklarla cinsel ilişkide bulunmuşlar, onların çocukları olmuş. Daha sonra çocuklar ayaklanmışlar İskitlere karşı. Uzun süre baş edememişler bu çocuklarla. Sonunda içlerinden birinin öğütlemesiyle, onların, silahla karşı koymaya değmeyen köle çocukları olduklarını anlatmışlar kendilerine. Köle çocukları bu durum karşısında ürküp kaçmışlar(73).

Gürcülerin bir yiğitlik öyküsünde de gözlerin kör edilmesiyle ilgili şöyle bir anlatma vardır: İaman bir Dev'in işlerini görmektedir. Her yıl çokça odun vermek zorundadır Dev'e. Bir yıl sözünü yerine getiremez. Dev, ondan iki oğlunu ya da bir gözünü ister. Dev, gözlerini çıkarır İaman'ın. Daha sonra İaman'ın oğlu Amiran ve öteki yiğitler, kör edilen gözü geri almak için Dev'i bulmaya giderler, onu bulup öldürürler.

---

(71) KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: Agy, s. 59.

(72) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 153.

(73) HEREDOTOS: **Heredot Tarihi**, Çev.: Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul 1973, s. 229. vd.

Köroğlu öykülerindeki olaylarla büyük benzerlikler gösteren iki söylenti de Ermeniler arasında yaygındır. Birinci öykü şöyle: İran padişahı II. Şapur, Ermeni Kralı Tiran'ı tuzak kurarak yanına getirtir, gözlerini oydurtur ve Tiran'ın oğlu Arşak'ı onun yerine tahta geçirir. Bu kral da İranlılarla savaşa başlar. Sonunda Şapur bunu yakalatıp zindana attırır.

İkinci söylenti, birincinin genişletilmiş biçimidir. İran kralının, Azerbaycan sınırında Şapur Varaz adlı bir valisi vardır. Ermeni kralı Tiran, dostça geçinmektedir valiyle. Günün birinde, Tiran'ın başbakanı Pisah, onların aralarını açar. Güzel bir atı vardır Tiran'ın. Varaz bunun kendisine verilmesini ister. Atına kıyamayan Tiran, bu atın benzeri olan bir başkasını gönderir valiye. Pisah, Tiran'ın hilesini söyler Varaz'a ve kendisini Tiran'a karşı kışkırtır. Varaz bir av düzenler, av sırasında Ermeni kralını yakalatıp gözlerini oydurur, İran padişahına tutsak olarak gönderir. Ermeniler yardım isterler Romalılardan, istekleri yerine getirilir ve Ermenilerle birlikte İran'a karşı yürürler. Roma kralı, giysi değiştirerek İran ordusuna girer, düşmanların gücünü öğrenir. Sonunda İran ordusu yenilir. Ülkesine döndüğünde tüm başına gelenlerin Varaz'ın bir at dünü olduğunu anlar. Tiran, Ermeni kralı olmayınca yerine oğlu Arşak getirilir. Olayın bundan sonrası birinci söylentide olduğu gibi Arşak'ın zindana atılmasıyla sonuçlanır(74).

Köroğlu öykülerinde kökleri çok eskilere varan serüvenler ve simgeler vardır. Bu simgelerden yola çıkarak çok değişik türden bir yaşamın içinde oluşan ve gittikçe zenginleşen bu öyküleri ulusal destan türü ile karıştırmamak gerekir. Toplum, eskiden günümüze doğru geçirmekte olduğu evrim içinde birtakım değerleri özümleyip atarken, bir bölüğünü de yeni yaşam koşullarıyla süsleyip zenginleştirir. Öte yandan, toplumun içinde yaşadığı üretim biçimi tüm öğeleri ile ortadan kalkmadıkça, bir üstyapı kurumu olan yazında da eski çağların değerleri yaşarlıklarını sürdürecek ortam bulurlar. Destanların klasik ta-

(74) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 190 vd.

nımı içinde kalarak, XVI. yüzyılda yepyeni bir özle ortaya çıkan Köroğlu öykülerinde, bu tanıma uygun olmayan yönlerin ağırlık kazanmasındaki nedenleri görmeden, onlarda Orta Asya *destan* geleneğini aramak, bizi gerçekçi bir sonuca götürmez. Her yazın ürünü, somut yaşamın yankılarını taşır. En çağdaş yapıtlarda da destanlardan alınmış öğelerle karşılaşırız, ancak bu öğeler, *duyguları süslemek ve bir durumu daha açık kavramamızı sağlamak* için kullanılmaktadırlar.

C — Öyküleri Bezeyen Öğeler:

Geniş bir coğrafyaya yayılmıştır Köroğlu öyküleri, her bölge içinde yaşadığı somut koşullara, inançlara, daha önceki çağlarda oluşan kültür kalıtlarıyla olan bağlılık düzeylerine göre bir şeyler katmışlardır onlara. Yaşamın doğal sonucu olarak göçebe çevrelerinde oluşan söylentilerde destan nitelikleri çok daha yoğundur. Özbek ve Maraş söylentileri böyledir. Kentlerde ortaya çıkanlardaysa çok sayıda masal öğesi yer alır. Kimilerinde Şii, kimilerinde de Sünni inançların yansıtılmaya çalışıldığı görülür öncelikle. Köroğlu, Özbek anlatmalarında sultana bağlı bir tarhandır. Doksan Türkmen beyi vardır kendisine bağlı. Öteki söylentilerin hemen tümünde yol kesen bir uğrudur, ama halka göre değil, kendisiyle dıdışen beylerce. Öykülerde değişken öğeler ne olursa olsun, değişmeyen bir yön de vardır. Köroğlu bir öç almanın ardına düşmüştür. Kimin öcü alınacaktır? Babası Yusuf'un mu? Yoksa Yusuf'un kişiliğinde yansıyan toplumun belirli katmanlarının mı? Yönetenlere göre bir uğru, halkın belleğindeyse haksızlıkları ortadan kaldırmakla görevlendirilmiş bir yiğittir o. Köroğlu öykülerini yaratan çelişki budur işte. Niçin kimilerine göre istenmeyen biri de, başkaları için ölümsüzleştirilen bir gücün taşıyıcısıdır Köroğlu?

Birtakım bölgelerimizde destan geleneklerinin —içeriksel olarak pek çok değişikliğe uğrasa da— sürüp gittiği, toprağa yerleşenlerin kültüründe destan dönemi anılarının silik olarak ve yeni öğelerle birleşerek yaşadığı bir ortamda boy atıp gelişmiştir Köroğlu öyküleri. Özellikle XVI. yüzyılda, toplumun kökünden sallanmaya başladığı bir ortamda, kitlelerin kendi kur-

tuluşlarını umutsuzca da olsa aradıkları bir çağda, epiğin yeniden canlanması kaçınılmazdı. Öykülere destan niteliğini kazandıran da bu canlanma olmuştur. Kitleler, yaşamlarını kuşatan sorunların çözümünü ararken, her toplumda, geçmişin örneklerini gündeme getirmişlerdir.

Şimdi, Köroğlu öykülerini destana bağlayan öğeleri belirtmeye çalışalım. Bu bağlılığın niteliğini genelde şöyle belirliyor Boratav:

> «... Kuşkusuz en katışıksız durumuyla halk destanlarını bilen, dinleyici kitlesine aktaran sanatçılar geçmiş zamanların olaylarını ve serüvenlerini anlattıklarını belirtirler. Fakat bu etki halk destanlarında kısa sürede silinir. Destancı çok geçmeden destanın olaylarıyla birlikte, yaşamaya başlar... Bir başka önemli özellik de kişilerini ve onların serüvenlerini anlatırken, önceden bildirdiği zaman ve sınırlanmalarından çabucak sıyrılması ve yapıtın eylemine çok geçmeden katılmasıdır... Doğal anlatış çevrelerinde dinlenildiği zaman destan geleneğinin bu özelliğinin şimdi sürüp gittiğini görüyoruz. Halk öykücüsü, çok uzak geçmiş zamanların serüvenlerini ve kişilerini anlatıyormuş gibi söze başlar. Fakat yavaş yavaş sınırlanmalarından kurtulur, kendini öykünün içine bırakır; onunla birlikte yaşar. İşte destansal temsil bu andan sonra başlar.» (75)

Yazara göre, öykülerde ikinci destansal özellik, halk öykülerimizden yalnız **Köroğlu Kolları**'nda karşılaştığımız «menkıbe daireleri»dir ki biz bunu, **Dede Korkut Kitabı** yoluyla destan geleneğine bağlayabiliriz. **Dede Korkut Kitabı**'nda her öykü başka bir kişinin serüvenidir ama, öykülerin tümünde Bayındır Han ve öteki beyler ortaya çıkarlar. Köroğlu öykülerinde ise, çeşitli öykü bölüklerinin böyle bir çember biçiminde toplanması olayını(76) görüyoruz. Gerçekten, Köroğlu'nun koçaklarının serüvenleri içinde Köroğlu'nun kişiliği durmaksızın karşımıza çıkmaktadır. Böylece, halk öykülerinin yeni bir tür olarak ortaya çıkmaları gerçekleşirken, eski destan geleneğinin birçok izleri de onlarda sürer. Başka biçimde olması da düşünülemez, çünkü toplumsal değişme bir anda olup bitmez.

(75) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 68 vd.
(76) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 69.

a — Destansal Öğeler:

Köroğlu öykülerinde destan geleneğinden gelen en önemli öğe «at»tır. Türk destanlarının çoğu göçebelik dönemlerinde ortaya çıktıklarından, atın bu yapıtlarda önem kazanması çok doğaldı. Varlık nedenleri hayvancılığa bağlı olan göçebelerde at sürüler biçiminde beslenirdi. At, önemli bir savaş aracıydı kuşkusuz. Özellikle Asya Türklerinde askersel örgütlenmenin biçimlenmesinde temel etkendi. Toplumsal yaşamın tüm etkenleri içinde yer alan atla ilgili sayısız söylence doğmuştur.

At, destan ile destan kişilerinin yaşamları arasında ayrılmaz bir birlik yaratmıştır. Bu birlikteliğin ilk örneğini «Oğuz Kağan Destanı»nda buluyoruz:

> «Oğuz Kağan her zaman bir alaca ata binerdi. O, bu atı pek severdi. Yolda bu at gözden kaybolup kaçtı. Burada büyük bir dağ vardı. Üstünde don ve buz vardı. Onun başı soğuktan apak idi. Oğuz Kağan'ın atı bu Buz Dağın içine kaçtı, gitti. Oğuz Kağan bundan çok eziyet ve acı çekti. Asker arasında bir yiğit bey vardı... O bey dağlara girdi, yürüdü. Dokuz gün sonra atı Oğuz Kağan'a getirdi. ...Oğuz Kağan sevinçle güldü.» (77)

Burada, destan kişisi Oğuz'la atı arasındaki duygusal bağ en yalın biçimde dile geliyor. Eski Türklerde at yalnızca bir savaş yoldaşı değil, öteki dünyada da her yönden yararlanılacağına inanılan ayrı ve eşsiz bir değer taşımaktadır. Atla erin değeri bir tutulur, yiğidin en yakın yoldaşıdır o. Yarışlarda da boyun namusu ve ünü olur. At kişiye saygınlık kazandırır. Atı olmayan, yaya olan adamın değeri yoktur. O kadar ki, «Türkler denizden (gölden) ya da dağdan gelen kutsal aygırlardan türeyen koşmada eşsiz atlar verilmekle de Tanrı tarafından öteki uluslara üstün kılındıklarına inanmaktadırlar.» (78)

---

(77) BANG, W. - RAHMETİ, G. R.: **Oğuz Kağan Destanı**, 1. Basım, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 9.

(78) TOGAN, Zeki Velidi: **Umumi Türk Tarihine Giriş - Eski Devirlerden XVI. Asra Kadar**, İstanbul 1946, s. 103. Atlarla ilgili en yetkili araştırma, Orhan Şaik GÖKYAY tarafından yapılmıştır. **Dedem Korkudun Kitabı**, s. CDXXVI - CDXLII. Bu bölümde yer alan konular şunlardır: «At», «İnançlarda At», «Kur-

Khuttelan Beyleri at yetiştirmekle ünlüdürler; onların yetiştirdikleri atlarla ilgili olarak şu bilgileri öğreniyoruz: «...Bu atlar söylencesel göl aygırlarından türemiş olduklarına inanılan atlardı, ki bunlar daha Milat çağında Çinliler tarafından biliniyordu, bu tür atları elde etmek için çok çaba harcarlardı.»(79) Ayrıca bu atların halifeler ve Arap ordusu için de yetiştirilmiş oldukları görülüyor.

Köroğlu'nun Kırat'ı da soyca kutsal bir at, deniz aygırından geliyor. Bu öğe tüm söylentilerde ortak. Destan geleneğini sürdüren **Dede Korkut** öykülerinde yeniden karşımıza çıkıyor. Bay Büre Bey, Bamsı Beyrek doğunca tecimenlerini armağanlar getirmek için Rumeli'ne gönderir. Getirilmesi istenen armağanlar içinde bir de «deniz kulunu boz aygır» vardır(80).

Konumuz olan öykülerde, gölden çıkan aygırdan doğma Kırat'ın önemli bir görev yüklendiğini göz önüne alarak bu konuyu daha yakından inceleyelim:

> «Çevik ve ince yapılı Arap atlarının Türkmen atlarından gelme olduğu, eski Hint'e geçtiği bilinen 'su atları' söylencesinin Araplara tam Türk söylenceleri biçiminde —1000 attan zamanın geçmesi dolayısıyla yalnızca birkaçının çıkıp kalanının gölde kaldığı ve başkaları— geçmiş olmasıyla tamtlanmıştrr.» (81)

deniliyor. Ayrıca en eski İran destanlarında da Türk askerlerinin ala at (ala yund) yanında hakanın atları olarak su atları bulunduğuna değinilmektedir.

Ceyhun ırmağının kollarından olan Vahş bölgesinde, Rusta-Bik'te, sudan çıkmış aygır soyundan gelme atlarla ilgili söylenceler, çok eski zamanlardan bu yana anlatılmıştır. Bunlar,

---

ban Olarak At», «At ve And», «Atla Yorum», «Efsanelerde ve Destanlarda At», «Gölden Çıkan Aygır Efsanesi», «Başka Efsanelerde ve Destanlarda At», «Atların Adları», «Halk Edebiyatında At», «At Üzerine Şiirler».

(79) TOGAN, Zeki Velidi: **Umumi Türk Tarihine Giriş**, s. 167.

(80) GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**, s. 32, 33, 45.

(81) TOGAN, Zeki Velidi: **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul 1970, 2. Basım, s. 175.

Manas ve Dede Korkut destanlarından başlayarak daha sonrakilerde bidevi yâ da bidev at diye geçer. Gerçekten de Köroğlu söylentilerinden birinde (**Azeri Söylentisi**), Kırat'ın atası, Ceyhun'dan çıkmış bir su aygırıdır. Öykülerde, Cengiz Han'ın atları da «deniz atları» diye adlandırılır. Ayrıca, Başkırtların en soylu atları yetiştirdikleri bilinmektedir.

Sudan çıkan aygır soyundan gelme atlarla ilgili söylenceler Anadolu'da da yaygındır. Urfa yöresinden derlenen bir söylenceden öğrendiklerimiz şunlar :

> «Bir gün Modan köyünden birisi, talaba gelen kısrağını alarak Bab'a çevirtmeye götürüyormuş. (Bab'da cins bir aygır varmış.) Karahan köyü yakınında, bu gölün yanına geldiği sırada (Gölün adı Dolo Guni), ikindi namazı zamanıymış. Adam atını taşa bağladıktan sonra aptes alıp namaza başlıyor. Adam namazdayken, ansızın kopan bir su hışırtısı ile gölün yarıldığını, içinden çok gösterişli bir Boz Aygır'ın çıkarak taşa bağlı kısrağına aştığını görüyor. Kendisi namazı bitirinceye dek, Boz Aygır da kısraktan ayrılıp göle dalarak gözden yitiyor... Günü gelince bu kısraktan gölden çıkan o su aygırının dölü olarak çok güzel bir dişi tay doğuyor... At tutkusu olanların ilgisini çekiyor. Buna çok sevinmiş olan İssı, su aygırı gizini kimseye söylemiyor... Bir tay daha elde etmek için kısrağının talaba gelme çağını sabırsızlıkla bekliyor... Modanlı gölün yanına gelince, bu kez namaz kılmayıp, kısrağı yine aynı taşa bağladıktan sonra, kendisi de bir kayanın dibine sinerek sudan Boz Aygır'ın çıkıp aşmasını bekliyor. Yine hışırtı ile göl suları yarılıyor ve aygır hızla kısrağın yanına geliyorsa da kısrakla kesinlikle ilgilenmeden kendi dölünden gelen ve daha iki aylık olan bu güzelim tayı ağzı ile kaparak geri dönüp sulara dalıyor. Gölün altında ve üstünde çırpınma ve boğuşma devinmeleri görülüyor; arkasından da tayın boğulmuş olduğu ve suyun üstünün kan dalgalarıyla dolduğu görülüyor... Bu olaydan sonra göle Kanlıgöl anlamına 'Dola Guni' deniliyor.» (82)

Doğu Anadolu'da, Kars ve Pasin yörelerinde, su aygırı ile ilgili söylenceler derlenmiştir. Ayrıca, Kars ve Kür ırmakları boy-

(82) KARAHAN, H. İbrahim : «Urfa'da Gölden Çıkan Su Aygırı Efsanesi», **Türk Folklor Araştırmaları**, İstanbul, Aralık 1963, Sayı 162, s. 165-167.

larında, Aygır Gölü adıyla anılan göller de bulunmaktadır(83).

Türkler arasında sudan doğan atlar dışında gök, yel, mağara ve toprak kökenli atlarla ilgili birçok söylenceler daha vardır(84). Konumuzla yakın ilişkileri bulunmadığı için bu konuya ayrıntılı olarak girmiyoruz.

Çok eski çağlarda, yaşamın somut koşulları içinde etkili olan atla ilgili düşünce ve duygular, bu hayvanın etkisi azaldıkça söylencelere dönüşmüştür kanısındayız. Bununla birlikte, gene de, yaşamın birçok alanında yerini alan at, özellikle derebeyler arasında değerini korumuştur yüzyıllarca. Yalnızca bizde değil, batıda da at, destanı yaratmaların gündeme geldiği her yerde geçmişin anılarıyla bezenerek yüceltilmiştir. Bizim halk yazınımızda atın olağanüstü niteliklerle donatılıp yaşatılmasının en ilginç örneğini Köroğlu öyküleri veriyor, veriyor ya, sonunda o da tarihsel görevini bütünlüyor ve gözden yitip gidiyor.

Dönelim Köroğlu'nun atına. Kırat'ın sudan çıkma bir aygır soyundan olduğunu tüm söylenceler benimsemiş. **Azeri Söylentisi**'nde, Köroğlu'nun Kırat'ının atası Ceyhun ırmağından çıkmış gösteriliyor. Doğduğunda çirkin bir yaratıktır yiğidimizin atı. İlginç yöntemlerle yetiştirilir, dünyada benzeri olmayan bir at olur sonunda. **Tobol Söylentisi** ise şöyle veriyor Kırat'ın soyunu :

> «İstanbul padişahının Kür Batır adında bir veziri vardır. Bu vezir, bir aygırın sudan çıkıp aştığı kısrağa im koyar ve ondan doğan Tulbar'ı (olağanüstü nitelikte at, iyi at) padişaha armağan eder. Padişah bunu beğenmez, kızar, vezirin gözünü çıkartır. Doğan kara tayla birlikte iki at vererek vezirini gönderir.»

Huloflu Söylentisi'ndeyse ırmaktan çıkan iki at var. Bunlar ayrı ayrı iki kısrağa aşıyor. Kısraklar iki tay doğuruyor. Bunlardan biri Kırat olacaktır ilerde. Bir bölümünü özetlediğimiz **Yeni**

---

(83) ELÇİN, Şükrü : «Atların Doğuşlarıyla İlgili Efsaneler», **Türk Folklor Araştırmaları**, İstanbul, Ocak 1964, Sayı 162, s. 2943-2945.

(84) BORATAV, Pertev Naili : **Köroğlu Destanı**, s. 21-23 vd.

İstanbul Söylentisi'nde Köroğlu'nun atının soyu ile ilgili olarak şunları öğreniyoruz :

> «Baytar (Köroğlu'nun babası) Arabistan'a gitti. Ovalarda yayılan taylar çoktu. Bir su başına oturdu. Çobanlar hayvanları bu suda sulamaya getirdiler. Hayvanların hepsini gözden geçirdi. Baktı ki çobanların önünde bir çift tay var. Birisi kır, biri doru. Fakat gövdeleri yaradan, uyuzluktan dökülüyor. Çobanlara hayvanların kimin olduğunu, bir çift hayvan alacağını ve şu uyuzları istediğini söyledi. Çobanlar malların bir tecimenin olduğunu, ve tecimeni görmek istiyorsa götürebileceklerini söylediler. Bu taylar tecimenin binek atındandı. Onu deniz kıyısında bahçede bağlardı. Denizden bir gün denizaygırı çıktı ve kısrağa aştı. Bu taylar denizaygırındandı. Yedi yaşına değin biçimsiz ve yaralı olurlardı. Fakat yedi yaşını bitirince o yarayı silerler ve hayvana sıçan tüyü gibi yeni bir tüy gelirdi. Ondan sonra kuşa hükmederlerdi.» (85)

Yeni yayımlanan **Antep Rivayeti**'ndeki bilgilerle Urfa yöresinde derlenen Kanlıgöl söylencesi arasında büyük benzerlik var. Adı geçen söylentiye göre Kırat, Sinani Bezirgân adlı bir tecimenin atından doğmuştur. Türkistan'ın Kandehar kentindendir tecimen :

> «Tecimenin süt beyaz on iki imi tam su katılmadık bir Arap atı vardı. At kısraktı. Bu kısraktan bir döl almak amacıyla yükünü Arabistan'a yüklemişti. Arabistan'ı baştan başa gezdi, ata çekecek bir tohumluk bulamadı... Günün birinde yükünü bir deniz kıyısına indirdi... Akşam oldu, tecimen yasin namazını kılıp yattı. (Gece yarısı uyandı. Tanrı'ya yakarmaya başladı.) Gece yarısını bir saat geçmişti, durgun deniz çalkalandı, suyun yüzü köpürdü, köpüklerin arasından bir denizaygırı çıktı... Aygır kıyıya gelip tecimenin bağlı duran kısrağına doğru gelip kısrağa aştı ve yeniden denize dalıp gitti.» (86)

Sonunda kısrak doğura doğura bir erkek tay doğurur ama, rengi kara kırçıl, sevimsizdir. Bir tüyü kara bir tüyü beyaz, hiç ipe sapa gelmez bir taydır. Böylesi çirkin bir tayı atının yanında

(85) ELÇİN, Ş. Murat: «Köroğlu Hakkında Notlar», **Ülkü Mecmuası**, C. X, İstanbul, II. Teşrin 1937, Sayı 57, s. 272.

(86) BAYAZ, Hüseyin: **Köroğlu - Antep Rivayeti**, s. 15

görmek istemeyen tecimen, tutar tayı bir kadına verir. Daha sonra Arzulum paşası Laloğlu Hüseyin Paşa için soylu bir at arayan Deli Yusuf bu tayı satın alır. **İstanbul Söylentisi**'nde Türkistanlı tecimenin yerini Halep Valisi Hüseyin Paşa alır. Olur olmaz bir aygırın kısrağına aşmasını istemez paşa. Bir gece Fırat ırmağı kıyısında konaklar. Irmaktan bir canavar çıkıp Hüseyin Paşa'nın atına aşar. Bakıcılardan biri olayı görür. Günü gelince çirkin bir tay doğurur paşanın atı. Tay bir kadına verilir(87).

Köroğlu gibi geniş kitlelerin uzak yakın umutlarını gerçekleştirmek için ortaya çıkan bir yiğidin atı, hiç kuşkusuz sıradan bir at olamazdı. Olağanüstü niteliklerle donatılmış bir yiğidin yaraşsa yaraşsa, olağanüstü nitelikte bir at yaraşırdı. Rengi, eğitimi, binicisiyle olan ilişkileri yönünden Kırat'ın dengi bulunmaz. Güçlüdür o, öylesine iyi koşar ki, diz boyu çamurdan bile toz çıkarır. Yelden tez gider, kuş gibi uçar. Kanatları vardır Kırat'ın, kuşlar gibi uçar da, Erdebil Kaşan yolunu bir durakta alır. Onun uçarcasına koştuğunu, söylentilere geçen «Kırat gökteki kuşu kovalar, Kırat dokuz göğü gözler» gibi sözlerden anlıyoruz.

Kırat'ın soyca olağanüstü olmasına karşın, çok iyi bir eğitimden geçtikten sonra gerçek gücünü kazandığı anlaşılıyor. Hiç ışık sızmayan bir ahırda beslenmiştir. Zorlu sınavlardan geçirilmiştir. Çamur tarlalarda koşturulmuştur; ta ki ayaklarına çamur bulaşmayıncaya değin. Köroğlu ile yoldaşlıkları daha tayken başlar. Her sınavda binicisi hep Ruşen Ali'dir. Köroğlu Kırat'ın, Kırat Köroğlu'nun huyunu suyunu bilir. Dostları bir, düşmanları birdir ikisinin de. Köroğlu'nu zor durumda bırakmak isteyen Bolu Beyi ya da bir başkası Kırat'ı kaçırtır(88).

Köprülü, Kırat'la Köroğlu'nun bağını kısaca şöyle belirtiyor:

> «Kırat hemen hemen doğaüstü bir güçtür. O olmadı mı Köroğlu bir hiçtir. Onun için öykünün en canlı yerlerini

(87) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 60.

(88) KAFTANCIOĞLU, Ümit: **Köroğlu Kolları - Halk Destanları**, s. 67-117; ayrıca bkz.: BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, Behçet Mahir Anlatması, s. 164-223.

Köroğlu'nun Kırat üzerinde kara tutması oluşturduğu gibi, en duygulu parçaları da Kırat'a duyduğu özlemle söylediği şiirlerdir.» (89)

Köroğlu'nun atı ile ilgili olarak söylediği şiirler, ikisi arasındaki duygu ve güven bağının gücünü göstermesi yönünden gerçekten ilginçtir:

Gözünü sevdiğim Kırat
Sana uzun yol olaydı
Şöyle elek selesi sık
Boynu selvi dal olaydı

Fânisin ey dünya fâni
Esirin eyledin beni
Yüzdürmeye Kırat seni
Tuna gibi sel olaydı

Neslin Düldül aslın Kırat
Üstünde alınır murat
Dal boynunda çift kanat
Başındaki tel olaydı

Düldül'e benzettim donunu
Düşmana uğrattım yolunu
Görmeye senin özünü
Kanber gibi kul olaydı

Söyle hey Köroğlu söyle
Kırat'ın methini eyle
Düşmanın kıracak yerde
Boz bulanık sel olaydı (90)

---

(89) KÖPRÜLÜZADE, Mehmet Fuat: **Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi**, Evkaf Matbaası, İstanbul, s. 47.

(90) ÖZTELLİ, Cahit: **Üç Kahraman Şair**, s. 102.

diyen Köroğlu, bir başka yerde şunları söylüyor atı için:

Canım Kırat gözüm Kırat
Kaçıp çekilip gidelim
Her yanında çifte kanat
Uçup çekilip gidelim

Budur Kırat'ın durağı
Bilmez yakını ırağı
Âb-ı Kevser'dir sulağı
İçip çekilip gidelim(91)

Kırat'ın dış görünüşünü Köroğlu şöyle anlatır bize:

Altıdır yedidir sekizdir yaşı
Büyüktür gövdesi küçüktür başı
Şah Hüseyin biner bir de kardaşı
Üstü gümüş çulludur atım benim(92)

Dağların salından süzülüp inen Kırat, yiğidimizin yüzakıdır, onu ağalara beylere gösterip övünmek ister, Köroğlu'nun dar anlarında bir kardeştir o. Kırat'ı çalanlara karşı söylediği şu dörtlüklere göz atalım bir kez:

Kaçma hey Yek Çeşim kaçma
Kolu bağlı al giderim
Koç Kırat'ı alıp gitme
Seni bağlar al giderim

Koyver gelsin Kırat'ımı
Ben bilirim kıymatını
Alırım senden ahdımı
Seni bağlar al giderim

(91) FIRATLI, Halil Vedat - BORATAV, Pertev Naili: **İzahlı Hal Şiiri Antolojisi**, s. 233.
(92) ÖZTELLİ, Cahit: **Üç Kahraman Şair**, s. 101.

Sen dev olsan güleşirim
Aslan olsan uğraşırım
İşte geldim dövüşürüm
Seni tutar al giderim

Saçarım çöle kanını
Alırım tatlı canını
Sen duymadın mı ünümü
Şimdi bağlar al giderim

Köroğlu'yum bu illerde
Şanım söylenir dillerde
Geldim sizi bu çöllerde
Kolu bağlı al giderim(93)

Şimdi de, **Maraş Söylentisi**'nde Kırat'la ilgili koşmanın kimi bölümlerini okuyalım :

Ey ilk akşamdan taktım yemini
Öfkesinden küt küt gever gemini
Üstüne binenler sürsün demini
Kızıl alma gözlü Kırat'ım benim

İnişe gidince ceyran inişli
Yokuşa gidince keklik sekişli
Karakuş oyunlu bozkurt bakışlı
Kız yeleli alma gözlü Kırat'ım

Seni tutar al giderim
Kır atımın sekişinden bilmişler
Kız yeleli alma gözlü Kırat'ım(94)
Kız yele alma göz Kırat'ım benim(94)

---

(93) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 228
(94) Agy, s. 104

Köroğlu, Kırat'ın eşinmesiyle güç bulur, dağları devirmek ister:

Kırat çıkup eşinende
Yaralanıp deşilende
Kavga sesi işitende
İsterim dağlar yoğuram(95)

Önceden de söylediğimiz gibi, Kırat her şeyidir Köroğlu'nun. Onu yitirirse sonunun geleceğine inanır. Erzurum paşası, Kiçel Hemze adlı birine Köroğlu'nun atını kaçırtınca acınacak duruma düşer yiğidimiz; yüzüstü yatıp yas tutar üç gün(96). Köroğlu'nun sonunu anlatan şu bölüm de atıyla onun arasındaki kopmaz bağı çok güzel açıklıyor: «Şahın iki gözden düşmüş kölesi vardı: İlyas Han ve Behram Han. Köroğlu bunlara rastlıyor ve konukları oluyor. O gece iki köle Kırat'ı öldürüyorlar. Köroğlu bunu görünce, kendisine saldıran kölelere karşı hiç savunmaya kalkmaksızın, boynunu uzatıyor. Kırat'sız yaşayamayacağını söyleyip ölüme boyun eğiyor.»(97)

Kimi söylencelere göreyse Kırat ölmemiştir. **Elazığ Söylentisi**'nde, Kırat'ın ölümsüzlüğü bengisu içmesine bağlanıyor. Halk arasından derlenen değişik anlatmalarda da Kırat, ıssından sonra ölmüştür. Yas tutmuş Köroğlu'nun ölümünde. Kimilerinde de Köroğlu Kırklar'a karışmadan önce gözden yitip gitmiş. Aç da olsa üç gün yem yemeyen, kırk fersahlık yolda terini belli etmeyen, insan gibi dokuz ay on günde doğan bir attır Kırat. Söz anlar, Köroğlu'nun dostuna dostça, düşmanına düşmanca davranışlarla karşılık verir, gerektiğinde kurnazlıklar yapar(98).

---

(95) ÖZTELLİ, Cahit: «Köroğlu Hakkında Yeni Notlar ve Şiirler», **Türk Folklor Araştırmaları, C. VI**, İstanbul, Haziran 1960, Sayı 131, s. 2164.

(96) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 26.

(97) Agy, s. 15.

(98) Agy, s. 63. Kırat'ın kurnazlıklarından birini özetleyelim: Köroğlu Bolu Beyi'nin ordusuna girmek ister. «Hemen geri

Çoğu söylentide Kırat'ın ölmediği belirtilir. Şam pazarında her yıl başka birine satıldığı, yoksulların işini gördüğü söylenir(99).

Söylentilerde, Köroğlu'nun tinsel ve tensel özelliklerini belirten birçok bölümlerde, onun, destan kişilerine benzer biçimde betimlendiği gösteriliyor. Köroğlu, kendisini, «Kurt avazlı kaplan ünlü Köroğlu» diye tanıtıyor bir koşmasında(100). Gene şiirlerde geçen :

Dinimden dönmüş gebirem
Kaynanmış kara demürem
Dişlerim kamaştıranda
İsterim pulat gemirem(101)
.....
Ok atılır kalasından
Hak saklasın belasından
Köroğlu'nun narasından
Dağlar gümbür gümbürlenir(102)

gibi dizeler, Köroğlu'nu destan kişilerine benzetiyor. Şiirlerde koçakları betimlerken de eski destan kişilerine yaraşan özel-

---

döndü, giyimi değişti. Derviş oldu, başına börkü sırtına kürkü, sazını yatağanını aldı. Kırat'ın binek takımlarını çıkardı; bir çul, keçe sardı, düştü yola. Kırat bile kılık değiştirdi. Kırat yalandan aksar oldu, kaburgalarını çıkardı, karnını çekti. Öyle oldu ki bir solukta ölümcül, düşkün bir derviş atı.», KAFTANCIOĞLU, Ümit : **Köroğlu Kolları**, s. 28 vd.

(99) BAYAZ : Hüseyin : **Köroğlu - Antep Rivayeti**, s. 345; İNAN, Abdülkadir : «Köroğlu'na Ait Notlar», **Halk Bilgisi Haberleri**, Yıl 1, Sayı 12, s. 11.

(100) ÖZTELLİ, Cahit : **Üç Kahraman Şair**, s. 57.

(101) ÖZTELLİ, Cahit : «Köroğlu Hakkında Yeni Notlar ve Şiirler», **Türk Folklor Araştırmaları**, C. VI, İstanbul, Haziran 1960, Sayı 131, s. 2164.

(102) FIRATLI, Halil Vedat - BORATAV, Pertev Naili : **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, s. 241.

likler sayılıp dökülür. Zor Bezirgân için söylenen şu dizelere bir bakalım:

Heybetinden aslan korkar
Düşmanları yarar yırtar
Aç kurt gibi adam kapar
Hep maşallah deyin beyler

Yumruk vursa dağı yıkar
Düşmanın temelin söker
Aslan gibi dağı teper
Dağı taşı söker beyler(103)

Koçaklardan Köse Kenan, «böbür aslan huylu, kaplan görünüşlüdür», «bir büküşte yedi geyim nal kıran» bir gücü vardır Demircioğlu'nun. Koca Arap buyruk dinlemez, üstüne yüz bin ordu gelse kaygı duymaz. Koca Kenan yirmi dört boğumlu kargı kullanır. Kabre Sığmaz ve Köse Sefer'le ilgili olarak söylenen şu dörtlüklerde, destan kişilerinin olağanüstü niteliklerini buluruz:

Deryalar üstünde oynar gemiler
Dalga vurur inim inim iniler
Baş kesende aslan gibi ünüler
Şol Kabre Sığmaz'ın günüdür bugün

Köse Sefer bilir yolun doğrusu
Burda belli olur yiğit hangisi
Aslanın ödünü çatlatır sesi
Böyle kahramanın günüdür bugün(104)

Tüm öykülerin koşuk olmayan bölümlerinde de olağanüstü bir insandır Köroğlu. Daha on beş yaşındayken ağacı kökünden sökecek güçtedir. Yayını eğecek, kalkanını döğecek yiğit

(103) ÖZTELLİ, Cahit: **Üç Kahraman Şair**, s. 53.
(104) Agy, s. 75.

leter. Çeliği çiğneyip püskürecek güçtedir. Bıyıkları, kulaklarının çevresinde yedi kez burulacak ölçüde gösterişlidir. Oburdur Köroğlu, bir oturuşta yedi batman pirinç pilavı, yedi koyunun budunu yer, ne şaraba doyar ne yemeğe! Kahvaltıda dört okka ekmek yer, dört okka şarap içer; akşam yemeği ise on iki okka at eti, on iki okka pirinç pilavı, altı aylık bir kuzu kızartmasından oluşur(105). Köroğlu'nun kazanı çok büyüktür, içinde kırk koyun, kırk öküz eti pişirir(106).

Çirkindir Çamlıbel'in yiğidi Köroğlu. Eni boyundan artık, diye tanımlanıyor. Halk, şöyle betimliyor onu: «El kol çınar dalı gibi, göğüs ekmek tahtası, bel bir tutam, sıfat berber aynası, bıyığının ön telleri geyik boynuzu gibi, arka telleri on beş yaşında kız beliği gibi kere inmiş. Köroğlu bu. Analar doğrusu böyle evlat doğursun.» (107)

Naralarıyla ünlüdür Köroğlu. Demircioğlu ile karşılaşmasında onun bu özelliği çok güzel dile getirilmiş. Demircioğlu ile Köroğlu'nun karşılaşmalarında şöyle bir bölüm var:

> «İş bu kerteye gelince, Köroğlu, bu gerçekten yaman bir yiğit (Demircioğlu); bunu nice elde edeyim?» diye düşünmeye başlar. Kafasına bir topuz indirir. Demircioğlu: «Benimle eğlenme» diye uyarıda bulunmakla yetinir. Köroğlu bir hileye yönelir; yoldaşıyla dereden tepeden söz ederler. Konu, Köroğlu'ndan açılınca sorar: «Ya Köroğlu ardımızdan gelse ne yaparsın?» Demircioğlu da; 'Köroğlu'nun hiçbir şeyinden korkmam, yalnız gürlemesi çok korkunçmuş, ondan yılarım, der. Bunun üzerine Köroğlu bir gürler. Dağ taş bu sesle yankılanır ve gerçekten Demircioğlu düşüp bayılır.» (108)

Narasına düşman dayanmaz Köroğlu'nun, düşüp bayılır. Çoğu kez böyle sersemletir karşısına çıkanları, tek başına orduları kırar geçirir.

---

(105) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 68.

(106) İNAN, Abdülkadir: «Köroğlu'na Ait Notlar», **Halk Bilgisi Haberleri** Sayı 12, s. 11.

(107) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 69.

(108) URAL, Orhan: **Üç Destan - Oğuz Kağan, Ergenekon, Köroğlu**, TDK Yayınları, Ankara 1972, s. 40.

Köroğlu'nun öteki önemli özelliklerinden biri de, —hemen tüm destan kişilerinde görülen— dürüstlüğüdür. Düşmanlarına karşı mertçe davranır. Aman diyene kılıç kaldırmaz. **Gaziantep Söylentisi**'nde, Irahan Arap'a karşı davranışı, destan yiğidine yakışır niteliktedir. Kendilerini yakalamak için gelen Irahan Arap'ı gürzü ile yere serer Deli Yusuf. Köroğlu attan inip karakuş gibi çöker göğsüne Arap'ın. «Yiğit yiğide kıymaz, beni azat eyle» deyince; «Baba benden aman diliyor, bırakayım mı?» diye babasına sorar Köroğlu. Karşılıklı söyleşiden sonra Köroğlu kılıcı altından geçirir, Irahan Arap'ı bağışlar(109).

Manas Destanı'nda her yiğidin kırk çorosu, **Dede Korkut** öykülerinin her birinde yiğitlerin yanında kırk yoldaşı vardır. Köroğlu ile ilgili söylentilerde de bu geleneğin sürdüğü görülüyor. Deli deniliyor bu kırk yiğide. Köroğlu ölçüsünde güçlü kişilerdir bunlar. Demircioğlu, Bezirgân, Deli Hoylu gibi... Yiğitlere deli denilmesi destan geleneği ile ilgilidir. **Dede Korkut**'ta Deli Kaçar, Deli Dumrul, Deli Tundar adlarıyla karşılaşıyoruz.

Köroğlu öykülerinde yiğitlere verilen birtakım takma adlar da var. Kişilere bu adlar ya tensel görünüşlerine ya da yaptıkları işlerde gösterdikleri başarılara göre veriliyor. Kimilerinin adları da kentleri ya da geldikleri ülkelerle ilgili. Deli Hoylu: Reyhanlı Kürdü, Malatyalı: Darı Dikmez, Kayserili: Kaytan Söken, Bolulu: Sersem Bekir, Çin Maçinli: Mennan Oğlu Ahmet Bey, Selam Vermez, Dağ Deviren, Tanrı Tanımaz gibi...(110)

«Köroğlu'nun yabancı bir ülkede çocuk bırakması, sonra o çocuğun gelip kendisiyle savaşması» genel bir destan öğesidir. Babayla oğul arasında savaş konusu **Oğuz Destanı**'nın İslamlık etkisi altında oluşan biçiminde de görülüyor:

> «Oğuz'u avda yakalayıp öldürmeye karar verdiler. Karahan haber göndererek budununu ava çağırdı. Olayı öğrenen küçük gelin Oğuz'a hemen durumu bildirdi. Oğuz da kendi taraftarlarına haber gönderdi, fakat bunlar azlıktı. Karahan'ın kardeşlerinin birçok çocukları vardı, bu aralık onlar da hep Oğuz'un yanına geldiler. Oğuz onlara

(109) BAYAZ, Hüseyin: **Köroğlu - Antep Rivayeti**, s. 23 vd.
(110) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 74 vd.

Uygur adını verdi. Savaşta Karahan kimin attığı bilinmeyen bir okla vuruldu; Oğuz babasının tahtına çıktı.» (111)

Dede Korkut öykülerinden olan «Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyu»nda da baba ile oğul arasındaki çatışmayı göstermiştik.

Elazığ Söylentisi'nde Köroğlu'nun Karaman köylerinden birinde bir Türkmen kızını görüp beğendiği ve onunla evlendiği açıklanır. Köroğlu oradan ayrılıp giderken karısına: «Çocuğum oğlan olursa şu pazubendi koluna bağla, şu kılıcı beline kuşat, bana gönder» diye ısmarlar. Çocuk doğar, Köroğlu'nun isteğine uyarak Hasan adı verilir çocuğa. Çocuk büyümeye başlar, daha üç yaşında yaşıtlarını döver. On üç yaşına gelince bir komşu çocuğu ile Hasan'ın arasında dövüş çıkar. Komşu çocuğunun başını yarar Hasan. Dövülen çocuğun anası: «Piç, eşkiya dölü!» diye aşağılar kendisini. Hasan koşar anasına: «Çabuk benim babamı söyle, yoksa seni keserim,» der. O da: «Oğlum, senin babana Köroğlu derler. Al şu pazubendi koluna bağla. Ve şu kılıcı kuşan. Şu ata bin, git babanı bul» der. Atına binen Hasan düşer Çamlıbel yollarına.

Hasan sonunda varır babasının yurduna. Ayvaz uykudadır o sıra. Adamları, Köroğlu'na gidip bir gencin gelmekte olduğunu bildirirler. Köroğlu isterse atını ve kılıcını alacaklardır. Gidenler, gelen atlının bir çocuk olduğunu görürler. Kavga başlar aralarında, üzerine gelenlerden ikisini öldürür Köroğlu'nun Hasan'ı. Olay şöyle gelişir bundan sonra:

> «Köroğlu bunu görünce hiddetlenmiş ve çocuğun yanına gelmiş: 'Sen benim kim olduğumu biliyor musun?' demiş. O da: 'Hayır bilmiyorum' karşılığını vermiş. Köroğlu ile kılıç kılıca gelmişler. Köroğlu sonunda onun güzel bir yiğit olduğunu anlamış: 'Çocuk, yazık canına kıymayayım, gel güleşelim, eğer ben seni yenersem sen benim yanımda kalırsın; sen beni yenersen ben senin emrinde olacağım' demiş. Hasan Bey olur vermiş. Güleşmişler, Hasan Bey, Köroğlu'nu yenmiş. Bunun üzerine Ayvaz kızmış, Hasan Bey'i tuttuğu gibi yatırmış. Kesecek olmuşlar. Köroğlu da kızmış, Hasan Bey'in üzerindeki abayı çıkarmışlar. Kese-

(111) **KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: Türk Edebiyatı Tarihi, s. 52.**

ceklerinde Köroğlu'nun gözü kılıca ilişmiş. Bakmış kendisinin kılıcı. Ve çocuğun kolundaki pazubendi görünce oğlu olduğunu anlamış, alnından öpmüş, yanlarına alıp gelmişler.» (112)

Destanlarda kadınların da savaştıklarını belirten bölümler olduğunu biliyoruz. **Battal Gazi Destanı**'nda, evlenmek istediği kimseyle dövüşen bir kâfir kızı var. «Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu»nda, Beyrek'in nişanlısı Banı Çiçek de evlenmeden önce Beyrek'in yiğitliğini dener. At yarıştırırlar birlikte; ok atma yarışı yaparlar, güreşirler. (Bu konuda önceden bilgi vermiştik.) Yiğit kadınlarla yüz yüze geliyoruz Köroğlu öykülerinde. Yukarıda adı geçen Hasan Bey, Karaman Beyi'nin kızı Telli Hanım'ı kaçırır. Beyin atlıları düşer arkalarına. Sonunda Telli Hanım, Hasan ve Demircioğlu'nu yakalarlar. Korkunç bir kavga olur aralarında. Hasan yaralanır. Ertesi gün de sürdürürler kavgayı. On iki yerinden yaralanan Hasan yılmadan dövüşür. Telli Hanım koruyucu bir ceylan gibi yanındadır Hasan'ın, elinde kılıç, yiğitçe karşı koyar(113).

Maraş Söylentisi'nde Döne Firenk ile savaşır, deyişleri şöyle :

Belimde kılıncım sade cevahir
Çekerim kınından ederim zahir
Kelleni keserim hey yezit kâfir
Alırım bu yolun bacını şimdi

Şirin Döne derler benim adıma
Hiçbir yiğit çıkamadı karşıma
Şimdi seni çiğnedirim atıma
Alırım yolların bacını şimdi

Ne kaçarsın varın kaldı
Sende ah u zârım kaldı
Sana bir çift sözüm kaldı
Nice dövdün Ködömeni

(112) URAL, Orhan : **Üç Destan**, s. 44.
(113) Agy, s. 50 vd.

Çamlıbel'in binasıyım
Güzellerin sunasıyım
Köroğlu'nun Döne'siyim
Nice dövdün Ködömeni

Yaylalarda karım çoktur
Namusum var ârım yoktur
Bileğimde zorum çoktur
Nice dövdün Ködömeni

Şirin Döne ah inşallah
Canına kıyarım billah
Kılıncıma çok maşallah
Sen mi dövdün Ködömeni (114)

Köroğlu'nun yiğitliği bir itten öğrenmesi, kendisine gelen elçinin burnunu, kulaklarını keserek geri göndermesi gibi öğeler de öyküleri destan geleneğine bağlamaktadırlar.

b — Öykülerde Masal Öğeleri:

Özellikle kentlerde ortaya çıkan söylentilerde masal öğeleri çok daha fazladır. **Özbek Söylentisi**'nde, Köroğlu'nun evlendiği ilk dört kadın peri kızıdırlar, kaçırmıştır Köroğlu onları. Ağa Yunus Peri'nin kanatları bile vardır. Ayvaz darılıp gidince bu peri kanat açıp Kaf Dağı'na uçmak ister.

Köroğlu'nun babasının kör edilen gözlerinin açılmasını sağlayacak olan «üç köpük», doğrudan doğruya masallarda karşılaştığımız öğelere benzer. Kimi öykülerde kör gözleri açan nesne; Ali'nin atının ayağının tozu, bir dervişin atının ayaklarının tozu, iki kuşun konduğu daldan koparılacak yapraklardan yapılan merhem, kan... ve benzerleridir.

Öykülerde Ayvaz'ın falcılık yaptığı da dile getiriliyor. Köroğlu'nun ozanlığı bir pirin elinden dolu içmekle başlıyor. Öykü kişilerinden Hasan Bey ve sevgilisi Benli Hanım, bir pirin sun-

(114) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 178 vd.

duğu «aşk badesi»ni içerek sevmeye başlıyorlar birbirlerini. Hasan Bey'in Telli Hanım'a sevdalanması masal öğeleriyle karışıktır. Köroğlu, Bolu'ya baskın yapmaya giderken Hasan'ı Çamlıbel'de bırakır. Canı sıkılan Hasan odaları dolaşmaya başlar. Babasının «açma» dediği bir oda vardır. Merak edip açtırır kapıyı. Karşısında yaşmaklara bürünmüş, güzel bir resim görür, gözleri gönüle işleyen o kıza gönlünü kaptırır(115).

Maraş Söylentisi'nde, Hasan Bey'in ve Köroğlu'nun Çin'e yaptıkları akınlardan söz edilir. Çin-Maçin, Mısır, Hint gibi yer adları masallarda sık sık geçer.

İlkel dönemlerdeki büyücülükle yakın ilişkisi olan «üç kıl» öğesinin öykülerde yer aldığı görülüyor. Karaman Beyi'nin kızı Telli Hanım ya da Erzurum dolaylarında yaşayan Kara Vezir'in kızı Benli Hanım'a sevdalanan Hasan Bey, kızı kaçırmak için yola çıkacaktır. Köroğlu, Hasan Bey'i yanına çağırır, başından üç kıl çekerek; «Oğlum sana yüz arkadaş veriyorum. Sen bunlarla git, başın sıkıldığında bu kılları ateşe at, ben yetişirim» der. Kız kaçırıldıktan sonra, arkadan gelenlerle savaş başlar. Hasan yaralanır, güçleri gittikçe tükenmektedir. Sonunda Hasan'ın aklına babasının verdiği kıllar gelir. Hemen yakar onları. İkinci bir masal öğesi ekleniyor olaya. O sıra, düşünde Hasan'ı görür Köroğlu. Ateşler içinde uyanır. Düşünde oğlunun alnına kara çamur çalındığını görmüştür. Ayvaz'ı çağırıp remil attırır. Ayvaz: «Oğlun ya öldü, ya ölüyor, kız da yanındadır» diye yorumlar düşü(116). Koçaklar gidip Hasan'ı kurtarırlar.

Kıl ile ilgili olarak Yaşar Kemal'in **Üç Anadolu Efsanesi**'nde, Köroğlu öyküsüne kattığı yeni bir öğe daha var; yarı destan yarı masal öğesi bu. Romancı, Köse Kenan'ı bakınız nasıl betimliyor:

> «Bu Çamlıbel dedikleri yer Köse Kenan'ın yurduydu. Köse Kenan burada eşkiyalık ederdi. Kısa boylu, kütemez enli bir köse idi. Çenesinin çukurunda yalnız bir tek tüy vardı. Kalın, sağlam, urgan gibi bir tüy. Hoş zamanında bu tüy çenesinin çukurunda kıvrılır yatar, hırslanınca da kalkar

(115) URAL, Orhan: **Üç Destan**, s. 45.
(116) Agy, s. 51

dikilir, yere saplanırdı. Kılıç gibi bir tüy olurdu. **Köse o** zaman bir adım atamazdı. Dünya yüzüne Köse **gibi öfkeli** bir adam daha gelmemişti. Eğer o tüy yere saplanmasaydı, öfkesini yenemeyen Köse çok hanlar, hanumanlar dağıtır, çok ocaklar söndürürdü. Bereket ki bu kıl onun önüne geçiyor, yere saplanıyor, onu olduğu yerden kıpırdatmıyordu.» (117)

Halk yazınımızda çok renkli bir yer tutan turna ile ilgili bir bölüm yer alıyor **Yeni İstanbul Söylentisi**'nde. Olay, özet olarak şöyle: Bir gün bir derviş uğrar Çamlıbel'e. Köroğlu kendisine sorar: «Sen çok ülkeler gezdin, benim gibi adam gördün mü, ya da keleşlerim gibi?» Derviş görmediğini belirttikten sonra Köroğlu'nun da bir eksiği olduğunu belirtir. Ayvaz'ın güzelliğini tamamlayacak, onun saçlarını pırıl pırıl parlatacak «Turna Civası» gereklidir. Bu, Bağdat'ta bulunur yalnızca, o da ancak yüzde bir turnada. Koçaklar yola çıkarlar, varırlar Bağdat yakınında bir kaleye. Burası Hüseyin Şah'ın turnalarının beslendiği yerdir. Bekçileri susturup kırarlar turnaları. Turnalar havalanınca Hüseyin Şah anlar bir şeyler olduğunu, gelir kaleye; tutsak eder koçakları. Sonra Köroğlu yetişir, kurtarır onları(118). Masalımsı bir havaya sokulmuş olan turna teli öğesi, gerçekte, turnanın halk yazınında geniş bir yer tutması ile ilgilidir. Bilindiğince, halk şiirimizde turna, sevenlere haber ulaştıran, baharın gelişini müştulayan bir kuştur. Ayrıca, eskiden Oğuz yiğitlerinin vurdukları kuşların tüylerini başlarına taktıkları biliniyor. Osmanlı ordusunda da turna teli sorguç olarak başa takılmaktaydı (119).

Köroğlu öykülerinin içinde başlıbaşına masal niteliği gösteren bir öykü var: **Hezaran Bülbül.** Öyküyü özetleyelim: Koca Bey, Köroğlu'nun ününü duyar, Çamlıbel'e gelir. Köroğlu onun yiğitliğini denemiş, boy ölçüşmüştür kendisiyle. Koca Bey, Kör-

(117) YAŞAR KEMAL: **Üç Anadolu Efsanesi**, 6. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul 1981, s. 96

(118) ELÇİN, Ş. Murat: «Köroğlu Hakkında Notlar», **Ülkü Mecmuası**, C. X, I. Kanun 1937, Sayı 58, s. 331 vd.

(119) KÖPRÜLÜZADE, Mehmet Fuat: **Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi**, s. 6

oğlu'ndan daha zorlu çıkmıştır. Ama Köroğlu'na yenildiği için alay konusu olur Çamlıbel'de. Bunun üzerine Köroğlu, başaramayacağı bir görev verir Koca Bey'e; Bey işi başaramazsa onunla alay edecektir. Kendisinin bir türlü alıp getiremediği Hezaran Bülbül'ü alıp getirmesini ister. Kuşu almak için Koca Bey, kaynı Mustafa Bey, kardeşi Arif ve Ayvaz yola çıkarlar. Akdeniz kıyısına varırlar. Adı geçen kuş Yedi Derya Adası'ndadır. Koca Bey, taş altından aldığı bir dizgini sallar. Denizden bir at çıkar. Heybesinin bir gözüne et, ötekine de ot koymuştur Koca Bey. Atla birlikte denizi aşar, Yedi Derya Adası'na varır. Bülbül, peri padişahı olan bir kızındır. Kız, kırk günlük uykuya dalmıştır. Koca Bey içeri girip bülbülü alır. Kız uyanır o anda. «Bırakmayın!» diye bağırır ama kapılar yol verir Koca Bey'e. Atı ile yol alırken karşısına dağ gibi bir koç çıkar. Heybesindeki otu koça verir, kurtulur. Biraz sonra dağ gibi bir kurtla karşılaşır, ona da eti verip kurtulur(120).

Köroğlu öykülerinde masal sayıları olan üç, yedi, bunların katları kırk yedi, yüz yetmiş yedi, kırk gün kırk gece düğün... gibi sayılar geçer. Ayrıca masal anlatımına uygun düşen; «Az gitti, uz gitti, derelerde sel gibi, tepelerde yel gibi, Hamza Pehlivan gibi gitti» biçiminde tümcelerle de karşılaşıyoruz(121).

Dağ ile ilgili olarak öykülere girmiş tek masal öğesi **Özbek Söylentisi**'nde çıkıyor karşımıza. Bedbaht Dağ diye bir yer burası. Köroğlu, bir yere akına gitmeden önce bu dağın başındaki dumana bakar. Eteğinde bir gün bekler dağın, başı dumanlı kalırsa savaşa çıkmaz. Askerinin kırılacağını bilir. Yüz elli ermiş yatar o dağda. Kimi kez ermişlerin yardımıyla geçit verir dağ(122). Bunun dışında dağ kavramı Köroğlu için hiç de masal niteliği taşımaz. Çünkü onun yaşamında dağlar arka verip dayandığı, güvendiği yerlerdir.

c — Dinsel Öğeler: Köroğlu öykülerinde dinsel ve mezhepsel öğeler oldukça geniş yer tutar. Toulumun dinsel inanç-

(120) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeciliği**, s. 78 vd.
(121) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 85
(122) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 88

larının en güçlü olduğu bir dönemde biçimlenen öykülerde en başta Hızır'la karşı karşıya geliriz. Türk inançlarında Hızır, yalvaç olarak tanınır. Kullar sıkışınca onlara yardım eder. Darda kalanları esenliğe çıkarır. İnançlara göre bengisu içmiştir Hızır, ölümsüzdür. İnsanlar arasında dolaşır, sevdiklerine iyilik eder. Hızır boz renkli bir ata biner(123).

Öykülerde kişilere yol gösterir, onları korur, başa gelecekleri önceden bildirir. Hasan Bey yol kesmeye giderken Hızır çıkar karşısına, arkasını sığar, attan düştüğünde onu kurtarır. Çin'e sevgilisini almaya giderken Hasan'a: «Sen güzelsin git, başarılı olursun» diye öğüt verir(124).

Köroğlu ile Hızır arasındaki ilişkiyi de öğreniyoruz **Özbek Söylentisi**'nden. Hoca Hızır, On İki İmam, Kırk Çehlten'le birlikte Köroğlu otuz yaşında iken gelirler; onunla görüşürler, onu her tür savuşturulması güç durumlardan kurtaracaklarını söylerler. Kırk yaşında yeniden isteklerini öğrenmek için gelip görürler Köroğlu'nu. Köroğlu uzun bir yaşam ve ün ister. Oğul istemez. Bu yüzden çocuğu olmamış. Köroğlu, Ayvaz'ı kaçırmaya giderken; «Allah yardım ederse» dememiştir. Tanrı bu davranışına karşılık kızmıştır. Araya Hızır girer. Bu duruma göre Hızır, Köroğlu'nun yaptıklarını uygun görmektedir(125).

Daha çok Kızılbaş inançlarında geniş bir yer tutan Ali ile ilgili öğeler, özellikle Azeri bölgelerinde derlenen söylentilerde yoğundur. Daha önce bir bölümünün özetini verdiğimiz **Azeri Söylentisi**'nde Ali ve Şii inançları şöyle dile geliyor: Köroğlunun babası Şiidir. Şiilerce kutsal sayılan Meşhet'te ölmüş gösterilir. Ölmeden önce Köroğlu'na; «Ben Sünnileri sevmem hisarlarını, kulelerini hak ile yeksan ederim» dedirtiyor. İran şahlarına dokunmamasını öğütlüyor ona.

Ali, **Türkmen Söylentisi**'nde yeniden karşımızdadır. Köroğlu düşünde Ali'yi görür. Ali onu kutsar. Bunun üzerine Köroğlu, İran'da Arap Reyhan'ı yener. **Ermeni Söylentisi**, Köroğlu'nu din-

(123) «Hızır» **İslam Ansiklopedisi**, C. V, I. Bölüm, s. 457-470

(124) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 89

(125) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 89

siz olarak gösterir. Dinsel öğelerin en yoğun olduğu söylenti **Özbek Söylentisi**'dir. Yiğitler her zaman pirlerden, ruhlardan yardım dilerler. Ivaz tam bir dindardır. Kimseye bildirmeden gece boyu namaz kılar. Yalvaçlardan Nuh, İbrahim, İsmail, Davut, Süleyman, Muhammet'in adları geçer. Köroğlu'nun savaşlarını melekler bile izler. Bu söylentide Hazar ötesi Türkmenlerin Şii inançlara karşı duydukları kin dile gelmektedir(126).

Şu dizelerde Köroğlu'nun namaz kıldığı açıklanıyor:

Köroğlu eyledi niyaz
Yön kıbleye kaldı namaz
Sağ olaydı oğlum Ayvaz
Yedi deryayı geçerdim(127)

d — Tarihsel Öğeler: Köroğlu öykülerinde tarihsel öğelerin neler olduğunu tek tek göstermek olanak dışıdır. Öte yandan tarihsel nitelikleri güçlü bir biçimde sezilebilen birçok öğeleri de yer ve zaman yönünden belgeleyemiyoruz. Şunu da belirtmek yerinde olur: Öykülere bir tarih gözüyle bakılamayacağına göre, olayları belgelerle doğrulamak yoluna da gidilemez. Önemli olan, öykülere yansıyan toplumsal psikolojiyi beslleyen temelleri bulmaktır. Tarihsel olayları inceleme yöntemlerini, halk yazını ürünlerini incelerken kullanamayacağımız açıktır. Çünkü yazın, kendi öznel koşulları içinde ortaya çıkar; genelin bir parçası, bir biçimi olarak. Özellikle Anadolu'da ortaya çıkan söylentiler göz önüne alınırsa; «**Köroğlu Destanı**'nın temel öğesini Kızılbaşlara karşı savaşlar oluşturur» biçimindeki görüşü birçok bakımlardan kuşkuyla karşılamak gerekir. XVI. yüzyılda Osmanlılarla İranlılar arasında sürüp giden savaşların yarattığı gerilim, özellikle Osmanlı Devleti'nin Sünni ideolojiyi İran Savaşları için propaganda aracı olarak kullanması. Anadolu'da da Şii ve Sünni ayrımının kesinliği göz önüne alınırsa, öykülerde Köroğlu'nu kimi Şiilere kimi Sünnilere yakın

(126) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 92
(127) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 190

bir kişi olarak görmemiz doğaldır. Öykülerin birbirinden çok ayrı düzey ve inançta insanlar arasında yayıldığı düşünülmelidir. Böyle olunca, şu önemli sorunla karşı karşıya kalırız: İnançları ve yaşam düzeyleri birbirinden çok değişik olan katmanlar nasıl oluyor da Köroğlu gibi bir kişide birleşiyorlar? Bu durumda, bu insanları ona bağlayan daha köklü nedenler olmalıdır.

Şii-Sünni çatışmaları, Osmanlı-İran savaşlarının anıları genel tortularıyla yansımıştır öykülere. Bu yansıma, dışsal bir çerçeve oluşturmaktan öteye gitmez. Diyelim ki, Bağdat Kuşatması ile ilgili olaylar, **Koroğlu - Bağdat Kolu**'na yansımıştır. Ama, öykücü savaşın nedeni turna telinin elde edilmesidir. Turna teli, hangi tarihsel olayın nedeni olabilmiştir şimdiye dek? Hasan Bey'in Telli Hanım'ı kaçırması olayının arkasında Karaman Beyleriyle Osmanlıların dıdışmasının yankıları olabilir. Bununla birlikte, halk sanatçısı neden bir kadının kaçırılmasını, daha açık söylersek bir bey kızının kaçırılmasını gündeme getiriyor? Özcesini söylersek, kitle öyle istiyor da onaan. Şii-Sünni çatışmaları bir halka oluşturuyor öykülerde, bu doğru. Ama hiçbir sanat akımı, kendinden önce ortaya çıkmış ürünleri özümlemeden gelişip serpilemez, hele halk sanatı hiç. **Karacaoğlan** adlı çalışmamızda da soyladığımız gibi, kitlesinin önündedir halk sanatçısı; kitle, bir bakıma özlemlerini, dünya görüşünü dile getirsin diye hesaplaşmaktadır onunla. Bu durumda önemli olan, yapıtı yaratan temel sorunları incelemektir. Toplum nice örgütlenmiştir; bu örgütün genelde paylaştığı dünya görüşü nedir? Niçin o görüş ağırlıkla yansıtılmıştır da başkası değil? Bu sorulara karşılık bulunduğunda yazınsal evrimin yönü de saptanabilir.

Önce şunu belirtelim: Köroğlu öyküleri destan değildir. Köroğlu, destan yiğitlerinin özelliklerini taşır görünür ama, o kendisini hiçbir zaman toplum adına savaşa girmiş olarak görmez. Yöneticilerle uğraşır; zorluk çıkardığı kişiler beyler, beylerle el ele veren tecimenler, halkı soyan kasaplardır. Yanındakilerin çoğu da kendisi gibi beylere karşı gelmiş, yönetimin zorbalığından kaçmış kişilerdir.

Sanat, toplumsal değişimi kendi kuralları içinde yansıtır.

Doğa, birey ve topluma değgin gerçeklerden büsbütün uzaklaşmış göründüğü durumlarda bile sanat yapıtı yaratıldığı çağın izlerini taşır. Yapıtta yer alan kişilerin davranışları, dünya görüşleri, birbirleriyle ve kendi dışında kalan katmanlarla ilişkilerinde ortaya çıkar çağın çizgileri. Bu açıdan bakıldığında, KÇöroğlu öyküleri yepyeni bir tarihsel dönemi yansıtırlar. Batıda roman türü nasıl derebeylik düzeninin yıkıldığı ve yerini burjuva düzeninin aldığı dönemde ortaya çıkmışsa, Köroğlu öyküleri ve ötekileri de merkezcil Osmanlı derebeylik düzeninin tarihsel nedenlerle sarsıldığı, kitleler arasında kesin katmanlaşmaların çeşitli eylem biçimleriyle yüzeye çıktığı dönemde doğmuşlardır. Bu nedenle, öykülerde tek tek tarihsel olay aramak yerine, XVI. yüzyılın genel sorunlarını aydınlatmak daha tutarlı olacaktır kanısındayız. Kuşkusuz, kimi kez tek bir olayın bile bir dönemi çok anlamlı bir biçimde simgeleştirdiğini unutmuyoruz.

D — Biçim ve Öz Yönünden Öyküler:

Halk öykülerinde biçim ve öz yönünden ilk değişmelerin —destana göre— **Dede Korkut** Kitabı'nda görülmeye başlandığını önceden belirtmiştik. Bu değişim, destandan halk öyküsüne geçişin genel olarak yönünü belirlemiş görünmektedir. Gerçekten de, XVI. yüzyılda ortaya çıkan çok sayıda halk öyküsünde belirli bir biçim birliğinin oluştuğu gözleniyor. Koşuk ve koşuk olmayan bölümlerden oluşuyor öyküler. Öykü kişileri koşuklarla konuşturuluyor, olay bölümleriyse düz bir anlatımla sergileniyor tüm öykülerde. Göze çarpan en büyük değişiklik, **Dede Korkut Kitabı**'nda olay kişilerinin sözleri kesin bir ölçüyle dile gelmediğidir. Koşuklarda belli bir birim de söz konusu değil. Uyaklanmanın da belli bir dizilişi yok.

Köroğlu öykülerine geldiğimizde artık, koşuk bölümlerinde biçimsel bir birliğe ulaşılmıştır. **Tobol Söylentisi** dışında, tüm öykülerde yer alan şiirlerin çoğunlukla koşma biçiminde uyaklandıkları görülür. Ölçü hecedir. Hecenin 6+5 ya da 4+4+3 duraklı ölçüleri kullanılmaktadır. Kimi koşmaların da 8 heceli dizelerden oluşan dörtlükler biçiminde oldukları görülüyor.

Olayın gidişine göre öykü kişisi ya tek başına ya da olaya katılan bir başka kişi ile karşılıklı olarak konuşur. Konuşmalara sazla eşlik edilir. Öyküyü anlatan kişi konuşmalara geçerken «Aldı Köroğlu, aldı Hoylu...» gibi sözler kullanır. **Gaziantep Söylentisi**'nden seçeceğimiz örneklerle Köroğlu öykülerindeki olay kişilerinin konuşmalarının niteliklerini göstermeye çalışalım: Köroğlu ile Hoylu karşı karşıya gelmişlerdir. Yiğitliklerini denemektedirler birbirlerinin: «Hoylu atın sürüp Köroğlu'na yaklaştı. Tam karşı karşıya gelince Hoylu atın başını çekti, el atıp sazı sinesine çekti. Bakalım Köroğlu'na ne deyip neler söyleyecek?

Aldı Hoylu:

Benden korkmadın mı geldin buraya
Kırat'ı bırak da kurtar başını
Duymadın mı baş kesenler burada
Kırat'ı bırak da kurtar başını

deyip kesti.

Hoylu'nun bu zavırlamasını duyan Köroğlu, el atıp sazı sinesine çekti. Bakalım ona karşı ne deyip ne söyleyecek?

Aldı Köroğlu:

Acem illerinden serpildim geldim
Girelim meydana meydan benimdir
Kırat'ım küheylân kendim pehlivan
Buyurun meydana meydan benimdir

Aldı Hoylu:

Girersem meydana yararım seni
Gümüşlü kırbaca dolarım seni
Yem eder kuşlara atarım seni
Kırat'ı bırak da kurtar başını

Aldı Köroğlu :

Girelim meydana görelim seni
Kırat şahlanınca anlarsın beni
Göyneğin olacak ölü kefeni
Kargı kılıç topuz meydan benimdir

Aldı Hoylu :

Adım Deli Hoylu özüm bir aslan
Kuleler yaptırdım kestiğim baştan
Canlı çıkamazsın sen bu savaştan
Kırat'ı bırak da kurtar başını

Aldı Köroğlu :

Ben körün oğluyum İrişvan Ali
Karşıma çıkanlar dize gelmeli
Araptan Acemden Turandan belli
Gün doğandan gün batana benimdir» (129)

Duygusallığın yoğunluk kazandığı her durumda kişiler sazla sözü birleştirip içlerini dökerler. Köroğlu savaşa girmeden öce alır sazını, savaş kumandasını verir Çamlıbel koçaklarına :

Çamlıbel erleri girsin sıraya
Bugün aslanların cengi var cengi
Kılıç parlatanlar geldi buraya
Bugün aslanların cengi var cengi

Topuzları savurmalı düşmana
Naralar salmalı girip meydana
Mızrakları saplamalı gerdana
Bugün aslanların cengi var cengi

(129) BAYAZ, Hüseyin : Agy, s. 118

Köroğlu'yum var mı bizim dengimiz
Şimdi belli olur yiğit hangimiz
Üç saat sürmeli bütün hengimiz
Bugün aslanların cengi var cengi (130)

8 heceli dizelerden oluşan koşuklarla yapılmış konuşmalara da örnek verelim: Dağıstanlı Hasan ile Gülizar, çiçek bahçesinde buluşmuşlardır:

Aldı Hasan:

Uzak çöllerden gelmişim
Serim sevdaya salmışım
Şükür murada ermişim
Kölen geldi Şah'ın kızı

Aldı Gülizar:

Oğlan nasıl geldin bura
Seyret başa gelen hâle
Seni korum kara yere
Urun kızlar şu oğlanı (131)

Köroğlu, yaşlanmanın verdiği acıyı 8 heceli şu dizelerle dile getiriyor:

Bizim illerin beyleri
Yakar kandili kandili
İçip aslana dönerler
Kadeh döndürü döndürü
.....
Çürüdü gönlüm çürüdü
İçerde yürek eridi
Beylerin kolu yoruldu
Kılınç döndürü döndürü

(130) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 205
(131) ÖZTELLİ, Cahit: **Üç Kahraman Şair**, s. 63

.....
Köroğlu der ki karıdım
İhtiyar oldum çürüdüm
At yoruldu ben yoruldum
Güzel bindiri bindiri (132)

Köroğlu öykülerinde olaylar karmaşık bir anlatımla sergilenmez. Düz bir anlatım yolu izlenir. Kimi kez: «Biz alalım haberi Çamlıbel'den, biz gelelim Hüseyin Paşa'ya» gibi sözlerle başka olaylara geçildiği olursa da, bunlar sürüp gitmekte olan olay zincirini bozmadan araya girip çıkan ek bilgiler niteliğindedir. Olayın akışı içinde en önemli anlar, gerçekten kişilerin sazlarıyla söyledikleri şiirlerle öne çıkarılırlar. Şiirler, olay kişilerinin ruhsal durumlarını sergiler:

> «Öykülerin asıl etini, kanını oluşturan parçalar böyle yerlerdir. Duyguların en iyi anlatılabileceği konuşmalar büyük trajik anlarda bir kötülüğe uğramaya, bir kara çalmaya kurban gitme, sevdiği insandan beklemediği bir vuruşa uğrama, tüm umutlarını bağladığı insanı elinden yitirme anlarında insanların birbirine ya da kendi kendilerine söyledikleri sözleri içine alan bu parçalar, doğa betimlemeleri, yiğitlerin savaş alanına girmeleri dolayısıyla onların nitelik ve betimlenmeleri gibi.» (133)

Şiirler, öykülerdeki ruhsal çözülmelerin yerini tutmamaktadırlar. Bu nedenle kişilerin ıra özelliklerini belirtmek istediğimizde çıkış noktası şiirler olmak gerekiyor kuşkusuz. Öyküye konu olan kişi ya da öyküyü derleyenden en az bozularak bize ulaşan bölümler koşuklardır. Çok geniş bir alana yayılmış olan **Köroğlu Kolları**'nda, tüm şiirlerin Köroğlu tarafından söylenmiş olduğu ileri sürülemez kuşkusuz. Koşuk olmayan bölümlerde olduğu gibi, şiirler de önemli değişikliklere uğramış görünüyor. Öykü anlatıcıları, geleneğe olan egemenlikleri ölçüsünde ken-

---

(132) BORATAV, Pertev Naili: **Folklor ve Edebiyat**, İstanbul 1939, s. 92

(133) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 116 vd.

dilerinden de birçok koşuk eklemişlerdir öykülere. Belirli bir konu olan Ayvaz'ın kaçırılmasından sonra Köroğlu'nun söylediği koşmanın, değişik söylentilerde gösterdiği değişik söylenme biçimi bu gerçeği açıkça gösteriyor. Öyle ki, şiirlerin birbirine benzek olarak söylenmiş oldukları ortaya çıkıyor.

İstanbul Söylentisi'nde :

At üstünde Ayvaz bana sarılur
Baban duysa Ayvaz sana darılur
Ayağına giymiş çizme sarıdır
Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayıp da beni yoldan eyleme

Ağlam'Ayvaz sana elbet yazıktır
Ben atımı bağladığım kazıktır
Bir kuzum var o da sana layıktır
Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
.....
Anan seni benim için besledi
Beline de lahur şalı doladı
Köroğlu da Ayvaz'ını diledi
Yüzü çifte benli Ayvaz ağlama
Ağlayıp da beni yoldan eyleme(134)

Maraş Söylentisi'nde

...kaput giymiş sırma yakalı
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama
Atı al yeleli kulak küpeli
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

Oğlum Ayvaz kasap baban gelmez mi
Hanım ninen saçlarını yolmaz mı
Hani benm Han Ayvaz'ım demez mi
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

(134) BORATAV, Pertev Naili : Agy, s. 117

Sensin beni yavaş yavaş yürüden
Yağ koymayıp yüreğimde eriden
Şimdi kasap baban gelir geriden
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

... sensin tedbirimi şaşıran
Merrhem koyup yaralarım bişüren
Köroğlu'nu bu sevdaya düşüren
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama(135)

Çamlıbel'e geldikten sonra Deli Yusuf'un Köroğlu'na öğüt vermek amacıyla söylediği koşmada da şiirlerdeki değişmeyi açıkça görüyoruz:

Maraş Söylentisi'nde

Akar abıhayat biter yemişler
Aslan gibi bu dağlarda kalmalı
Yürü oğlum burda aslanlar yatar
Aslan yatağında aslan olmalı

Yarın burdan kalkıp gitmeli düze
Allah yardım eder burada bize
Almalı kervanı çıkmalı yüze
Bu dağlarda mesken tutup kalmalı

Topuzu çekmeli yola durmalı
Bezirgân bozmalı çerçi urmalı
Sonunu düşünme n'olup n'olmalı
Koğan aslan gibi alıp gelmeli

Deli Yusuf derler benim adıma
Rahmetme bir kulun asla dâdına
İşte nasihatim budur zâtına
Kesmeli kervanı alıp gelmeli(136).

(135) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 161
(136) BAYAZ, Hüseyin: **Köroğlu - Antep Rivayeti**, s. 26

Gaziantep Söylentisi'nde

Abıhayat akar yemişler biter
Yiğit olup bu dağlarda kalmalı
Oğlum bu dağlarda aslanlar yatar
Aslan yatağında aslan olmalı

Koç Kırat'a binip meydan almalı
Gelene geçene vergi salmalı
Vermeyene aç kurt gibi dalmalı
Bu dağları mesken edip kalmalı

Bileğine güven ele inanma
Gafil olup kimselere dayanma
Acımakla meydan alınır sanma
Düşmanlara elde kılıç dalmalı

Erken erken kalkıp inmeli düze
Herkes korku ile bakmalı size
Vurmalı kervanı kulak ver söze
Bu dağları mesken tutup kalmalı

Deli Yusuf der ki budur son sözüm
Yanıktır ciğerim keçidir özüm
Kırat için verdim ben iki gözüm
Onun öcünü de mutlak almalı (137)

Şiirlerle ilgili olarak şu durumu da belirtelim: Öykülerde yer alan şiirlerin birçoğunu değişik söylentilerde, değişik olaylarla ilgili olarak söylenmiş görüyoruz:

Bir yiğit haykırıp meydana girse
Arka verip sığınacak yer gerek
Çamlıbel'e sağlam kala yapmaya
Kendi yiğit özü metin er gerek

(137) BAYAZ, Hüseyin: Agy, s. 34

dörtlüğüyle başlayan türkü, **Gaziantep Söylentisi**'nde Köroğlu'nun Sivastopol Savaşı'na katılmadan önce babası tarafından söylenmiş gösterildiği halde, **Maraş Söylentisi**'ndeyse bu türkü «İlk Kol»da yer alıyor.

Köroğlu'nun şiirlerini konuları yönünden de bölümlemek olanaklı. Cahit Öztelli'nin ayrımını şimdilik yeterli buluyoruz. Yazar, bu şiirleri; «Savaş Türküleri», «Köroğlu'nun Koçakları», «Köroğlu Zindanda», «Ayvaz», «Kırat», «Dağlar ve Aşk» güzellemeleri biçiminde bölümlüyor(138).

Koşuk olmayan bölümler üçüncü tekil kişi ağzından aktarılan öykü olaylarını içeriyor. Kişiler arasında karşılıklı düz konuşmalara da yer veriliyor ama, önceden de söylediğimiz gibi, kişiler duygularını anlatmak durumunda kalınca, saz eşliğinde uyaklı dizelerle başlıyorlar söylemeye. Öykü anlatıcısı, kişilerin ruhsal durumlarını çözümlemeye girişmiyor. Söylentilerin kimisinde şiirler, çoğunluğu oluşturmasına karşın (**Maraş Söylentisi**) kimilerinde koşuk olmayan anlatım egemen görünüyor (**Gaziantep Söylentisi**). Şiirlerin azalması, öykünün ilk biçiminin bozulması, geleneğin gücünü yitirmesiyle ilgili olsa gerek.

Öykülere girilirken: «Vakta ki şehr-i Arzulum'da adaletiyle memleketi asayiş içinde yaşatan, vicdanlı ve hamiyetli gözel bir vali vardı. Günün birinde ecel vefa vermeyip...»(139) Ya da: «Ey yâran-ı memdûh-i safâ. Olasız gam hânesinden cüda. Kesende ola fermanımız. Okunsun destanımız. Ne kadar aç kalsak kuru nân yemeyiz biz. Lâyib-i gül, kahve-yi Yemen, duhan içeriz, bulursak geçeriz. On sekiz bin âlem derler bu dünyanın hepsi. Mağripten maşrıka velevasız yer olmaz... Gel haberi nerden verek? Çamlıbel'den...(140) vb. cümlelerle geçmişte olan olayların anlatılacağı belirtilir. Öykünün anlatılması sona erince de: «Ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur» sözleri söylenir.

---

(138) ÖZTELLİ, Cahit: **Üç Kahraman Şair**, s. 23-118

(139) BAYAZ, Hüseyin: **Köroğlu - Antep Rivayeti**, s. 11

(140) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 252

Öykülerin koşuk olmayan bölümlerinde kalıplaşmış bir anlatım söz konusu değildir. Sanatçının öyküsünü anlattığı yöreye ve dinleyicinin kültürel düzeyine uygun bir anlatım gelir gündeme. Köroğlu öyküleri çok değişik bölgelerde yayılıp söylendiğinden, yerel dil özellikleri yansımıştır bunlara. Bu konuda üç örnekle yetineceğiz :

Yeni İstanbul Söylentisi :

«Ayvaz atı aldı. 'Kırat'ı sen bir daha göremezsin' dedi. Babası : 'Merak etme, sen şu derviş rubalarını getir' dedi. Köroğlu derviş elbisesi geydi. Keşkülünü taktı. Sazını beline soktu. Bir de divit kalem böylece yola çıktı. Bir gün Silistire şehrine girdi. Şehirde düğün vardı. Düğün evine çağırdılar. Yirmi kişi ile bir sofraya oturdu. Elleri fırın küreği gibiydi. Bir defada sofrayı temizledi. Yanındakiler şaşırdı. Hasan Paşa'ya haber verdiler. Hasan Paşa : 'Zanaati ne imiş sorun' dedi. Sordular : 'Zanaatim okumuşluk' (...) Hasan Paşa dervişi çağırttı. Atın kırk gündür kimseyi yanına sokmadığını, onu akıllandırmasını emretti.» (141)

Gaziantep Söylentisi :

«Köroğlu goltuğunun altında getirdiği terki halısını Bolu Beyi'nin önüne attı. Bolu Beyi usta elinden çıkmış halıyı çok beğendi, Kürdoğlu'na teşekkür etti. Halıyı çok beğendiğini söyledikten sonra :

— Kürdoğlu bunu nereden aldın?

Lo, bacım işledi. Sen onu görsen, neler dokuduğunu da anlarsın lo.

— Bacın da halı kimi gözel mi Kürdoğlu?

— Ohoooo.. Ona beş yüz kese ödek vermişlerdi, vermedim lo gurban.

— Onu bana verir misin?

— Gurban olsun lo. Sana cariyeliğe veririm, ele hatınsa da. Heç para verme lo. Gurban olsun yoluna lo. Sen gös-

(141) ELÇİN, Ş. Murat : «Köroğlu Hakkında Notlar», Ülkü Mecmuası, C. X, Sayı 57, s. 278

ter bana üç ağacı, ben şunları asam lo. Bacım da, güccük kızım da sana gurban ola lo. Ben senin şamına gelmişem lo.» (142)

Erzurum Söylentisi:

«Ürüşan Baba nahırdan gelmiş, birbirlerini harmanlara dağılmış, kır ile dor bacı kardeş. Meğer bu kır ile dor denizaygırından gulun tutmuş. Kır ile dorun sahibinin bile haberi yok, gulun tuttuğuna. Rençberler tığ etmişler, tığlar dor tığın bir başından üst baştan alt başa atladı dor. Bu iki hayvan birbiriyle kudururken, kır da tığın üst başından alt başına atladı.» (143)

E — Öykülerin Konuları:

Ayrıntılar bir yana bırakılırsa, Köroğlu ve koçaklarına değgin öykülerde işlenen konular üç bölüm altında toplanabilir: 1) Ya Köroğlu ya da adamlarından biri, bir kızı, değerli bir nesneyi almak, kimi kez de kendilerinden alınmış bir şeyi yeniden ele geçirmek için eyleme girerler. 2) Öykü kişileri eyleme gittikleri yerde yakalanırlar ya da arkadan yetişen askerler onları ele geçirmek üzeredir. 3) Yakalanmışlarsa asılmak üzereyken, savaşta ise bitkin düştükleri bir anda arkadaşları yetişip onları kurtarırlar, düşmanları yenip Çamlıbel'e dönerler. Yenginin sevinciyle günlerce yenilir içilir, eğlenilir:

«İşte ayrı kollara ayrı öyküler, ya da büyük **Köroğlu** öyküsünün ayrı bölümleri ırasını veren, bu şema içindeki ikinci dereceden temler, bezeme öğeleri, değişik yer ve kişi adları, serüvene atılanın Köroğlu'nun kendisi, ya da arkadaşlarından biri oluşu zorla alınmaya ya da elde edilmeye gidilen nesnenin bir kız, bir yiğit delikanlı, bir at, ya da olağanüstü bir nesne oluşu... gibi özelliklerdir.» (144)

---

(142) BAYAZ, Hüseyin: **Köroğlu - Antep Rivayeti**, s. 262.

(143) **Köroğlu Destanı**, (Anlatan: Behçet Hahir), s. 2.

(144) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 179

Köroğlu kollarında konu birliği yoktur. Başlıbaşına bütün oluşturan bir olayın (epizot) başka kollarda yer aldığı, olayı süsleyip zenginleştiren öğelerde de önemli ayrıcalıkların bulunduğu görülüyor. Birbirine büyük benzerlikler göstermesi yönünden iki olayı örnek olarak vereceğiz:

Birinci Olay:

Köroğlu'nun koçaklarından Demircioğlu, Erzurum Paşası'nın kızı Telli Nigâr'ı kaçırmak üzere kente gider. Kırat'a binmiştir. Telli Nigâr'la Demircioğlu kaçmak için bir gün belirlerler, gün gelir çatar. Demircioğlu, kızı terkisine atar, atar ya, Kırat adım atmaz olmuştur. Uçmak kaçmak şöyle dursun, adımını bile atmaz. Olayın bundan sonraki bölümünü Kaftancıoğlu'nun derlediği söylentiden izleyelim:

> «Demircioğlu attan indi. Kız atın sırtında, çekmeye başladı. Bir de baktılar ki, kırk gün önce yiten âşık, paşanın kızını at sırtında gezdiriyor. Paşaya ulaştırdılar. Tan atarken Kırat'ın hamlığı çıktı ya, paşa da ordularıyla sardırdı çevresini. Demircioğlu da atladı Kırat'ın sırtına: 'Kırat seni beni yaradanı seversen kurtar bizi' dedi. Kırat havalandı. Kırk arşın kala bedeninden aştı. Demircioğlu çok sarp, çok gizli bir mağaraya girdi. Kızı bıraktı. 'Ben gelenecek burada saklan, çıkma. Ben gidiyorum, babanla savaşacağım. Sonra Çardaklı Çamlıbel'de derler ki, gitti düzen çevirdi, kızı alıp kaçtı. Oysa ben mertlikle götürmeliyim. Çamlıbel'in töresi mertliktir' dedi.» (145)

Demircioğlu, Cafer Paşa'nın ordusuyla savaşır. Yenilir. Kendisinin Köroğlu olduğu sanılmaktadır. Köroğlu, yüzüğündeki taşın yarısının kararmasından anlar ki, Demircioğlu'nun başı dardadır. Alır sazını eline, Köse Kenan'a şunları söyler:

Sana kurban olam ey Köse Kenan
Çabuk yetişelim kardaş dardadır
Yıkılır bu yerin devranı demi
Çabuk yetişelim kardaş dardadır

(145) KAFTANCIOĞLU, Ümit: **Köroğlu Kolları**, s. 146-154

Uykudan uyandım benzim sararmış
Yüzüğüme baktım yüzük kararmış
Hayal ederim ki asker yol almış
Çabuk yetişelim kardaş dardadır

Köroğlu yetişir kardaş dadına
Tezden yetişelim can feryadına
Şimdi keleşlerim düştü yadıma
Çabuk yetişelim kardaş dardadır

Bu sırada Cafer Paşa, Demircioğlu'nu Köroğlu niyetine asma hazırlıklarını bitirmiştir. Köroğlu, keleşinin tam asılacağı anda eyleme geçer. Ayvaz, Kiziroğlu, Reyhan Arap, Bıyıklı Yusuf, Koca Bey... tüm keleşler kuşatırlar Cafer Paşa'yı. Köroğlu, Demircioğlu'nu terkisine atar. Köse Kenan, üzerine gelenleri bir kayaya sıkıştırmıştır. Köroğlu, Telli Nigâr'ın bulunduğu mağaraya gelir. Savaşı durdurur. Babası, Telli Nigâr'ı bağışlar. Çeyiz çlmen verip kızını Köroğlu'na verir. Çamlıbel'e gelince Telli Nigâr ile Demircioğlu evlendirilir(146).

İkinci Olay :

Köroğlu'nun Karaman köylerinden birinde bir Türkmen kızı ile evlendiğini ve Hasan adlı bir oğlunun olduğunu önceden belirtmiştik. Hasan, bir odada resmini gördüğü Karaman Beyi'nin kızı Telli Hanım'a gönül kaptırır. Köroğlu da aynı kıza gönül düşürmüştür, düşürmüştür ya, kızın babasının güçlü bir ordusu vardır, bir türlü kaçıramamıştır Telli'yi. Hasan ve Demircioğlu kızı kaçırmak için yola düşerler. Kız da gönül düşürür Hasan'a. Bir gece atlara binip Karaman'dan kaçarlar. Beyin askerleri düşer peşlerine, yetişirler onlara. Hasan ile Demircioğlu yaralanır. Savaş ertesi gün de sürer. Demircioğlu tutsak olur. Akşamüzeri bir değirmene girerler. Sağlam bir yapıdır değirmen. Telli Hanım, Hasan'ın yaralarını sarar. Bu sırada kız da üzerlerine gelenlerle elde kılıç, dövüşür. Köroğlu'nun verdiği üç kılıç

(146) URAL, Orhan : **Üç Destan**, s. 50 vd.

anımsar Hasan, onları ateşe atar. Köroğlu Çamlıbel'dedir, düşünde görür ki, oğlunun alnına kara çamur çalınmıştır. Ayvaz'ı çağırıp düşü yorumlatır. Hasan'ın güç durumda olduğunu belirtir Ayvaz. Köroğlu ve adamları atlara binip Hasan'ın yardımına koşarlar. Karaman askerine kılıç çekip cenk açarlar, çil yavrusu gibi dağılır askerler.

Karaman Beyi, Demircioğlu'na ölüm yargısı vermiştir. Elini ayağını bağlayıp zindana atarlar bu ünlü yiğidi. Asılacaktır artık. Köroğlu, derviş giysileri içinde girer alana. Koçaklar birden ortaya çıkıp saldırıya geçerler. Karaman askerinden atılganlık edenler, serdengeçtilerin kılıçlarıyla yerlere serilir, kaçan kurtulur. Çamlıbel'e dönerler.

Görülüyor ki, kız kaçırma olayına adı karışan Demircioğlu, birinci olayda Erzurum'dan kız kaçırmak için eyleme geçmiş, tutsak olmuştur. İkinci olayda, kaçırılacak olan kız, Karaman Beyi'nin kızıdır. Her iki olayda da, kaçırılan kızın bir yere gizlenmesi dile getiriliyor. İlkinde mağara, ikincisinde değirmendir bu yer. Köroğlu'nun yardıma koşması, her iki söylencede de düş görme ya da tılsımlı saç öğeleriyle ilgili. Tam da Demircioğlu'nun asılacağı anda ortaya çıkıyor Köroğlu ve koçakları. «Köroğlu Kolları»nın tümünde böylesi geçişlerle karşı karşıya geliyoruz.

Öykülerde kız kaçırmayla birlikte, Ayvaz'ın kaçırılması, Hezaran Bülbül'ün elde edilmesi, kaçırılan Kırat'ın geri alınması gibi kaçırma ve kurtarma olayları temel öğeler olarak yer alıyor. Olaylar, bir ikisi dışında kesinlikle beylerle Köroğlu ve koçakları arasında geçmektedir ki, bu durum, öykülerin ideolojisini besleyen kaynakları da açığa vurmaktadır.

Olay kişileri, başta Köroğlu olmak üzere birbirine benzer nitelikler taşıyorlar. Gözünü budaktan sakınmayan kimseler bunlar. Kendi aralarında zaman zaman çelişkiler de çıkıyor. Köse Kenan'ın, kendisine gösterilen ilginin azaldığını sezmesi üzerine çevresindekilere küsmesi, Demircioğlu ile Ayvaz yüzünden aralarının açılması, Kiziroğlu Mustafa ile birlik olup onu öldürmek istemesi. Oğlu Hasan'a kavuştuktan sonra, Köroğlu'nun Ayvaz'ı

unutması ve bu davranışa kızan Ayvaz'ın, Bolu Beyi'ne sığınması gibi olaylar örnek olarak gösterilebilir.

Koçakların kendi aralarında çıkan çelişkiler, çok geniş yer tutmamakla birlikte, onların da bir bütün oluşturmadıklarını göstermeleri yönünden önemlidir. Bu çelişkiler, roman konusu olabilecek ölçüde karmaşık ruhsal öğeler taşımaktadırlar. Kiziroğlu Mustafa Bey ile Köroğlu arasındaki ilişkiyi anlatan söylencelerden yararlanarak konuya açıklık getirmeye çalışalım. Kiziroğlu Mustafa, Köroğlu'nun bir türlü baş edemediği bir yiğittir. Çamlıbel'de Ayvaz'la Demircioğlu kavga ederler. Ayvaz, Demircioğlu'nun başını yarar. Köroğlu arka çıkmaz Demircioğlu'na. Ünlü koçak kızar, çıkıp gider Çamlıbel'den, andiçer Köroğlu'nu öldürmeye. Kiziroğlu Mustafa'ya sığınan Demircioğlu, öç alma peşindedir. Bir gün Kiziroğlu'yla birlikte gizlice Çamlıbel'e tırmanırlar. Köroğlu'nun odasına yaklaşırlar. O sırada Köroğlu sazını eline almış, Nigâr Hanım'a Halep üzerine yaptıkları akını anlatmaktadır. Bu seferde Köroğlu kuyuya düşürülmüş, Mustafa Bey onu kurtarmıştır. Köroğlu şöyle över Kiziroğlu Mustafa'yı :

Anadan oğul doğuptur
Kiziroğlu Mustafa Bey
Bu dünyaya tek geliptir
Kiziroğlu Mustafa Bey

Nizesinin ucu kanlı
Delileri demir donlu
Bir yiğittir anlı şanlı
Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir atı var alapaça
Mecal vermez Kırat kaça
Az kaldı ortadan biçe
Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir anadan kâş olaydık
Birbirinden hoş olaydık
Doğmaca kardaş olaydık
Kiziroğlu Mustafa Bey

Bağdat'a geldi haraya
İğit gerek hakkı saya
Köroğlu'nu bastı çaya
Kiziroğlu Mustafa Bey(147)

Bu sözleri dinleyen Kiziroğlu Mustafa Bey onu öldürmekten cayar. Demircioğlu'nu da caydırır. Gizlendikleri yerden çıkıp Köroğlu'ndan özür dilerler. Burada ilginç çelişkiler var. Birinci çelişki; Köroğlu'nun Ayvaz'a karşı beslediği aşırı sevgi yüzünden Demircioğlu'na arka çıkmaması, buna karşılık, Demircioğlu gibi ünlü bir koçağı da büsbütün silkip atamaması. İkinci çelişki; Köroğlu'na candan bağlı olan Demircioğlu'nun, bir türlü yenemediği birisiyle güç birliği yapması, ikisinin öç alma duygularının birleşmesi. Üçüncü çelişki; Kiziroğlu Mustafa Bey'le Demircioğlu'nun birlik olup Köroğlu'nu öldürmek istemeleri, onun övücü sözlerini duyunca da caymaları ve aralarında sarsılmaz bir dostluğun kurulması... Bir yiğidin kendi üstünlüğünü benimseyen bir başka kişiyi öldürmesinin mertliğe yakışmaması, eski savaş arkadaşlığının kutsallığı...

Köroğlu öykülerinde önde gelen konulardan biri de, tecimenlerle Çamlıbel koçakları arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin padişahlardan beylere uzanan etkileridir. Tecimenler, çoğunlukla padişah ya da beylerle işbirliği içinde gösterilirler. Onların Çamlıbel'den bac vermeden geçmeleri söz konusu değildir. İçlerinde yiğit, dövüşken olanlar da vardır.

---

(147) BİRDOĞAN, Nejat: «Kiziroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu Üzerine», **Türk Folklor Araştırmaları**, C. XIV, Aralık 1972, Sayı 281, s. 6497 vd. Ayrıca, GÖKALP, Mehmet: «Kiziroğlu ve Köroğlu», **Türk Folklor Araştırmaları**, C. XIV, Ekim 1972, **Sayı 279** ve **Köroğlu Destanı** (Behçet Mahir), s. 409-498

Nitekim, Köroğlu'nun sonunu hazırlayan da bir tecimendir kimi öykülerde. Taşra beylerine karşı hiç de dostça bir anlayış göstermeyen Köroğlu ve arkadaşlarının padişahla araları açık değildir. Padişahlar, onun yok edilmesi için buyruklar çıkarırlar ama, o gene bir yolunu bulup merkez yönetimin başı ile iyi ilişkilere geçer. Hile ve tuzaklar düzenleyerek, adına çıkarılmış buyrukları toplayıp yok eder. Başı darda olan padişaha yardım eder, savaş kazandırır. Eylemlerini yasal güvenceye almaya çalışır.

«Bolu Bey Kolu»nun bir derlemesinde Köroğlu, kendisiyle ilgili ölüm buyruklarını topladıktan sonra padişahın bağışlamasını sağlamak amacıyla koçakları ve tüm birlikleriyle padişaha yardıma koşar. Belgrat yöresinde olmuş gibi gösterilir bu savaş. Köroğlu, karşısına çıkan düşman pehlivanını yenerek savaşın kazanılmasını sağlar. Padişah, buna karşılık olarak Çamlıbel'in tapusunu verir kendisine(148).

Koçakların Köroğlu'na katılmalarıyla ilgili olaylar da geniş yer alır öykülerde. Dellik Hasan, Deli Hoylu ve Demircioğlu'nun onunla birlikte çalışmaya başlamaları kolay olmamıştır. Aralarında güç gösterileri olmuştur. Köroğlu, kiminin sırtını yere getirerek, kimini zor kullanarak, kimini de gücünü benimseyerek bir birlik oluşturmuştur. Köroğlu ve koçakları birçok kente ve ülkeye akın etmiş kişiler olarak gösterilirler öykülerde. Erzurum, Bağdat, Bolu, Tokat, Sivastopol, Acem ülkesi, Çin-Maçin, Seydişehir, Silistire... vb. Köroğlu başta olmak üzere Çamlıbel'de ün yapmış kişiler şunlar: Köse Kenan, Koca Arap, Celâli Bey, Kiziroğlu Mustafa Bey, İsa Balı, Koca Bey, Acemoğlu, Deli Hoylu, Köse Sefer, Kabre Sığmaz, Güdümen, Dağıstanlı Hasan, Zor Bezirgân, Ayvaz.

Köroğlu koçakları içinde Ayvaz'ın önemli bir yeri var. Söylentilere göre bir kasabın oğludur Ayvaz. Babasının koyun sürüleri vardır. Köroğlu onun güzelliğini duymuştur. Kaçırıp Çamlıbel'e getirir. Hemen hemen tüm savaşlara katılacak ölçüde yiğit bir gençtir Ayvaz. Köroğlu, hiçbir şeyi değişmiyor Ayvaz'a.

---

(148) KAFTANCIOĞLU, Ümit: **Köroğlu Kolları**, s. 27

Aralarındaki ilişki, baba oğul ilişkisinin çok ötesinde görünüyor. Sapık bir ilişki bile denebilecek nitelikte. Ayvaz'la Köroğlu'nun arası yalnızca bir kez açılıyor. O da oğlu Hasan'a kavuştuktan sonra.

Özcesini dersek, Köroğlu öykülerini oluşturan olaylar; zorba beylere şu ya da bu biçimde zarar verme, onları yıldırma, kızlarını kaçırarak acı içinde bırakma, beylerin verdiği sıkıntılara karşılık onların varlıklarını ellerinden alıp yoksullara dağıtma türünden konulara bağlı olarak gelişiyorlar.

Savaş alanında Çamlıbel'in tüm yiğitleri eşit değerde kişilerdir. Köroğlu; söz söyleme gücü, örgütleme yeteneği ve olayları doğru çözümlemesiyle üstünlüğünü gösteriyor. Gerçekten de, savaş anında en baştadır o. Hem vuruşuyor hem yönetiyor. Gerektiğinde kaçmasını da biliyor. Onun savaşma yöntemi; elindeki güçlerin niteliğine uygun olarak vur-kaç, beklenmedik anda saldırı, düşmanı hile ile oyalamak, vurulacak anı en iyi biçimde belirlemek diye özetlenebilir.

IV

KÖROĞLU'NUN ETKİLERİ

Öyküleri ve koçaklamalarıyla geniş bir alana yayılmış Köroğlu'nun adı. Dağlara bellere adı verilmiş, atasözlerine deyimlere konu olmuş, atı ve kendisi için türküler düzülmüş demet demet. Halk öykülerini anlatanlar, onun türkülerinden, koçaklamalarından birini söylemeden işe girişmemişler.

Onun etkilerini öncelikle halk ozanlarının şiirlerinde görüyoruz. Kiminde söyleyiş biçimiyle, kiminde ortak konuların işlenmesinde, kiminde de onun kişiliğine duyulan saygıya değinilmesinde beliriyor bu etki.

Piroğlu şöyle seslenir bir koşmasında:

Sözümü söylerim Piroğlu gibi
Ayvaz'ın aldırmış Köroğlu gibi
Baş koltuk altında er oğlu gibi
Dağlıyı sevenler dağlara gelsin (149)

Gevheri de Köroğlu'na değinmeden edemiyor:

İptida gurbete düşen yiğidin
Altında bir köhne sal gerektir
Aşk yüzünden dağa düşen yiğidin
Köroğlu gibi unvanı gerektir (150)

(149) KÖPRÜLÜZADE, Mehmet Fuat: **XVI. Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri**, Evkaf Matbaası, İstanbul 1930, s. 50

(150) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 122

Sevgiyi en güzel biçimde dilleyen ozanımız Karacaoğlan da, sevgilisi ile Ayvaz arasında benzerlik arıyor:

Kadir Mevlam senden bir dileğim var
Şöyle bir güzel ver gönlüm eğleyim
Ellere verirken benim ne suçum
Birin de bana ver gönlüm eğleyim

Güvercin topuklu hem ince belli
Gerdanı bir karış püskürme benli
Hemen Köroğlu'nun Ayvaz'ı dengi
Bana bir suna ver gönlüm eğleyim (151)

Benzek şiirleri de var iki ozanın:

Köroğlu:

İndim geldim Girit-Afşar iline
İlleri var bizim ile benzemez
Heves oldum sohbetine diline
Dilleri var bizim dile benzemez

Bayram mıdır al kırmızı giyerler
Bal iken kaymağı katıp yiyerler
Birbirine buyur bacım diyerler
Şirin diller bizim dile benzemez

Kızlar vakt oldu kılalım namaz
Duralum divana edelüm niyaz
Yanaklar kırmızı kendiler beyaz
Bunlar melek hiç insana benzemez

(151) ERGUN, Sadettin Nüzhet: **Karacaoğlan - Hayatı ve Şiirleri**, 19. Basım, *Maarif Kitaphanesi*, İstanbul 1969, s. 111

Âşık Ali der ki gelsünler kızlar
Câna kâr eyledi cilveler nazlar
Yarın kılınç parlar kamaşur gözler
Bir iş olur hiçbir işe benzemez(152)

Karacaoğlan :

İndim seyran ettim Frengistan'ı
İlleri var bizim il'e benzemez
Levin tutmuş goncaları açılmış
Gülleri var bizim güle benzemez

Göllerinde kuğuları yüzüşür
Meşesinde sığırları böğrüşür
Güzelleri şarkı söyler çağrışır
Dilleri var bizim dile benzemez
.....
Karac'oğlan eydür dosta darılmaz
Hasta oldum hatırcığım sorulmaz
Vatan tutup bu yerlerde kalınmaz
İlleri var bizim il'e benzemez(153)

Divan şairleri de söz etmiş Köroğlu'ndan, küçümsemeyle kuşkusuz. XVII. yüzyıl sonu ile XVIII. yüzyıl başlarında yaşamış olan Sâbit, bakın ne diyor Köroğlu için :

Şairiyet medâr-ı kârımdır
Sebebi şân u iştihârımdır
Çalıp alma deyiş demekte bana
Olamazlar çöğürcüyân hempa
Görse şi'rim Köroğlu ve Ayvaz
Dir idi cümle âferin üstâd(154)

(152) BORATAV, Pertev Naili : **Köroğlu Destanı**, s. 198
(153) SEÇMEN, Hüseyin : **Karacaoğlan : Yaşamı - Sanatı Şiirleri**, Deniz Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1983, s. 245
(154) BORATAV, Pertev Naili : **Köroğlu Destanı**, s. 123

Seyyid Vehbi de küçümseyici bir dil kullanır Köroğlu için

Kimi hemçeşm-i Urfî addeder kendin veli bilmez
Köroğlu türküsiyle neydüğün Sa'di **Gülistan**'ı(155)

Türküler düzülmüş Köroğlu'nun adına. Kimi koşma ve koçaklamaları da türküleşmiş süreç içinde. İşte biri:

Hay hay
Tokat kervanından aldım bakırı
İncitmeyin fıkarayı fakırı
Tuna seli gibi babam boz rakıyı
İçirin beyleri tak ben gelincez tak ben
gelincez vay vay

Hay hay
Köroğlu'yum da babam dağda gezerim
Esen rüzgârdan şüphe sezerim
Altın topuzınan babam da başın ezerim
İçirin beyleri babam da tak ben
gelincez tak ben gelincez(156)

Anadolu'nun birçok yöresinde söylenen Köroğlu türküleri Kırım'a dek uzanmış:

Ay hay Köroğlu'yum dağda gezerim
dağda gezerim
Esen rüzgârlardan hile sezerim
Demir külen ile kellen ezerim
Bu yolun haracını ver geç bezirgân ay(157)

Bulgaristan'dan göçmen gelen büyükannemden dinlediğim bir olay ve buna bağlı bir türkü var. Silistire'de bir bey var-

(155) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 123
(156) BORATAV, Pertev Naili: Agy, s. 129 vd.
(157) YÖNETKEN, Halil Bedii, «Köroğlu Kırım'da», **Türk Folklor Araştırmaları**, C. XI, Şubat 1958, Sayı 223

mış. Çok kötülük edermiş insanlara. Köyün birinde, bir delikanlı bir kız sevmiş ama, Silistire Beyi'nin oğlu da o kıza vurgunmuş. Kızı kaçırmış beyin oğlu. Köy delikanlısı öç almak istiyormuş ama gücü yetmediği için işe girişemiyormuş. Derken Anadolu'dan korkusuz bir atlı gelmiş oralara. Fıkarayı çok seven biriymiş. Ona anlatmışlar durumu. Delikanlı ile birleşip kızı beyin oğlunun elinden almış. Beyi de öldürüp ansızın ortadan yitmiş. Ondan sonra türküsü söylenmeye başlamış bu atlının:

Ben atımı nallatırım
Düz ovada oynatırım
Beyleri de âhlatırım
Benim adım Aslan Ali

Aman Kırat canım Kırat
Dağ başında oyna Kırat
Kalk gidelim kuşlar gibi
Evim ırak yurdum ırak

Halk öykülerini anlatan âşıklar, öykünün döşeme bölümünde Köroğlu'ndan bir koşma söylemek zorundaymışlar. Geleneğe göre Köroğlu; düğünde dernekte çalıp çağıran âşıklara, bir ant koyarak, «Hangi âşık benim üç takım deyişimi söylemezse, Kırat'ımın sağ ayağı onun kaynanasının bilmem neresine» yollu bir söz söylemiş. Öykü anlatanlar en az üç koçaklama söyler Köroğlu'ndan. Bir örnek verelim:

«Ey Ağalar, Beyler, Aziz komşular! Ustalar döşemeyi dört demişler... Dolu içmiş Bingöller'de, bac almış Çamlıbel'de, adı gezer her dilde, Koç Köroğlu Han'ımız. Kırklar almış özünü, öpmüş Kırat yüzünü, demiş bu son sözünü. Anılsın ad sanımız. Biz de uyak öğüde, rahmet diyek yiğide. Köroğlu'ndan başlayarak, koçaklama söyleyerek:

Bizim tekyenin beyleri
Kolu kolçaklı mert olur
Alır şikârını vermez
Ağzı kanlı bozkurt olur

Lekenin yurdu yurt olmaz
Yiğidin sözü dert olmaz
Çakal eniği kurt olmaz
Gine kurt oğlu kurt olur
.....
Kılıç çalıp al kan döken
Kargı ucuyla kad büken
Süngüyle kaburga söken
Köroğlu teki mert olur» (158)

Köroğlu'nun çağdaş yazarlar üzerinde de etkisi sürüp gitmiş.

Ahmet Kutsi Tecer ilk örneğimiz. Yazarın **Koçyiğit Köroğlu** adlı yapıtında savunduğu tezin doğruluğunu ya da yanlışlığını tartışacak değiliz. Bir oyun **Koçyiğit Köroğlu.** Söylentilerdeki olaylar da göz önüne alınarak, Köroğlu bir destan kişisi olarak sunuluyor yapıtta. Oyunun kişileri, gerçek ortamdan soyutlanıp kavramsal yaratıklar durumuna getirilmiş. Bolu Beyi kişisel tutkularının tutsağıdır. Varlık elde etmek peşindedir. Zorbalığın ve baskının simgesidir. Köroğlu ise toplumsal tüzenin, eşitliğin savunucusudur. Ne var ki, düşünce ve ülkülerini Oğuzların yaşam koşulları içinde gerçekleştirmeye çalışır. Köroğlu'nun kişiliğinde sorumluluk duygusu, kişisel dileklerle çatışır. Oyunda, Köroğlu kişisel istemleri yok etmekle sağduyuyu geliştirmek, sorumluluk duygusunu yaratmak ve toplumsal düzeni kurmanın olanaklı olduğunu düşünür(159).

Halk öyküsü geleneğinden kopmadan, çağdaş romanın tüm araçlarıyla donatılmış yepyeni bir Köroğlu öyküsünü de Yaşar Kemal yaratmış. Karacaoğlan, Alageyik, Köroğlu söylencelerinin işlenmesinden oluşan **Üç Anadolu Efsanesi** adlı yapıtın en uzun bölümü, «Köroğlu'nun Meydana Çıkışı»dır. **Azeri Söylen-**

(158) KIRZIOĞLU, M. Fahrettin: «Halk Hikâyelerinde Döşeme Söyleme Geleneği», **Türk Dili, Halk Edebiyatı Özel Sayısı**, C. XIX, 1 Aralık 1968, Sayı 207, s. 470-482

(159) TECER, Ahmet Kutsi: **Koçyiğit Köroğlu - 1000 Temel Eser**, Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

tisi'ndeki olay dizisine uymuş Yaşar Kemal. Sırasıyla şu olaylar yer alıyor öyküde: 1) Bolu Beyi'nin at bakıcısı Koca Yusuf'un ve Kırat'ın soyu, 2) Koca Yusuf'un, Bolu Beyi'nin gazabına uğraması ve gözlerinin kör edilmesi, 3) Köroğlu'nun yiğitliği itten öğrenmesi, 4) Kırat'ın bakımı ve denemeleri, 5) Reyhan Arap'la Koca Yusuf ve Köroğlu'nun karşılaşmaları, 6) Bir pirin Koca Yusuf'a gözlerini açacak üç köpükle ilgili düşünde bilgi vermesi, 7) Telli Nigâr'ın kaçırılması, 8) Köroğlu'nun Çamlıbel'e yerleşmesi, Köse Kenan'ın yanında çıraklık dönemi...(160)

Öykünün en ilginç yönü, geleneğe uygun olarak Köse Kenan'ın «ters, öfkeli, tok sözlü, uğrulukta pişmiş yaşlı bir kişinin çizgileriyle canlandırılması, çenesindeki bir tüyle onun kişiliği arasındaki ilişkinin belirtilmesi ve Koca Yusuf'un Köroğlu'na verdiği öğütteki yeni öğedir. Babası şöyle der: «Kırat yanında oldukça, hiçbir şeyden korkma. Ama bir gün baktın Kırat yok, sen de dağları bırak, var bir köye yerleş, çiftçi ol» Köroğlu türü yiğitlerin tarihsel evriminin toprağa yerleşmekle sona ereceğini çok yerinde anlatan bir yargı bu.

Böylece, Asya içlerinde başlayan Köroğlu'nun serüveni Anadolu'da dalga dalga yayılmış, Köroğlu adı çağdaş dünyamıza dek uzanmış.

(160) YAŞAR KEMAL: **Üç Anadolu Efsanesi**, s. 9-114

V

TARİHSEL ORTAMI İÇİNDE KÖROĞLU ÖYKÜLERİ

Geniş bir alana yayılmış Köroğlu'nun ünü. Onun yiğitliği tarihin çok eski dönemlerindeki bahadırların etkinlikleriyle bezenmiş. Yaşadığı çağın insanları için bir umut olmuş, kişiliğinde haksızlığa başkaldırmışların erdemleri yansıtılmış. Ozan olmasına ozan ya, öykülerde geçen şiirlerin hangileri gerçekten kendi dilinden? Her bölge ve değişik inançları paylaşan katmanlar, özlemlerini yansıtan ve düşledikleri yaşamın gerçekleştiricisi bir Köroğlu yaratmış. Gerçek Köroğlu unutulmuş gitmiş ya, simge Köroğlu öyle mi? Çağlar boyu paylaşılmış yiğitlik erdeminin son halkalarından biri olup çıkmış o. Kılıç kalkan, kargı, gürz ve hançerle teke tek yapılan dövüşlerin sağladığı ün dönemi kapanıyor onunla.

Köroğlu, söylentilerin çoğunda, zorbalığa uğramış yaşlı bir adamın bir beye (paşaya ya da padişaha) başkaldırmış oğludur; çevresinde kendisi gibi aşağı katmanlardan gelen serüvenciler toplamış, babasının öcünü almak için dağa çıkmış bir uğru olarak gösteriliyor. Köroğlu'nu beylere karşı acımasız eylemlere iten bu öç alma duygusudur. Babası, yıllarca hizmet ettiği, emek verdiği bir beyin zorbalığı sonunda gözlerine mil çekilerek kör edilir, aile bağlarının en güçlü olduğu bir çoğda bu zorbalığın öcünü kim alacaktır? Hiç kuşkusuz ki oğlu. Öç dünyada alınmalıdır. Babası, hiç kimseye acıma göstermemesini ister oğlundan. Zorbalığa karşı kin beslemesini öğütler, kervanları vurmalıdır; beylerde insanlık, iyilikseverlik yoktur... Kişiselmiş gibi görünen öç alma isteği, Köroğlu'nun yaşamının an-

lamı olur zamanla. Bundan böyle sorun, öcün bir beyden alınması değil, tüm beylerin suçlu görülerek onlara karşı ardı arkası gelmeyen savaşlara girişilmesidir. Köroğlu öykülerini tarihe bağlayan işte bu noktadır. Köroğlu simgesi, bir çağa damgasını vuran sorunların bir bölümünü somutlaştırmamış olsaydı, Köroğlu öyküleri gittikçe yenilenen ya da bozulup yeniden kurulan halkalar oluşturamazlardı.

Öykülerin temelinde ilk göze çarpan özellik, beylerle alt katmanlardan olan insanların çelişkili ilişkileridir. Beyler yönetici katmanları oluşturur. Belirli güçleri vardır. Kendi istekleri yerine geldikçe alt düzeydekilere ilgi gösterilir, yoksa en acımasız yargılamalara uğratırlar onları. Gözlere mil çekilmesi, yaşamın zindan edilmesi... Öte yandan, gözlerin kör edilmesi eyleminin, kitlelerin gözünde, beylerin zorbalığını durmaksızın anımsatan ve acıma duygusunu besleyen bir içerik taşıdığını unutmamak gerekir.

Köroğlu, Çamlıbel'de uğruluğa başladığında, kendisine katılan insanların nitelikleri de gerçekten ilgi çekicidir. Kimdir bu adamlar? Kendisi gibi yol kesenler, hamam tellâkları, nalbantlar, seyisler, dağlarda çobanlık edenler, köylüler, beylerin zorbalığından kaçanlar... Bunları eyleme iten nedenler nelerdir? Önceden de söyledik; beylere acı verecek, onları can evinden vuracak her şey. Köroğlu ve koçaklarının davranışları, dünya görüşleri, karşı oldukları beylerle aralarındaki çelişkinin derinliğini ortaya koyacak nitelikler taşıyor:

> «Bunlar, sesleri aslanın gözünü çatlatan, dağlara yaslanmış yiğitlerdir, gerekirse adam etini kebap edip yiyecek ölçüde acımasızdırlar. Köroğlu babasından aldığı dersi onlara yinelemekten geri durmaz; savaş en geçerli eylemdir. Öç, eylemlerin çoğunun nedenidir, savaşta hiçbir şey dinlenmez; o zaman kentlerde taş taş üstünde kalmamalıdır; adam kanı dağ gibi devrilmelidir. Yılan dili hançer işlemeli, kazanlarda adam kanı kaynamalıdır... kavga bir bayram, dövüş bir düğündür.» (161)

(161) BORATAV, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı**, s. 105

Köroğlu ve adamlarının destan geleneğinden gelen bir mertlik anlayışları vardır. Savaşın başlangıcına dek bir yığın hile gündeme geldiği halde, savaş bir kez başladı mı er meydanından kaçmak söz konusu değildir; tek başına kalsan dövüşeceksin. Savaşta sultanla uğru arasında ayrım yoktur, kendi kuralları içinde sürüp giden bir eylemdir savaş. Üstünlük yiğitliktedir. Köroğlu ve yiğitleri, kadınların yardımını geri çevirirler. Korkup aman dileyeni öldürmemelidir; kaçanı kovalamamak gerekir; yiğit, düşmanı üzerine sinsice varmaz; önceden haber verir.

Köroğlu'nun dünya görüşünü açıklayan önemli bir olayla karşılaşıyoruz :

Tellak Hasan korkak biridir. Bir gün ağaç altında uyuyan bir adam görür, yiğitliğini göstermek için tutar adamı öldürür. Bunun üzerine Köroğlu, Hasan'a şunları söyler : «Ne yaparsan yap, fakat çocuk, kadın, yaşlı, hoca gibi saygın, zavallı, kendini savunamayan durumda olanlara el kaldırma, onları öldürme. Bizim düşmanımız zorba derebeyleridir. Bundan başka *kocalı kadınlara sataşma.*» *Bu öğüdünü tutmayanları* öldüreceğini de belirtir(162).

Selçuklulardan XVI. yüzyıla değin uzanan süreç içinde yoksul kitlelerin birbirinden ayrıcalıklı eylemleri olmuş. Kimi açık, kimi gizli. Kitlelerin başkaldırı eylemlerinin çok değişik bir içerikle gündeme geldiği bir çağda somutlaşıyor Köroğlu'nun kişiliği. Osmanlı Devleti'ni ayakta tutan düzen sallanmaya başlamıştır. Merkezcil yönetim gücünü yitirmektedir. Taşra yönetimini sürdürenlerle, özellikle tarımsal üretici durumunda bulunan kitleler arasında derin çelişkiler doğmuştur bu yüzyılda. Köylü, ağır vergi yükü altına girmiştir. Toprakları adım adım ellerinden alınmaktadır. Sancak beyleri, sipahiler ve beylerbeyleri gittikçe genişletmektedirler topraklarını. Ya yıllarca süren savaşlar?.. Tüm zenginlik kaynakları kurumakta, *insan* gücü yok olmaktadır. Tarlasını kaptıran köylü yığınlarının bir bölümü kentlere göç etmektedir. Ekonomik gelişim kentlere gideri yı-

(162) TEZEL, Naki : **Köroğlu Masalı**, s. 14

ğınları yeni iş alanlarıyla ememediği için işsizlik her yanda kol gezmektedir. Merkezcil güç söz dinletememektedir taşraya atadığı beylere. Tüm yük, dönüp dolaşıp üreticilerin sırtına binmektedir. Her yanda kargaşa, medreseli başkaldırılar, beylerin yanında yer alan leventlerin uğruluğu yayılmaktadır. Kitlelerle yöneticilerin arası açıldıkça, egemen ideoloji korkunç yüzünü tüm açıklığıyla sermektedir ortaya. Devletin, kitleleri kendine bağımlı tutmak için her alanda örgütlediği Sünni anlayış somut güçlerle birleşerek en korkunç kırımlara önderlik etmektedir. Bağnazlık almış yürümüştür.

Bir yandan beylerin, bir yandan da tefecilerin eline düşmüştür köylüler. Egemen üretim biçimi tarım olduğundan, bu bozulmanın ilk etkileri köylüler üzerinde olmuştur. Verim düşmüştür; insanlar yılgınlık içindedir. Kurtuluş gereklidir, ama nasıl? Toplumun gelişme düzeyi ise yeni bir yaşam biçimine geçecek somut birikimi yapamamıştır. Düzen, yasalar çerçevesinde tıkır tıkır işliyormuş gibi görünür. Somut yaşam ise kendi gelişimini yapmaktadır. Gelişim çok yavaştır. Kitlelerin özlemi gelişimin önünde gitmektedir. Gerçekleşmeyen umutların sonunda geçmişe duyulan özleme sığınılmaktadır çokçası. Yapı, kültürel düzey her gün söylenceler yaratacak bir karmaşa içindedir. Kitlelerin ne ölçüde baskı altında olduğunu doğrulamak için o dönemden kalma belgelere göz atalım: Daha XVI. yüzyılın birinci yarısında, padişahın gönderdiği buyruklardan yönetimin bozuluşunu öğreniyoruz açıkça. 1516 tarihli bir belgede, sancakbeylerinin ve voyvodaların arpa, buğday, yağ, kebe gibi maddeleri halkın üzerine zorla vergi olarak yüklettikleri, zorbalıkla bunları aldıkları yazılı(163).

Aşağı yukarı Köroğlu'nun ortaya çıktığı dönemde, padişahın yayınladığı bir başka buyrukta çok daha anlamlı bölümler buluyoruz:

> «... Taht-i hükümetinizde subaşıdan ve sipahiden ve voyvodalardan ve naiblerden ve ahali-yi vilâyetten kudretlü

(163) İNALCIK, Halil: «Adaletnâmeler», **Belgeler**, C. II, TTK Basımevi, Ankara 1967, Sayı 3-4, s. 96 vd.

olan kimesneler fukaranın kızlarını ve velilerinin rızası olmadan cebirle istedikleri kimesnelere nikâh ettirip ve avretlerini boşadup muratları olduğuna tezviç edip ve bazı eşirra dahi bazı kimselerin davasını satın alıp yanlarınca bir nice zor şahitleri alup tezvir ve telbise nasb-ı nefs edip anunla maişet edinip fukaraya müstevli olmağla hak müstehakkına vasıl olmayıp bu tarikle nice kimselerin hakkı zâyi olur. İmdi bir vilâyete sancakbeyi ve kadı nasbolunmaktan murat zalemenin zulmü reaya üzerinden mündefi olup... reaya ve beraya asûde-hal olmaktır.» (164)

Beylerin yanında bulunan kapıkulu ocaklarına bağlı olanlar (yeniçeri, sipahi oğlanları, cebeci, topçu, kapıcı), ellerinde silahlarıyla köylere gidip kendi başlarına sama yapmaktadırlar Uygulanan yöntemler ilginçtir: «Köye bir bozdoğan ya da bir bıçak gönderip para toplamakta, harman zamanında armağan olarak harman başına bir kalıp sabun ya da bir akçelik takke ya da bıçak bırakıp zorla bir kile buğday ve bir kalıp sabun karşılığı bir baş koyun almaktadırlar.» (165) Askerler, halk istesin ya da istemesin; damızlık koyun, bal, ikişer üçer kile buğday istemekte, vermeyenler dayaktan geçirilmektedir. Köylü zorla çalıştırılmakta, çalışmaya gelmeyenlerin parası alınmakta ve dövülmektedirler. Köylünün kızları, oğlanları zorla eğlenceye götürülmekte, kendilerine her türlü kötülük edilmektedir.

Devlet yöneticilerinin yaptığı bu kötülükleri önlemek için padişah, köylerden yiğitbaşılar seçilmesi ve köyleri yöneticilerin baskısından gene kendilerinin korumasını istemektedir. Köylü, zorbalığa dayanamayıp yavaş yavaş yerlerini bırakıp gitmektedir.

Bizce, Köroğlu'nun ortaya çıkmasını belirleyen tarihsel koşullar bu belgelerde dile gelmektedir. Her yönden baskı altındadır köylülük. Yoksulluk, işsizlik ve ahlak çöküntüsü sürüp gitmektedir. Öykülerin yansıttığı temel dünya görüşü de köylülükle ilgilidir. Köroğlu ve koçaklarının köylülerle çok iyi ilişkiler içinde olduklarını gösteren bölümler var öykülerde:

(164) İNALCIK, Halil: Agy, s. 99 vd.
(165) İNALCIK, Halil: Agy, s.70

«Keleşler Bağdat'a yollandılar. Biz verelim haberi Bağdat'tan. Bağdat'tan bir gün bu tarafa yaşlı bir çiftçi, beylerin paşaların başını kesen yiğit Köroğlu'na âşık olmuştu. Köroğlu yadına geldi mi deli gibi olur, tarlanın bir başından bir başına koşardı. Köroğlu'nun koçakları tarlanın yanından geçiyorlardı. Çiftçinin bu halini sormak için çağırdılar. Niye koştuğunu sordular. O da durumunu bildirdi. Keleşler mutlu oldu. Kendilerini tanıtmak zorunda kaldılar. İhtiyar boyunlarına sarıldı. Bağdat'a gideceklerini söylediler.» (166)

Turna Teli Söylentisi'nde geçen bu olaydan hemen sonra şunları okuyoruz :

«Çamlıbel'de bir nöbetçi kalmayarak Köroğlu'nun peşine düştüler. Bağdat'a bir gün kala tarlasında sağa sola gidip küfür eden 'uşaklar asılıyor gelip kurtarsana' diye söylenen bir çiftçi gördüler. Köroğlu yanına çağırdı çiftçiyi. Kiminle konuştuğunu sordu. O da : 'Çamlıbel'de bir Köroğlu var, onunla. Turna civasına göndermişti. Hüseyin Şah onları tuttu, asacak.' Köroğlu ihtiyara : 'Erkekmişsin baba' dedi. Arkasından Köse Emmi üç yüz altmış keleşle yetişti. Köroğlu emir verdi : 'Atından her inen bir kucak ekin yolacak.' Böylece ihtiyarın beş dakikada ekinini ortaya koydular. Köroğlu ihtiyara : 'Dile dilediğini, işte ben Köroğlu'yum.' İhtiyar eline ayağına kapandı. 'Beni çoluğum çocuğumla Çamlıbel'e götür, orada yaşayım' dedi.»

Köroğlu ile köylülerin ilişkisini gösteren bir başka olay da şöyle :

«Köroğlu ileride giderken o tepeyi aştılar, çukurluk, baktı ki; orda bir ihtiyar adam, bir de kadın; yine bir tarla biçiyor... Meğer bu ihtiyar yine bir orak atıyor, çıkıyor, Bağdat'a doğru bakıyordu. 'Baba bu tarla senin mi, yoksa günlükçü müsün?' dedi. 'Benim derviş baba.' Köroğlu sordu : 'E, niçin biçmiyorsun?' 'Bire derviş, geç git yoluna. Benim yüreğimin acısına senin de beni söyletmen...' Köroğlu baktı ki, ihtiyar gözlerini açıp yumdukça dolu tanesi

(166) ELÇİN, Ş. Murat : «Köroğlu Hakkında Notlar», **Ülkü Mecmuası**, C. X, 1 Kanunevvel 1937, Sayı 58, s. 327

gibi yaş döküyor. 'Baba söyle derdini. Elbette bir derman da ben olurum' dedi. İhtiyar: 'Nerden olursun benim derdime derman? Tanrı'dan ola, sen nerden olasın derviş? Köroğlu'nun yedi koçağı işittim bugün ya da yarın darağaçtan asılacak. Bunların asılması bana o kadar efkâr veriyor ki, bunların asılmasına karşılık, bunların öldüğünü istemiyorum. Eğer kabul etseler bunların yerine ben öldüğümü istiyorum' dedi. Köroğlu: 'Baba, ola ki Köroğlu'nun iyiliğini görmüşsün gayretini çekiyorsun.' 'Ne Köroğlu beni tanır, ne ben Köroğlu'nu tanırım. Ama, öyle bir aslan parçası, kırk yıla bir ana bir baba yetiştiremez. Bunların yiğitliğine acıyorum, başka bir şey değil.'» (167)

Demircioğlu'nun Telli Nigâr'ı kaçırmak üzere Erzurum'a gidip tutsak edilmesinden sonra, Köroğlu koçaklarını alarak, Demircioğlu'nu kurtarmak için Erzurum yoluna düşer. O günlerde Demircioğlu'na ölüm yargılamıştı Erzurum Paşası; Cafer Paşa adlı biriydi bu. Köroğlu ve keleşleri Erzurum'a yaklaştıklarında, Demircioğlu'nun asılacağını bir köylüden öğrenirler. Paşa, her yana tellallar çıkarmıştır; Demircioğlu'nun asılacağı günü duyursunlar diye:

«Bugün kimse işine gitmeyecek; asıp kesen, soyan, ağlatan Köroğlu'nu yakalatan paşamızın buyruğudur, herkes seyre gelecek. Kim gelmezse altmış altın verecek... Kim dinlemez böyle bir buyruğu? Yalnız yaşlı bir adam vardı Erzurum'da. Pek yiğitlik göstermiş, sırtı yere gelmemiş, başı eğilmemiş biriydi. Paşanın buyruğuna aldırmadı. Altmış altını vermeyi göze alarak tarlasına gitti. Tarlasını biçmeye başladı. Köroğlu'nun atlısı, keleşi gele gele bu yaşlı adamın tarlasına ulaştı.»

Karşılıklı konuşmalar olur Köroğlu ile yaşlı adam arasında, Asılacak kişinin Köroğlu olduğunu sanır yaşlı adam. (Cafer Paşa böyle buyurmuştur.) Köroğlu gibi bir koçak öldürülecek diye acı çekmektedir köylü. Köroğlu kendisini tanıtır; koçaklar biçer-

(167) **Köroğlu Destanı (Behçet Mahir Anlatması)**, s. 311 ve ELÇİN, Ş. Murat, Agy, s. 334

ler köylünün ekinini, hep birlikte Cafer Paşa'yla çarpışmak için yola düzülürler(168).

Yerel yönetimin zorbalığından usanmıştır halk. Köroğlu, zorbalara karşı halkın savunucusudur, yoksullara yardım eder, gereğinde tüzeyi dağıtır bir yargıç örneği. Halkın aldatılmasını önlemek için, çarşıda kumaş ölçmek için mızrağını birim olarak kullandırır. Varlıklılardan alıp yoksullara dağıtır, beylere aman vermez hiç. Çiftçilerle yakın ilişkiler içindedir. Onların tarlalarına zarar vermez, ekin tarlalarından ne atlı ne de yayan geçmez; tarla sınırlarından dolaşır(169).

Köroğlu'nun, derebeyler dışında düşman güç olarak gördüğü önemli bir toplumsal katmanı da tecimenler oluşturur. Tecim, köylü ekonomisinin çözülüşünü gösteren en önemli göstergelerden biridir. Tecimin gelişmesi, parasal etkinliklerin yaygınlaşması, derebeylik üretim biçiminin yıkımını hazırlamaktadır o çağda. Tecim, tefeciliği getirmiştir gündeme. Köylü soyulmaktadır, tefecilerin çoğunu tecimenler oluşturmaktadır. Köroğlu'nun yolunu kestiği, mallarını yağmaladığı tecimenler doğrudan doğruya paşalarla, beylerle ya da padişahla ortaklık içinde olanlardır. Köylülük yıkılmaktadır; köylüler tecimenlere karşıdır ama, tarihsel evrim bu iki katmanı birbiri için de gerekli duruma getirmiştir. Bir yanda geleneksel yapıyı yıkan güçlerin serpilip gelişmesi, öte yanda bu yıkım ve gelişmenin özünü kavrayamayan geniş kitleler... Böylesine çelişkili bir ortamın yarattığı bir yiğit Köroğlu.

Merkezcil-derebeylik düzeninin çok sıkı kurallara bağlı olarak işlediği Osmanlı Devleti'nde köylülüğün çözülmesi çok yavaş olmuştur. Tüm yaşamsal varlığını toprak üretimine bağlamış olan devlet, köylülerin özel mülk kazanmalarını önlemekle birlikte, tarihsel evrim durmaksızın, özel mülk edinme doğrultusunda bir çizgi izlemiştir. Özel mülkün edinilmesi yolu önce taşra yöneticileri tarafından açılmıştır. Dünyada, ekonomik ko-

(168) KAFTANCIOĞLU, Ümit: **Köroğlu Kolları**, s. 150

(169) İNAN, Abdülkadir: «Köroğlu'na Ait Notlar», **Halk Bilgisi Haberleri**, Sayı 12, s. 198

şulların yarattığı olumsuzlukların da etkisiyle içsel düzen koşarcasına bozulmaktaydı. Kargaşa, uğruluk kol gezmeye başlamıştı her yerde. İlk kez köylüler duydu bozuluşun etkilerini. Merkezcil yönetim gücünü yitirdikçe güç kazandı taşra yöneticileri. Onlarınsa doğrudan doğruya ilişki içinde bulundukları toplum katmanı köylülüktü. Buna göre, köylülükle ilgili öğelerin *çok daha yoğun olarak yer almas*ı gerekirdi öykülerde. Bununla birlikte öyküler bunu doğrulamıyor. Öykülerde nitelikleri birbirine çok benzeş olaylar yer alıyor. Gerçi, XVI. yüzyılda köylülük çözülmeye başlamıştır ama, köylü kitlesinin kendi arasındaki ayrımlaşması kesin çizgileriyle *belirmiş değildi*. Köylüler kendilerine yönelen bozucu etkileri bir bütün olarak algılamaktaydılar, kökel nedenlerin algılanması da değildi bu. Beylerin zorbalığıydı her kötülüğün kaynağı. Ortak bir düşman vardı: Beyler, paşalar. Merkezcil yöneticiye karşı ise bağlılık tüm boyutlarıyla sürüp gidiyordu.

Köylüler, bilinçli olarak neyin arkasında yürüdüklerini bilmiyorlardı. XVI. yüzyılda ortaya çıkan tüm olaylarda köylülük etkin bir biçimde yer almakla birlikte, somut dilekler ileri süremedi. Çoğu kez de karşı oldukları güçlerin çıkarlarına araç oldular. Zorbalığın kaynağı olan beylere saldırıldıkça düzenin yeniden işleyeceği kanısı genel bir anlayış olarak gelişmişti. Bu nedenle, kitlelerin yiğidi olan Köroğlu, durmaksızın beylere saldırır.

Köylü, gelişmeyi açıkça görememektedir. Bozuluş dönemlerinde kitlelerin yönetimi suçlaması da genel bir doğrudur. Öykülerde, iki katmandan gelen kişiler yer alır: Beyler ve onlara karşı olanlar. Bu arada, Ayvaz'ın kaçırılması olayında yarı kasap, yarı tefeci durumunda bulunan Ayvaz'ın babasıyla karşılaşırız. *Üretim düzeyinin düşüklüğü, köylülüğün kendi içindeki katmanlaşmanın az belirgin oluşu*, ara sınıfların da köylülüğün çözülmesini hızlandıracak yoğun parasal olanaklara sahip olmaması nedeniyle, öykülerde belirli olayların ötesine geçilememiştir. *Gerçekte merkezcil-derebeylik kültürünün temel niteliklerinden biri de bu tek boyutluluktur.* Gerçi Köroğlu öykülerinde birbirine karşıt eğilimler yer almıştır ama, bu eğilimler hiçbir

zaman bir akım durumuna gelmezler. Örneğin, Köroğlu kimi kez akılcı, kimi kez aşırı duygusal ,kimi kez demokrat, kimi kez akılcı, kimi kez aşırı duygusal, kimi kez demokrat, kimi rünür. Köroğlu'nun bu çelişkili kişiliği, bir köylünün dünya görüşünün somutlaşmasıdır. Toprağa bağlılığın koşullandırdığı alınyazısına bağlı bir yaşam, köylünün kültürel yaratmalarını da nitelemektedir. Geçmişe hayranlık duyan, geleceğe kuşku ile bakan bir dünya görüşüdür bu. Düşmanından öç alınca her şeyin düzeleceği kanısındadır o. Etkin bir toplumsal güç olduğunu algılayamaz. Dağınık birimlerde yaşaması da birleşmesini önler. Kendi adına savaş verenleri destekler görünür, ancak zor durumlar ortaya çıkınca, kendine kötülük edenlerle bile birleşir. Köroğlu'nun belirli bir dünya görüşündan çok, tek tek olayların ardında koşması bir köylü önderine uygun ırasıdır.

İçsel dengenin bozulduğu her toplumda epiğin yeniden canlanması kaçınılmaz bir olaydır. Dengenin bozulması yeni bir savaş dönemini açar. Bu anda karşılıklı güçler kendi önderlerini yaratırlar. Savaşan taraflar üstünlüklerini gerçekleştirmek zorundadırlar. Çağlara göre öğeleri çok değişik olsa da bu bir yiğitlik dönemidir. Ancak, epiğin yöneldiği amaç önemlidir böyle durumlarda. Köroğlu'nun şiirleri epik örneklerdir. Önce, epiğin konusu içsel güçler arasındaki savaşıma değgindir. Derebeylere karşı savaşan insanların yiğitliğidir bu. Korkusuzluk, kendisine güven duyanların güvenini sarsmama, temel öğelerdir. Bu yiğitliğin gerçekleştirmek istediği bir değerler topluluğu da gereklidir. Çünkü belirli değerleri olmayan hiçbir toplum yoktur. Ortaya çıkacak yeni biçim, elde bulunan araçların işlenmesiyle elde edilecektir. Köroğlu öykülerinde çok eski çağların izleri, kalıntıları yer almışsa da, bunun nedeni, bu kalıtın öyküler oluşurken etkilerini şu ya da bu ölçüde sürdürmekte oluşuyla ilgilidir.

Öykülerde ilgimizi çeken önemli öğelerden biri de Köroğlu'nun beylere karşı amansız düşmanlığı yanında padişahla olan iyi ilişkileridir. Bizce, burada egemen ideoloji gündemdedir. Merkezcil derebeylik yönetiminin temel ideolojisi din kurumunca biçimlenmiştir. Padişah, dinin koruyucusu, halkın mutlu yaşa-

ması için çabalayan bir kişidir. Kötülük kendisinde değil, yöresindekilerdedir. Gerçekten, padişahın beylerin zorbalığı karşısında halkın yanında yer almış görünmesi, kitleyi kendisine bağlayan önemli etkenlerden biridir. Padişaha karşı gelmek, tekel düzenin yıkılması demektir. «Sizi yönetenlere boyun eğiniz» ilkesi gene de her alanda geçerlidir. Devleti ayakta tutan dinsel ideolojiye karşıt görüşlerin gelişmesi durumunda padişahın nasıl kitlenin karşısına geçtiğini, Yavuz Selim döneminde Şii kitlelerin soykırıma uğratılmasında görürüz. Gerçekten de, İran'da Şii, Osmanlı Devleti'nde Sünni ideoloji egemendir o çağda. İran bölgelerinde derlenen söylentilerde Köroğlu Osmanlı düşmanıdır, ama, Anadolu söylentilerinde İran Şahı'nın karşısında yer alır. Köroğlu hem Şii hem de Sünni dünya görüşünün üstünde yükselmişse, bu, onun bu ideolojiler dışında çok cılız da olsa yeni bir görüşü dile getirmesiyle ilgilidir. Kendiliğinden bir başkaldırıdır bu.

Köroğlu, savaş tekniğinin gelişmesiyle birlikte kişisel yiğitliğin de bittiğini simgeler. Tüfek, kılıç-kalkan dönemini kapatmaktadır. Mertlik bozulmuştur bundan böyle. Kırat'ın ortadan yitip gitmesi de öyle. Yiğitliğin ayrılmaz bir parçası olan at, tarihsel görevini bitirmek üzeredir. Gerçekten de, söylenceler Kırat'ın sonunda bir saka beygiri durumuna düşmesini anlatıyorlar bize. Kırklara karışmadan önce Köroğlu, Çamlıbel'de bir düzen kurar. Ordusu vardır; komutanları vardır, gözünü budaktan sakınmayan koçakları vardır. Herkese sofra açıktır Çamlıbel'de, dileyen dilediğince yiyip içebilir. Başı sıkılan Çamlıbel'e koşar. Bir bey zorbalık mı etmiştir birine, ilk başvurulacak yer Çamlıbel'dir. Bolluk demektir, güvence demektir orası. Kitlelerin özlediği bir yönetim taslağı bu. Bu düzen kılıcın ve sözün gücüyle, sazın uyumuyla kurulmuştur. Buraya kaçırılan insanlar bile buradaki dirlik ve düzenliği görünce Köroğlu'ndan ayrılamazlar. Özcesi, Çamlıbel bir umut, özlenen yaşamın gerçekleştiği bir yerdir.

Sözlerimizi şu görüşle bitiriyoruz:

«Köroğlu yeni bir özel görevi temsil eder. Bir yandan yoksulları ve köylüyü koruyan, onlara zarar vermekten her

zaman çekinen, çokluk onlara yardım eden, öte yandan padişaha saygı gösteren, zorunlu olmadıkça onunla arayı bozmayan, hatta kimi kez onun yardımına koşan... Fakat, valilerin, vezirlerin, sancak beylerinin, yeniçerilerin, tecimenlerin amansız düşmanı olan bir yiğittir.» (170)

XVI. ve XVII. yüzyılda, tüm Anadolu'yu etkisi altında tutan ünlü Celâli uğrularının unutulup gitmesine karşılık, Köroğlu'nun ününü günümüze ulaştıran neden, onun geniş kitlelerin çıkarlarını korumuş olmasıdır kuşkusuz.

(170) BORATAV, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, s. 193

VI

ŞİİRLER

1

Ben bir Türkmen idim geldim yabandan
Haberini aldım ben bir çobandan
Beş yüz koyun verdim aldım babandan
Alnı top başı tel yeşil ağlama

Vardım gördüm kumru gibi oturur
Ak elini al kınalara batırır
Kırat bizim ikimizi götürür
Başı turna telli Ayvaz ağlama

Geç de gidelim harmana yukarı
Akar leblerinin balı şekeri
Çökerse Ayvaz'ın kahrı çökeri
Alnı top kâküllü yeşil ağlama

Gel Ayvaz'ım bu dağlara gidelim
Bile ağlayalım bile gülelim
Fırat nehirinden murat alalım
Başı telli turnam Ayvaz ağlama

Geç gidelim biz harmandan beriye
Yüreğimde yağ komayıp eriye
Şimdi anan baban gelir geriye
Başı telli turnam Ayvaz ağlama

2

Köroğlu :
Benden selam olsun Cevher Paşa'ya
Can ister ki bu firkata dayana
Şimdi yiğitliğin geldi sırası
Eğilip de öz kanını yalana

Demircioğlu :
Şükür olsun yaradana çok şükür
Şükür ki serdarım geldi üstüme
Bu yarayla ölsem bile gam değil
Şükür ki Köroğlu'm geldi üstüme

Köroğlu :
Ah edende gözden yaşı dökerim
Gazap etsem nice beller bükerim
Peg eder peglere arpa ekerim
Koçaklarım birbirinden talana

Demircioğlu :
Bakmaz mısın tenden akan kanıma
Bir od düştü beyim şirin canıma
Bir haber gönderin Telli Hanım'a
Korkarım bir zeval gele dostuma

Köroğlu :
Hür'şen Ali'm der yüzünü göreyim
Düşmanımdan intikamım alayım
Hışma gelip şimdi kılıç çalayım
Kan bağırsak birbirine dolana

3

İki koçak bir meydana gelince
Yiğit derler Arap atı koşana
Çarhacılar birbirini bulunca
Yeğin atlar da yer bulmaz kaşana

Yeğin atlar dorusundan kırından
Şahbazların yahşisinden yeğinden
Koç yiğitler izin ister beyinden
Düşmanına bozkurt gibi boşana

Koç yiğit cıdasın kendi götürür
Kimini vurur kimisin yatırır
Kelle keser aktarmasın götürür
Hayın derler ol mahalde şaşana

Köroğlu der ulu divan kurulsun
Çekilsin sancaklar tuğlar yürüsün
Koç yiğidin bunda adı sorulsun
Buna dövüş derler bey ne paşa ne

4

Yürün aslanlarım savaş edelim
Buna kavga derler bey ne paşa ne
Haykırıp haykırıp kelle keselim
Seyreyleyin el ayağı şaşana

Yürüyün beyler cenge harbi çalınır
Eyi kötü bu meydanda bilinir
Kılıç değer adam iki bölünür
Nusret bizim beyler neci paşa ne

Gürzün kösteğini kola takmalı
Arap atı sağa sola yıkmalı
Kargılar mızraklar birden kalkmalı
Fırsat vermen Arap atlar kaşana

Köroğlu der durman edek cengimiz
Bunda belli olsun yiğit hangimiz
Üç saat sürmeli bunda hengimiz
Tarih yazın şu dağlara nişane

5

Yüce dağlar başında
Kar bir yana kış bir yana
Depreşir ağzım içinde
Dil bir yana diş bir yana

Bahar olur sular coşar
Yüce dağlardan yol aşar
Bir gün olur ayrı düşer
Leş bir yana baş bir yana

Nidelim beyler nidelim
Baş kesip kanlar dökelim
Ayvaz'a imdat gidelim
Üç bir yana beş bir yana

Bire beyler bire paşa
Karlı karlı dağlar aşa
Bir gün ola ayrı düşe
Kıç bir yana baş bir yana

N'oldu ey sevdiğim n'oldu
Dereler kan ile doldu
Gördün hasmın yeğin oldu
Kaç bir yana eş bir yana

Kocadım belim büküldü
Tütünüm arşa dikildi
Gözümden dolu döküldü
Kan bir yana yaş bir yana

N'oldu koç Köroğlu n'oldu
Ahd-ı peymâneler doldu
Gördün düşman geldi zorlu
Vur bir yana kaç bir yana

6

Siyah kâküllerin dökmüş
Kızıl güllere güllere
Ala gözlerini dikmiş
İnce yollara yollara

Gel Ayvaz'ım dolaşalım
Çamlıbellere bellere

Doldur elinden içeyim
Mest olup serden geçeyim
Seninle bile göçeyim
Çamlıbellere bellere

Gel Ayvaz'ım dolaşalım
Çamlıbellere bellere

Okursun aşkın kitabın
Komadın âşıkın tabın
Akıttın çeşmimin âbın
Döndü sellere sellere

Gel Ayvaz'ım dolaşalım
Çamlıbellere bellere

Âşıklara vardır meyli
Riyazet etmiştir hayli
Ben Mecnun olam sen Leyli
Düşüp çöllere çöllere

Gel Ayvaz'ım dolaşalım
Çamlıbellere bellere

Köroğlu der budur derdim
Sarardı çehre-i zerdim
Şu benim nihani derdim
Düştü dillere dillere

Gel Ayvaz'ım dolaşalım
Çamlıbellere bellere

7

Yiğit olan gümbür gümbür gürlesin
Yiğidi doğuran ana bin yaşa
Ak gövdede kızıl kanlar şorlasın
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Davlumbazlar yeğde yeğde vuranda
Çarkacılar sağlı sollu dönende
Eğri kılıç ak gövdeyi bölende
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Gele beyler cenge, harbi çalınsın
Çamlıbel askeri ayrı bölünsün
Gece gündüz darb-ı meydan kurulsun
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Asıl koç yiğitler pusuda saklı
Belleri kılıçlı eli mızraklı
Hep şahin bakışlı aslan sıfatlı
Yürü kan içenler hep binler yaşa

Köroğlu der bugün burda duralım
Sabah olsun darb-ı meydan kuralım
Akan kandan dolu şarap vuralım
Yürü Deli Hoylu'm sen binler yaşa

8

Gelin Hoylu'yu soyalım
Güllap suyuyla yuyalım
Mezara nasıl koyalım
Gelin ağlaşak Hoylu'ya

Hoylu değil bu bir kale
Seyret başa gelen hâle
Gitti aslan gelmez yola
Gelin ağlaşak Hoylu'ya

Hoylu'nun silahını satın
Üstüne kubbeler çatın
Hoylu'yu şehide katın
Gelin ağlaşak Hoylu'ya

Bizim dağların kaplanı
Güleşse yıkar aslanı
Köroğlu'nun kahramanı
Gelin ağlaşak Hoylu'ya

9

Gider oldum beyler Halep'e Hoy'a
Mevlam yetiştirsin düğüne toya
Bozdurun altını beyaz akçaya
Sarfedin beylere ha ben gelince

Çağrın gelsin Tekeli'nin beyini
İçinizde yoktur ondan yeğini
Ayırın sürüden bin erkeğini
Kırdırın kasaba ha ben gelince

Kırat'ım yok binem gidem sazana
Yiğit odur öz malını kazana
Yüz batman pirinci küçük kazana
Yedirin beylere ha ben gelince

Köroğlu'm der devran döndü âhire
Altın madenleri döndü bakıra
Satın Çamlıbel'i verin çakıra
İçirin beylere ha ben gelince

10

İki koçak bir araya gelende
Görelim ne işler meydan içinde
Kesilir kelleler boşanır kanlar
Yeğin olur leşler meydan içinde

Oklar uçup gider şahanlar gibi
Mert de aşıp gider aslanlar gibi
Kılıçlar oynaşır ceylanlar gibi
Kesilir ne başlar meydan içinde

Yiğitler çağrışır yaman gün olur
Allah Allah derler yüksek ün olur
Cerha cerha dövüşecek hun olur
Hasmın arar koçlar meydan içinde

Köroğlu'yum methim merde yiğide
Koç yiğit değişmez cengi düğüne
Sere serpe gider düşman önüne
Ölümü karşılar meydan içinde

11

Üç güzeller indi çaya
Cemalın benzettim aya
Keten gömlek memen soya
Göğsün düğmele düğmele

Çaya indi allı gelin
Al dudağı ballı gelin
Keten gömlek dallı gelin
Göğsün düğmele düğmele

Saçları kat kat örülür
Al dudağa bal sürülür
Yel vurur memen görünür
Göğsün düğmele düğmele

Köroğlu neden titrersin
Akıl baştan al gidersin
Çamlıbel'de seyredersin
Göğsün düğmele düğmele

12

Gel ey nazik beden dilber
Öpül koçul huzur ile
Ömrümün hasılı dilber
Öpül koçul huzur ile

Öpülmekten zarar gelmez
Koçulmaktan adam ölmez
Bu güzellik sana kalmaz
Öpül koçul huzur ile

Öpülmek eski âdettir
Koçulmak hûb saadettir
Hatır yapmak ibadettir
Öpül koçul huzur ile

Kara'na yağmadan ağın
Benefşem solmadan bağın
Güzelsin geçmeden çağın
Öpül koçul huzur ile

Köroğlu der gamzen oktur
Derdim hiç kimsede yoktur
Koçulmamış dilber yoktur
Öpül koçul huzur ile

13

Gele zor Bezirgân beri gel hele
Bir kule yaptırak baş baş üstüne
Seçilsin yiğitler seninle bile
Dolmalı deryalar leş leş üstüne

Gele Dağıstanlı Hasan'ım gele
İniver meydana dev gibi mele
Hoylu'nun dadını acep kim ala
Koymayın bu şehri taş taş üstüne

Gele Deli Hasan in bu meydana
Ejderhalar gibi ateş saçsana
Bu Acemi vurup öte geçsene
Doldur dereleri leş leş üstüne

Gele Demircioğlu ne durdun orda
Tenbihe hacet mi sen gibi merde
Hoylu Bey düşürdü beni bu derde
Birkaç kale yapsın baş baş üstüne

Gele Han Ayvaz'ım bâde içelim
Koç yiğide kanlı gömlek biçelim
Hoylu ölmüş candan serden geçelim
Keselim Acemi baş baş üstüne

Gele cümle leşker beri gel beri
Koyalım bu yola can ile seri
Çamlıbel dağına dönmezem geri
Kalırsa bu iller taş taş üstüne

Ben de Köroğlu'yum böyledir emrim
Gün doğandan gün batana kararım
Bugün bu meydana ben de inerim
Şöyle bir cenk edek yaz kış üstüne

14

Ay yansın ağalar güneş tutulsun
Parladı parladı çalın kılıncı
Oklar gıcırdasın ayyuka çıksın
Mevla'nın aşkına çalın kılıncı

Durmayın orada kargı kucakta
Dolansın yiğitler köşe bucakta
Bir savaş edelim kelle kucakta
Şehitler aşkına çalın kılıncı

Koç yiğitler melemeli dev gibi
Düşman kanı devrilmeli dağ gibi
Dest vurup avını almış bey gibi
Haykırı haykırı çalın kılıncı

Koç yiğitler bu kış burda kışlasın
Yılan dili eğri hançer işlesin
Kâfir düşman el'amana başlasın
Kaçanı göndermen basın kılıncı

Koç yiğitler düğün bayram eylesin
Küheylan kişnesin aygır oynasın
Kazanlarda adam kanı kaynasın
Esir etmek yok ha çalın kılıncı

Yürü yiğit beyler namınız kalsın
Kelle getirenler bahşişin alsın
Öldürün atların hep yayan kalsın
Yaya kalana da çalın kılıncı

Koç Köroğlu girdi meydan almaya
Nara vurup düşmanına dalmaya
Yemin ettim yedi derya dolmaya
Doldurun denizi basın kılıncı

15

Yürü bire kahpe felek
Sende arzumanım kalmadı
Sineme sarıldı melek
Tende arzumanım kalmadı

Meclisler kurdum oturdum
Çok düşman ele getirdim
Hezâran kalkan götürdüm
Kolda arzumanım kalmadı

Yârin bahçesine girdim
Gonca güllerin derdim
Bülbülün figanın gördüm
Gülde arzumanım kalmadı

Kırmızı kanadır kastım
Hem düşmanım var hem dostum
Haram oldum yollar kestim
Belde arzumanım kalmadı

Köroğlu çağırır türkü
Seyreyledi Şam'ı Şark'ı
Koç yiğitte neyler korku
İlde arzumanım kalmadı

16

Gözünü sevdiğim Kırat
Sana uzun yol olaydı
Şöyle elek selesi sık
Servi boylu dal olaydı

Fânisin ey dünya fâni
Esirin eyledin beni
Yüzdürmeye Kırat seni
Tuna gibi sel olaydı

Neslin Düldül aslın Kırat
Üstünde alınır murat
Dal boyunda çifte kanat
Başındaki tel olaydı

Düldül'e benzettim donunu
Düşmana uğrattım yolunu
Görmeye senin özünü
Kanber gibi kul olaydı

Söyle hey Köroğlu söyle
Kırat'ın methini eyle
Düşmanın kıracak yerde
Boz bulanık sel olaydı

17

Bir yiğit benim diyende
Kaynayıp da coşmamalı
İşin icrasın bilmeyen
Hiç haddinden şaşmamalı

Kalmadı beyler malımdan
Kimse bilmez ahvalımdan
Güzelleri illerinden
Almayınca gelmemeli

Köroğlu der koç yiğitler
Hazırlansın Arap atlar
Sandığa giren yiğitler
Bu sandıktan çıkmamalı

18

Tanyeri atanda şafak sökende
Düşmanın üstüne hörelenmeli
Düşman kalkan alıp kılıç çekende
Yiğit on beş yerden yaralanmalı

Haber aldım ihvanından kulundan
Doyuk olduk akçasından pulundan
Hey ağalar akan kanın alından
Altımızda Kırat kınalanmalı

Köroğlu'm der mirza gele han gele
Ben isterim günde yüz tufan gele
Derelerden oluk oluk kan gele
Sele düşüp gövde kürelenmeli

19

Akar abıhayat biter yemişler
Aslan gibi bu dağlarda kalmalı
Yürü oğlum burda aslanlar yatar
Aslan yatağında aslan olmalı

Yarın burdan kalkıp gitmeli düze
Allah yardım ede burada bize
Almalı kervanı çıkmalı yüze
Bu dağlarda mesken tutup kalmalı

Topuzu çekmeli yola durmalı
Bezirgân bozmalı çerçi vurmalı
Sonunu düşünme n'olup n'olmalı
Kovan aslan gibi alıp gelmeli

Deli Yusuf derler benim adıma
Rahmetme bir kulun asla dâdına
İşte nasihatım budur zatına
Kesmeli kervanı alıp gelmeli

20

Derelerde biter söğüt
Anasından almış öğüt
Billah Araplar olur yiğit
Al Kırat'ımı alma Ayvaz'ımı

Kırat'ıma vurdum haşayı
Dengime almam beyi paşayı
Ayvaz doldur yaldızlı şişeyi
Ayvaz'ım bir danem küçüğüm mey doldur

Ayvaz'ın geydiği ensiz dolama
Ayvaz'a durun selama
Bir nur doğmuş âleme
Ayvaz göğsünü açtı sandım

Köroğlu'nun dolusundan içen
Ak yüzünden kara saçan
Ayvaz içmiş gelip geçen
Can bedenden uçtu sandım

21

Ağlatırsın beni canım
Gözün yaşı silinmez mi
Çıkıp serv-i hıramanım
Karşımızda salınmaz mı

Hey nazlım ahdından dönme
Nâr-ı aşka düşüp yanma
Zaman böyle kalır sanma
Gönül senden alınmaz mı

Yâd ile sürer safalar
Böyle m'olur bi-vefalar
Nedir bize bu cefalar
Yoksa sensiz olunmaz mı

Mağrur olma cihan fâni
Sensin ol Yusuf-i Sâni
Behey canımın da canı
Bana bir dost bulunmaz mı

Gönül uğradı bir derde
Onulmaz aşkım var serde
Köroğlu der sizin yerde
Âşık kadri bilinmez mi

22

Seni sevmeyen düşmanlar kör olsun
Gel Ayvaz'ım dolaşalım dağları
Biz gidelim engellere yer olsun
Gel Ayvaz'ım dolaşalım dağları

Alçaklara olur suyun kaçağı
Biter yücelerde sümbül çiçeği
Yeşil başlı Emir Sultan köçeği
Gel Ayvaz'ım dolaşalım dağları

Gele yavrum geç geçenden geçilsin
Yenice kurulsun meyler içilsin
Gele yavrum hasta gönlüm açılsın
Gel Ayvaz'ım dolaşalım dağları

Köroğlu der devlet yoktur başımda
Hüdam gurbetliğe saldı düşümde
Ben Ayvaz'ı aldım Kırat peşimde
Gel Ayvaz'ım dolaşalım dağları

23

Yataktan kalkmış bir aslan
Gelir horlayı horlayı
Buluttan çıkmış ay gibi
Gelir parlayı parlayı

Döne seyreyle Ayvaz'ı
Sim bilikli o zorbazı
Cılbatmış kara kaptazı
Gelir gürleyi gürleyi

Şimdi görürsün kendini
Gülden kırmızı rengini
Görmedim bunun dengini
Gelir gürleyi gürleyi

Döne Ayvaz bunun adı
Geldi bu meydanın tadı
Köroğlu'nun bir evladı
Gelir zorlayı zorlayı

24

Kırat'ım meydan yerinde
Gezer horlayı horlayı
Bir kötü az bin kavgadan
Kaçar zorlayı zorlayı

Kırat'a yakışır bunlar
Yiğit giyer demir donlar
Ak gövdeden kızıl kanlar
Akar şorlayı şorlayı

Köroğlu der al kanları
Yere sere çok canları
Eğri kılıç düşmanları
Kırar parlayı parlayı

25

Çar köşe fâni dünyada
Koç yiğitler olmasaydı
Dünyayı zulmet alırdı
Ağlayanlar gülmeseydi

Dünyayı zulüm alırdı
Gün doğmaz öyle kalırdı
Âşıklar mecnun olurdu
Sevdiceğin görmeseydi

Sevdiğim karşımda salın
Bilmez misin âşık halin
Yâre gönderdiğim gülün
Yapracığı solmasaydı

Vur ha Koç Köroğlu vur ha
Yâr derdini derman ala
Ölüme bulurdum çare
İzin Hak'tan olmasaydı

26

Benden selam eylen Bolu Beyi'ne
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi
Muhabbeti düştü gönlüm evine
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Eyerleyip Kırat'ıma binmeden
Alayları bölük bölük bölmeden
Bolu şehri ateşlere yanmadan
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Şimdi Kırat'ıma biner aşarım
Karadeniz gibi kaynar coşarım
Sinesine eğri kılıç döşerim
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Gürzün kösteğini kola takmadan
Kırat'ı sağa sola yıkmadan
Bolu şehrin ateşlere yakmadan
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Ben de Köroğlu'yum yolum salasın
Koç yiğide arz ettirem sılasın
Depretmeden demir yayın cıdasın
Oğlum Ayvaz seni göresim geldi

27

Yürün beyler korkman günümüz doğdu
Alın kaleleri burçları şimdi
Bir savaş edelim Çin Maçin ile
Basın dereleri leşleri şimdi

Yürün beyler yürün bâde içelim
Girelim meydana candan geçelim
Çalalım kılıcı kanlar saçalım
Taş taş üstü koyman burçları şimdi

Yürün beyler yürün şetler kuşanın
Kılıç çekin düşmanlara döşenin
Başın kesin beyler ile paşanın
Durman hemen çekin göçleri şimdi

Yürün beyler n'ettim kestiler başı
Yedi bin pehlivan bir de binbaşı
Diri tutun gelin yedi kardaşı
Ben elimle kesem başları şimdi

Yürün beyler bahar geldi yaz oldu
Bülbül diye beslediğim kaz oldu
Köroğlu der bu kumanda az oldu
Ayırın bedenden başları şimdi

28

Dinleyin ağalar dinleyin beyler
Sorarım bunları bir gün olur ki
Adam olup koç Kırat'a binişim
Kırarım belini bir gün olur ki

Ben yükümü dağ başına çözersem
Sıra sıra koç yiğidi dizersem
Yiğitler elinden bade süzersem
Ararım bunları bir gün olur ki

Al yanağım kızıl kana bulandı
Akan kandan coşkun sular bulandı
Düşman ne söyledi paşam inandı
Sorarım sizlerden bir gün olur ki

Ben Yusuf Bey idim kendi başıma
Düşürdüm koç yiğidi peşime
Küçük Ali'm çıkar dağlar başına
Ararım sızleri bir gün olur ki

29

Zincirimi kırdın koç Demircioğlu
Yiğide binmeye Kırat gerekli
Elinde kılıcı başı ak tuğlu
Meydana inmeye Kırat gerekli

Kanatlanır düşmanları görünce
Yerler titrer meydanları dövünce
Göklere şahlanıp alay durunca
Sınar düşman bana Kırat gerekli

Üstüne binince salar kuyruğu
Uçanı kaçanı kavrar soluğu
Düzdür ona dağlar dere oyuğu
Şimdi bize burda Kırat gerekli

Taylıktan büyüttüm bilirim onu
Beni her beladan koruduğunu
Onunla bozarım bütün oyunu
Burda yol almaya Kırat gerekli

Uğurludur dostlar görsün yüzünü
Muştuluk vermiştir babam gözünü
Köroğlu söyledi en son sözünü
Şimdi bize bunda Kırat gerekli

30

Kimisi pınar başında
Kimisi yolun dışında
Al geyen on beş yaşında
İlle mavili mavili

Kimisi dağlarda gezer
Kimisi incisin dizer
Al geyen bağrımı ezer
İlle mavili mavili

Kimisi odun devşirir
Kimi kahvesin pişirir
Al geyen aklım şaşırır
İlle mavili mavili

Köroğlu der ki n'olacak
Takdir yerini bulacak
Mavilim kaldı kalacak
İlle mavili mavili

31

Köroğlu :
Karşıdan gelen piyade
Bizim iller yerinde mi
Etekleri çimen olmuş
Karlı dağlar yerinde mi

Güdümen :
Beyin ili ne sorarsın
Güzel ama soğuk soğuk
Karlı dağlar eteğinde
Çımenleri soluk soluk

Köroğlu :
Çamlıbel'in koyağında
Sular akar ayağında
Şirin Döne yanağında
Rûşen benler yerinde mi

Güdümen :
Çamlıbel'in koyağında
Su kesilmiş ayağında
Güzel Döne yanağında
Kibar benler soluk soluk

Köroğlu :
Sağ elde kılıç ettiğim
Sol elde kalkan tuttuğum
Kol kola sarılıp yattığım
Şirin Döne yerinde mi

Güdümen :
Kılıç deyi bağlandığın
Kalkan diye kullandığın
Seyreyeyip eğlendiğin
Şirin Döne saçın yoluk

Köroğlu :
Küçücükten büyüttüğüm
Saz çalarak uyuttuğum
Mah yüzünü seyrettiğim
Han Ayvaz'ım yerinde mi

Güdümen :
Küçücükten büyüttüğün
Üğrüleyip uyuttuğun
Gül yüzünü seyrettiğin
Han Ayvaz'ın boynu buruk

Köroğlu :
Köroğlu der övündüğüm
Taşlar alıp dövündüğüm
Arka verip sığındığım
Koca çamlar yerinde mi

Güdümen :
Güdümen der klrlı dağlar
Dağda çamlar kara bağlar
Döne söyler Ayvaz ağlar
Ağlaşırlar yoluk yoluk

32

Hey ağalar behey beyler
Yitti yavrum görmediniz mi
Al karalı mor sümbüllü
Dağlar yâr görmediniz mi

Aslı huridir sorana
Boyu benzer dal fidana
Cerana benzer cerana
Dağlar hiç görmediniz mi

Oturmuşlar hanım gibi
Kına yakmış kanım gibi
Yâr yitirmiş benim gibi
Dağlar hiç görmediniz mi

Oturmuşlar oymak oymak
Hiç olur mu yâre doymak
Dil şeker lebi kaymak
Dağlar hiç görmediniz mi

Övün Koç Köroğlu övün
Taşlar al bağrına dövün
Bir yâr yitirdim ben bugün
Dağlar hiç görmediniz mi

33

Selam verdim selam almaz
Selamına salam seni
Akçasız pulsuz âşıkım
Nasıl benim kılam seni

Hubluğuna yok bahana
Gözlerin benzer şahana
Namın çıkmıştır cihana
Bilir cümle âlem seni

Nazlım salınır gezersin
Dertli bağrımı ezersin
Beyaz kâğıda benzersin
Yazar m'ola kalem seni

Malım yok ki dökem saçam
Hazinem yok ağzın açam
Çare budur alam kaçam
Hep yanımda bulam seni

Yeni bahçenin narısın
Kırmızı gülden arısın
Koç Köroğlu'nun yârisin
Böyle misin bilmem seni

34

Yine ben bir öğüt aldım pirimden
Eyilik ettiğinden sakın kendini
Hazreti Ali'den kalma erkândır
Eyilik ettiğinden sakın kendini

Ol sana düşmandır dost gibi bakar
Fırsat da bulunca urganın çeker
Yürek dalga vurur çevrilir akar
Eyilik ettiğinden sakın kendini

Belinde götürür gümüşlü bıçak
Eylik olsa öküze olmazdı bıçak
Ağaya hayır etmez asla uşak
Eyilik ettiğinden sakın kendini

Köroğlu der atam hem anam ağlar
Size malum olsun beyler ağalar
Gidi felek ciğerciğimi dağlar
Eyilik ettiğinden sakın kendini

35

Eğer kendilerde erlik var ise
Gelsin dövüşelim Bolu Beyleri
Kanından susayıp candan geçerse
Gelsin dövüşelim Bolu Beyleri

Atına binende eyledi dizgin
Alaylara çatıp eyledi bozgun
Leşine kondurmak isterse kuzgun
Gelsin dövüşelim Bolu Beyleri

Koç yiğitleri aldım da yanıma
Keskin kılıcımı çaldım belime
Serimden geçmişim bakmam ölüme
Gelsin dövüşelim Bolu Beyleri

Karşımda durana kalmaz kararım
Doğrulup gelene yoktur zararım
Ya şehitlik ya gazilik dilerim
Gelsin dövüşelim Bolu Beyleri

Ala sadağımı sundum özüme
Hezaran kalkanım aldım dizime
Köroğlu der göründü gözüme
Gelsin dövüşelim Bolu Beyleri

36

Benden selam olsun Bolu Beyi'ne
Çıkıp bu dağlara yaslanmak gerek
Ok gıcırtısından kalkan sesinden
Dağlar gümbür gümbür seslenmek gerek

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Ak alnıma kara yazı yazıldı
Delik demir çıktı mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmak gerek

Köroğlu'm düşer mi yine şanından
Çoğunu ayırır er meydanından
Kırat köpüğünden düşman kanından
Çizme dolup çerkes ıslanmak gerek

37

Bir yiğit haykırıp meydana girse
Arka verip sığınacak yer gerek
Çamlıbel'e metin kale yapmaya
Kendi yiğit özü metin er gerek

Hay n'olanda oğlum Ali n'olanda
Zor düşmanı bölük bölük bölende
Padişahın divanına varanda
Dil tutulur dili tutar er gerek

Sıra sıra koç yiğitler dizersin
Alayları bozuk bozuk bozarsın
Berhaneyi Çamlıbel'de çözersin
Burda sana barınacak yer gerek

Göğüs gerek arka verek dağlara
Hizmet edek bahçelere bağlara
Şöhret vermek için nice illere
Burda sana devlet gerek sur gerek

Bir köşk gerek oturmaya yaz ile
Bir saki mey doldura naz ile
Yiğitlerin kumandasın saz ile
Vermek için yakışacak dil gerek

Deli Yusuf tamamladı öğüdü
Sen tamam et yirmi bir bin yiğidi
Gözlerim görmüyor suçum ne idi
Koyma kıyamete burda al gerek

38

Benden selam olsun Bolu Beyi'ne
Benim ile uğraşmaya dev gerek
Ünvan para etmez er meydanında
Doğrar eğri kılıç bilek zor gerek

Ayvaz oğlum sabah gör olur neler
Yiğitler meydanda koç gibi meler
Yere düşer karpuz gibi kelleler
Salavat çekmeye çetin dil gerek

Alçaklarda olur atından inme
Ergeç yiğitsen sözünden dönme
Çokluk para etmez mala güvenme
Kurnaz adam iflah olmaz bön gerek

Koç Köroğlu'm öğüdünden yorulmaz
Kesilen kelleden hesap sorulmaz
Boş laf atmayınan meydan alınmaz
Er yiğit er meydanında dev gerek

39

Yine yiğitlerim düştü yâdıma
Ağalar ağası yanımda gerek
Bir büküşte yedi geyim nal kıran
Koç Demircioğlu'm yanımda gerek

Padişah suratlım kolu beratlım
Çentiyan kılıçlım desti kuvvetlim
Böbür aslan huylum kaplan sıfatlım
Köse Kenan emmim yanımda gerek

Kimsenin halinden sorup da bilmez
Padişahtan ferman gelse dinlemez
Yüz bin ordu olsa gaygısı olmaz
Şimdi Koca Arap yanımda gerek

Derya atı biner demir donludur
Meydana girende aslan canlıdır
Özü bir Han oğlu İsfehanlıdır
Şimdi Kocabey'im yanımda gerek

Âhedüben bu zevkimi artıran
Öz özüne bir Halep'i batıran
Beş dünya güzelin seçip getiren
Şimdi Celâli Bey yanımda gerek

Gürcistan ilinden amana kaldı
Şam ile Halep'ten bir şikar aldı
Aslı Polatoğlu Mısır'dan geldi
Bıyıklı Yusuf'um yanımda gerek

Kılıç çekip ordulara saldıran
İran Şah'ın bayrağını indiren
Şeşper atıp bedenleri böldüren
Kizir Mustafa Bey yanımda gerek

Köroğlu'm zindanda sıkıldı canı
Ayvaz'ı görmezsem olurum deli
Çiğni hezeranlı desti cıdalı
Güzel İsa Balı'm yanımda gerek

40

Meydan başında duranda
Çekip bıyığım buranda
Dişlerim kamaştıranda
İsterim pulat kemirem

Kırat çıkıp eşinende
Yaralanıp deşinende
Kavga sesi işitende
İsterim dağlar yuğuram

Köroğlu'yum yucalmışam
Nice beyden bac almışam
Yüz deseler kocalmışam
Gücüm var dağlar devirem

41

Hey ağalar yüce dağın salında
Avlar iken ben ispirim aldırdım
Gözlerim kaldı anın hayalinde
Behey beyler ben ispirim aldırdım

Geldi geçti Keçeli'ye konmadı
Havalandı gökyüzünden inmedi
Makatara saldım geri dönmedi
Behey beyler ben ispirim aldırdım

İndim ben de dost yurduna göçürdüm
Safi hayat soğuk sular içirdim
Gülüp oynar iken elden uçurdum
Behey beyler ben ispirim aldırdım

Köroğlu der gözlerinin karası
Onulmadı yüreğimin yarası
Biri şahin biri ispir yarası
Behey beyler ben ispirim aldırdım

42

Behey dörtlüler beşliler
Gelin gelin duruşalım
Kaplan postu giyişliler
Gelin gelin duruşalım

Hey anasına küsenler
Kurulu yayı yasanlar
.....
Gelin gelin duruşalım

Köroğlu der ilimize
Toz kondurma gülümüze
Yazık sizin telinize
Gelin gelin duruşalım

43

Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen rüzgârlardan hile sezerim
Demir külünk ile başın ezerim
Kervanı görünce kızar tozarım

Tokat kervanından aldım bakırı
İncitmeyin fukarayı fakiri
Tuna seli gibi boz ırakıyı

İçin beyler için kervan gelince
İçin efeler için ta gün doğunca

Yokuşa çıkarken keklik sekişli
İnişe inerken tavşan büküşlü
Düşmanı görünce kuzgun bakışlı

Yetişin yetişin kervan gelince
Yetişin yetişin ta gün doğunca

44

Çamlıbel'e süreyidim yolunu
Altınlardan nallatayım nalını
Üç güzele dokutayım çulunu
Alma gözlü kır perçemli Kırat'ım

Başını başımdan yukarı tutar
Haykırır köpüğü başından atar
Kaçarsa kurtulur kovarsa tutar
Alma gözlü kır perçemli Kırat'ım

45

Canım Kırat gözüm Kırat
Kaçıp çekilip gidelim
Her yanında çifte kanat
Uçup çekilip gidelim

Budur Kırat'ın durağı
Bilmez yakını ırağı
Âb-ı Kevser'dir sulağı
İçip çekilip gidelim

Köroğlu söyler ezeli
Bağlar döküyor gazeli
Silistre'den güzeli
Alıp çekilip gidelim

46

Dağların salından süzülüp inen
Üstü gümüş çullu Kırat'ım benim
Varmış düşmüş bir leke bey eline
Üstü gümüş çulludur atım benim

Gümüş uyan vurup kişnedem derdim
Seni bir cıvana besledem derdim
Ağalara beylere gösterem derdim
Üstü gümüş çullu Kırat'ım benim

İki selseli var eli körüklü
Üstüne binenler ejder börüklü
Son demde de kardaş gibi yürekli
Üstü gümüş çullu Kırat'ım benim

Altıdır yedidir sekizdir yaşı
Büyüktür gövdesi küçüktür başı
Şah Hüseyin biner bir de kardaşı
Üstü gümüş çulludur atım benim

Köroğlu der görebilsem yüzünü
Makramalar alsam silsem gözünü
Şam'da oynatmışlar gördüm izini
Üstü gümüş çullu Kırat'ım benim

47

Yüce dağlardan aştım da geldim
Hayaline tutuştum da geldim
Serimi sevdana saldım da geldim
Ayvaz'ım bir danem sen'al giderim

Yüce dağlarda da koyun güderim
Billah kâr etmeden zarar m'ederim
Ayvaz'ım bir danem nurum
Ayvaz'ım bir danem sen'al giderim

Ayvaz'ım dükkânda gezer
Ala gözlerini süzer
Gelip geçenin bağrın ezer
Ayvaz'ım bir danem sen'al giderim

Bohçalarım yoktur sana açayım
Kemhalarım türlü cabım.....
Gücüm yetmez alayım kaçayım
Ayvazı'm bir danem sen'al giderim

48

Benden selam eylen o bey babama
Ettiği aklımdan çıkmaz neyleyim
Öperim ellerin hanım ninemin
Demircioğlu bensiz gitmez neyleyim

Durman hey ağalar gelin meydana
Boyansın kılıçlar al kızıl kana
Bende mürüvvet yok kıyarım cana
İçerimden gamım gitmez neyleyim

Arap at altımda durmaz savaşır
Kılıcı çekersem gözler kamaşır
Benim ilen şimdi devler uğraşır
Sizin ilen işim bitmez neyleyim

Köroğlu'nu dersen bir genç aslandır
Demircioğlu yanında bir kahramandır
Dizdar der ki dövüşecek zamandır
Beş yüz atlı bana yetmez neyleyim

49

Gayra bakma yüzün göster
Ben gönlümü bilmez miyim
Günde padişahlık ister
Ben gönlümü bilmez miyim

Yürü hey şeh nazın nazın
Edelim Hakk'a niyazın
Götürmez muhannet sözün
Ben gönlümü bilmez miyim

Şahinleyin yüksek uçar
Kaplan gibi kanlar saçar
Gökte buluttan nem kapar
Ben gönlümü bilmez miyim

Köroğlu der giden gelmez
Bir yaram vardır onulmaz
Attan cıvandan ayrılmaz
Ben gönlümü bilmez miyim

50

Çıkayım gideyim halkın elinden
Cihanın üstünde gama yâr oldum
Kimse bilmez ben gedanın halinden
Canımdan başımdan ben bizar oldum

Mürvet Ali'nindir sözüm amandır
Fikrimde zeyn olan kaşı kemandır
Virane beklerim hayli zamandır
Terk ettim mekânım terk-i yâr oldum

Bir gün ermez zalim hiç imdadıma
Zârımdan uğradı gözlerim neme
O gönlüm uğrusu cümle âleme
Seveli ben seni aşikâr oldum

Bihamdillah muradıma erdime
İnşallah Hak tabiptir derdime
Varamadım vatanıma yurduma
Bir devasız derde giriftar oldum

Köroğlu'nun sevdası var başında
Gümanı var şu gönlümün başında
Leylâ'yı ararken dağlar başında
Mecnun'un aşkına giriftar oldum

Kocadım belim büküldü
Gözümün nuru döküldü
Damarım bendi söküldü
Kocaldım Ayvaz pir oldum

Feleğin n'olduğun bildim
Kâhice kâhice güldüm
Ben her şeyden arzum aldım
Kocaldım Ayvaz pir oldum

Güzele bâde içirdim
Hasmı meydandan kaçırdım
Yedi naldan ol geçirdim
Kocaldım Ayvaz pir oldum

Köroğlu der yârim gelmez
Akan gözüm yaşın silmez
Eski gençlik ele girmez
Kocaldım Ayvaz pir oldum

52

Ayvaz benim senden yana
Kurban olam şirin cana
Sağda duran Köse Kenan
Vur diyende vurmaz mısın
Kır diyende kırmaz mısın

Ayvaz'ın kolları bağlı
Ciğerciğim oda dağlı
Sol tarafta Demircioğlu
Vur diyende vurmaz mısın
Kır diyende kırmaz mısın

Köroğlu'm söylüyor zatı
Ülkelerde vardır methi
Acemoğlu sür Kırat'ı
Vur diyende vurmaz mısın
Kır diyende kırmaz mısın

53

Uyan gözü mestan uyan
Çok uyumak ömre ziyan
Uyan yastığına dayan
Ne düş gördün eyle beyan

Ne yatarsın sabah oldu
Hep âlem nur ile doldu
Karlı dağlar revnak buldu
Uyan gözü mestan uyan

Boyuna allar biçildi
Aşkına câmlar içildi
Hacet kapısı açıldı
Uyan gözü mestan uyan

Ferah geldi her bülbüle
Çiy düşmüş kırmızı güle
Kalk Allah'tan hacet dile
Uyan gözü mestan uyan

Köroğlu'nun bağrı yandı
Yanıp sîneme dayandı
Herkesin dostu uyandı
Uyan gözü mestan uyan

54

Haykırdı çıktı meşeden
Gün tutuldu temaşadan
Hiç korkmaz beyden paşadan
Ayvaz bu gelen yâr bu gelen

Arap atın üstündedir
Ala gözler mestindedir
Şirin canlar kastındadır
Ayvaz bu gelen yâr bu gelen

Han Döne'm akıtma yaşı
Yandı yüreğimin başı
Köroğlu'nun can kardaşı
Ayvaz bu gelen yâr bu gelen

55

Gafil üstüme uğradı
Yolu Bağdadî turnanın
Ağalar cana kâr etti
Sesi Bağdadî turnanın

Gök tonun almış eğnine
Hem ölüm gelmez aynına
Alıcı şahin boynuna
Kanı Bağdadî turnanın

Turna geçer katar katar
Gökyüzünde sema tutar
Âşıka bergüzâr yeter
Teli Bağdadî turnanın

Kimi anaç kimi yavru
Eder âşıkına cevri
Bulgar yaylasına doğru
Yolu Bağdadî turnanın

Turna değil sığın imiş
Yüreğine döken imiş
Köroğlu der bu gün imiş
Kanı Bağdadî turnanın

56

Çıktım şu âlemi seyran eyledim
Açılmış baharı gülü dağların
Sökülmüş bendleri cûşu yenilmez
Çağlayuban akar seli dağların

Yiğit atına binmese yakınır
Yüreğinde olan elbet çekinir
Kar yağar da dört köşesi yekinir
Yol vermez aşmaya yeli dağların

Aslanı kaplanı yanar yolunur
Şikâr almış alçağına dolanır
Yel estikçe safasından salınır
Aheste aheste dalı dağların

Ben kâmilim zerresine ermişim
Baharında gonca gülün dermişim
Mürvetsiz beylerden eyi görmüşüm
Yiğidi yaldırır alı dağların

Köroğlu eydür sende tasa olmaz
Yüreğinde aşkı olan yenilmez
Çok dövüşler olur kimseler bilmez
Söylemeye yoktur dili dağların

57

Gözlerin sevdiğim Kırat
Seherde gelip geçersin
Şah ordusunda bir cıvan
Uyarmaz alıp kaçarsın

Dilersin Hak'tan dileğin
Âb-ı Zemzem'den sulağın
.....
Dolusun içip gidersin

Gördükte düşman alayın
Kodurmaz yasılı yayın
Şikâr almış şahinleyin
Parlayıp geçip gidersin

İrgür âşıkı dostuna
Buluşun çeşm-i mestine
Düşmüşsün gemin üstüne
Kövüğün saçıp gidersin

Köroğlu bekle yerini
Geyiptir demir yeleği
Gidi düşmandan arzuyu
Haklayıp çarpıp gidersin

58

Gel doru at gel kulağın çekeyim
Eğileyim iki gözün öpeyim
Dizgin edip hünerine bakayım
Babam dor'at Çamlıbel'dir geldiğin

Bozburun'dan aşırayım yolunu
Ham gümüşten kestireyim nalını
On dilbere işleteyim çulunu
Babam dor'at Çamlıbel'dir geldiğin

Baş üstüne komuşlardır bin başı
Görmez misin kanda yatan üleşi
Bunda gafil gezen kestirir başı
Aman dor'at Çamlıbel'dir geldiğin

Dor'at kimse binmemiştir üstüne
Mail oldum hünerine postuna
Ol Arap'tan berat geldi üstüne
Babam dor'at Çamlıbel'dir geldiğin

59

Seferim var Gürcistan'a
Benim ile göçen gelsin
İnmesin namert meydana
Candan serden geçen gelsin

İçtiğimiz aslan kanı
Yediğimiz Süleymanî
Kılıç kabzasından kanı
Şerbet edip içen gelsin

Kulak tut merdin sözüne
İnelim meydan yüzüne
Ecel gömleğin özüne
Kend'eliyle biçen gelsin

Köroğlu bir genç aslandır
.....
Dövüş bir düğün bayramdır
Candan serden geçen gelsin

60

Seherden sabahtan eser ürüzgâr
Yeller Demircioğlu durmasın gelsin
Kar kalkar açılır lale sümbüller
Güller Demircioğlu durmasın gelsin

Çamlıbel dağında yüksek kayalar
Beni kınamayın beyler ağalar
Göçer gider katarlanmış mayalar
İller Demircioğlu durmasın gelsin

Şirin Döne ağlar ağlar avunur
Dostlarım yas tutar düşman sevinir
Yirmi bey-kız hep karalar giyinir
Söylen Demirc'oğlu'na durmasın gelsin

Süremedi kara günün demini
Geyemedi güveyilik donunu
Üç gün oldu Kırat yemez yemini
Göçler Demircioğlu durmasın gelsin

Bolu Beyi ıssız kodu dağları
Ak sineme vurdu gitti dağları
Köroğlu'nun demir kesen beyleri
Yiğit beyler şimdi durmasın gelsin

61

Mürveti çok Hakk'ın nazargâhısın
Bizim iller karlı dağlar aşkolsun
Gerçek erenlerin seyrangâhısın
Bizim iller Çamlıbeller aşkolsun

Çayırlanır çimenlenir göllerin
Kan bulanık taşkın akar sellerin
Çoktur senin eğlenecek yerlerin
Bizim iller Çamlıbeller aşkolsun

Yollar kesen yavuz kurdun var mıdır
Beller kesen aslan merdin var mıdır
Çarh elinden hiçbir derdin var mıdır
Bizim iller Çamlıbeller aşkolsun

Bahar olup yeşil yaprak erince
Coşa gelir gönlüm seni görünce
Evvel baştan selam olsun varınca
Bizim iller Çamlıbeller aşkolsun

Er değildir seni görüp taşmayan
Gönül değil bir nefeste coşmayan
Köroğlu der Arap atlar aşmayan
Bizim iller Çamlıbeller aşkolsun

62

Nâmem vardır Çamlıbel'im sallanır
Okuyup dinleyen cümle bulanır
Yirmi dört boğumlu kargı kullanır
Şol Koca Kenan'ın günüdür bugün

Benden selam olsun Deli Hoylu'ya
Kaplan sıfatıyla fidan boyluya
Dal kılıcı şimşek gibi parlaya
Şol Dedi Hoylu'nun günüdür bugün

Deryalar üstünde oynar gemiler
Dalga vurur inim inim iniler
Baş kesende aslan gibi ünüler
Şol Kabre Sığmaz'ın günüdür bugün

Köse Sefer bilir yolun doğrusu
Burda belli olur yiğit hangisi
Aslanın ödünü çatlatır sesi
Böyle kahramanın günüdür bugün

Ulaşsınlar benim benim diyenler
Nahak yere tatlı cana kıyanlar
Adam etin kebap edip yiyenler
Cümle pehlivanın günüdür bugün

Nâmem vardır ulu beyler uyanır
Dağlar taşlar kızıl kana boyanır
Nazlı Kırat'ıma nal mı dayanır
Kırat nal atmanın günüdür bugün

Köroğlu'yum arka verdim dağlara
Kılıç kalkan hoş yakışır ellere
Çok selam söyleyin ulu beylere
Kan içen beylerin günüdür bugün

63

Bugün yiğit beylerimden
Dar günümdür yetişseler
Ak bilek kana bulanıp
Birbirine katışsalar

Kuluna yardımcı Mevla
Pazubent takmalı kola
Cıda kalkan alıp ele
Düşman ile vuruşsalar

Kurbanım yiğit koçuna
Bakmasın düşman suçuna
Bir sürü koyun içine
Aç kurt gibi girişseler

Düşmandan öcüm alınca
Şehre bir talan salınca
Kılınç kalıp kol kalınca
Topuz ile vuruşsalar

Koçaklarım Çamlıbel'den
Yürüseler sağdan soldan
Zindanda çektiğim halden
Hatırımı soruşsalar

İller eder bayram düğün
Bizimkiler gamlı bugün
Yarın tamam olur kırk gün
Bun günüme erişseler

Savaş günü tamam olup
Ortada sohbet dem olup
Küsülü varsa cem olup
Hepsi birden barışsalar

64

Iraktan özendim geldim
Çevre yanım meşe dağlar
Ayvaz'ım almaya geldim
Laleli sümbüllü dağlar

Gizmez karşımda durursun
Elimde külli varımsın
Ensemde kafadarımsın
İş düşecek başa dağlar

Özengimi gerdim durdum
Beyleri mürvetsiz buldum
Ben sana arkamı verdim
Neyler bana paşa dağlar

İli başlamış göçmeye
Ter mahbupların koçmaya
Bâdeler koyup içmeye
Vardır sende köşe dağlar

Köroğlu Ayvaz'ı sever
Tütünü göklere ağar
Yazın yeşil kemha geyer
Kışın ak sadeli dağlar

65

Mert gelende namert kaçar
Meydan gümbürder gümbürder
Şahlar şahı divan açar
Meydan gümbürder gümbürder

Söz ile menzil dövende
Namert boynunu eğende
Kılıç kalkana değende
Kalkan gümbürder gümbürder

Top atılır kalesinden
Hak saklasın belasından
Köroğlu'nun narasından
Dağlar gümbürder gümbürder

66

Daima böyledir dünyanın işi
Kişi ettiğini bulur demişler
İstersen eylik et istersen kemlik
Ettiğin başına gelir demişler

Çeken bilir daim derdi firakı
Söndürmek olur mu yanan çırağı
Sakın bir kimseye kurma tuzağı
Kişi ettiğine düşer demişler

Köroğlu düşmüştür gama savaşa
İster elli yaşa ister yüz yaşa
Her ne eder isen o gelir başa
Mukadder yerini bulur demişler

Zor Bezirgân bunun adı
Geldi bu meydanın tadı
Yedi çift camus kuvveti
Vermiş Allah bilin beyler

Heybetinden aslan korkar
Düşmanları yarar yırtar
Aç kurt gibi adam kapar
Hep maşallah deyin beyler

Yumruk vursa dağı yıkar
Düşmanın temelin söker
Aslan gibi dağı teper
Dağı taşı söker beyler

Nice pehlivanlar bağlar
Zarbına dayanmaz dağlar
Yalvarsan beraber ağlar
Bir mürüvvet-kânı beyler

Köroğlu'nun pehlivanı
Yoluna koymuşum canı
Ünü zaptetmiş cihanı
Budur kanlar içen beyler

68

İslâmbol'dan fermanımız yazıldı
Koç yiğitler karşımıza dizildi
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Geç gidelim Magini'nin dağına
El vuralım koç yiğidin malına
Dini bütün arkadaşın yoluna
Serini şol meydana koymalıdır

Yiğit olan yiğit dönmez ölümden
Muhannetin payın alır elinden
Kırat köpüğünden insan kanından
Çizmeyile şalvar ıslanmalıdır

Senin gibi yiğit gelmez cihana
Bir dahi doğurmaz doğuran ana
Öyle kılıç vursam fena düşmana
Düşman kılıç ile uslanmalıdır

69

Pınar başında bulanır
Sende çok mallar talanır
İner ovayı dolanır

Dağlar duman oldu
Çayır çimen oldu
Ben yâri görmedim
Halim yaman oldu

Hiç ovaya inmedin mi
Gam gussadan doymadın mı
Aşk oduna yanmadın mı

Dağlar duman oldu
Çayır çimen oldu
Ben yâri görmedim
Halim yaman oldu

Yaz görmemiş kışa benzer
İçmiş de sarhoşa benzer
Dert görmemiş başa benzer

Dağlar duman oldu
Çayır çimen oldu
Ben yâri görmedim
Halim yaman oldu

Köroğlu serinden geçti
Ayvaz gelip bundan göçtü
Aşkın dolusundan içti

Dağlar duman oldu
Çayır çimen oldu
Ben yâri görmedim
Halim yaman oldu

70

Behey ala gözlü dilber
Benim aklım yerindedir
Ben severim sen kaçarsın
Din ve iman terkindedir

Karşımızda karlı dağlar
Bağban sözü olur bağlar
Benim gönlüm ahdı bekler
Doğru menzil sürmededir

Kaşların kurulu yaydır
Cemalin bedir olmuş aydır
Bahçeye girmek kolaydır
Hesap gülü dermededir

Derviş bellidir tacından
Yok içindeki bacından
Gidi rakibin ucundan
Garip baykuş virandadır

Köroğlu der ey övdüğüm
Daim hayalin kovduğum
Suç sende değil sevdiğim
Sana gönül verendedir

71

Şunda bir dilberin kemandır kaşı
Ağlar melil melil bilmem nedendir
Leyl-ü nehar akar çeşmimin yaşı
Çağlar melil melil bilmem nedendir

Yatağında aslan gibi gürüler
Akar şu ç;eşmimin yaşı yiniler
Hastaların derdi vardır iniler
Sağlar melil melil bilmem nedendir

Yükünü yüklenmiş tüccar hocalar
Sabakın bilmeyen okur heceler
İli göçmüş viran kalmış yüceler
Dağlar melil melil bilmem nedendir

Yüğrük olur şol suların kaçağı
Buyurmamış Hak balığa bıçağı
Açılmamış dost bağının çiçeği
Güller melil melil bilmem nedendir

Derdiment Köroğlu yollara bakar
İki gözlerinden kanlı yaş döker
Yükünü yükletmiş katarın çeker
Beyler melil melil bilmem nedendir

72

Benden selam olsun Bolu Beyi'ne
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcırtısından kalkan sesinden
Dağlar sada verip seslenmelidir

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza karayazı yazıldı
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Köroğlu düşer mi yine şanından
Ayırır çoğunu er meydanından
Kırat köpüğünden düşman kanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır

73

Bugün ben bir söz işittim
Üstümüze paşa gelir
Bütün düşmanlarım bile
Asker almış koşa gelir

Hepimiz de Arap atlı
Konuşalım tatlı tatlı
İster olsun yüz bin atlı
Yalnız Ayvaz başa gelir

Köroğlu'm söyledi bunu
Cihanı kaplamış ünü
Bu günlerdir kavga günü
Köpük atar coşa gelir

74

Kıbrıs şarabın içmişler
Can ile serden geçmişler
Bugün oradan göçmüşler
Bir er yırtar söker gelir

Hırlaşırlar arı gibi
Kopuşurlar sürü gibi
Beş ayının seli gibi
Derelerden akar gelir

Bellidir yiğit yapısı
Şimdi toplanır hepisi
Açıldı Çamlı kapısı
Birbirini teper gelir

Köroğlu'm besler mertleri
Yumuşak ederler sertleri
Çamlıbel'in aç kurtları
Birbirini kapar gelir

75

Mert dayanır namert kaçar
Meydan gümbür gümbürlenir
Şahlar şahı divan açar
Divan gümbür gümbürlenir

Yiğit kendini övende
Oklar menzili dövende
Kılıç kalkana değende
Kalkan gümbür gümbürlenir

Ok atılır kalasından
Hak saklasın belasından
Köroğlu'nun narasından
Dağlar gümbür gümbürlenir

76

Benden selam olsun Cevher Paşa'ya
Şimdi keleşlerim seni titretir
Şeşperle gürz yağar yağmur misali
Söndürür Erzurum'u Kân'ı titretir

Atlarım azgındır gemini almaz
Koçaklarım birbirinden yaramaz
Bedir yüzlü Ayvaz ferman dinlemez
Ünü gider Hindistan'ı titretir

Hürşem Ali'm der ki sözün âlâsı
Acep bulunur mu derdin çaresi
Koçaklarım vardır devlete asi
Ünü gider Al'Osman'ı titretir

77

Yol verin dumanlı dağlar
Aşmaya Ayvaz geliyor
Çağlasın soğuk pınarlar
İçmeye Ayvaz geliyor

Bu dağlarda biten güller
Kokusu lal eder diller
Dalında cüda bülbüller
Ötüşün Ayvaz geliyor

Bizim yaylanın yiğidi
Belinde gümüş dividi
Yaylanın servi söğüdü
Gelg'edin Ayvaz geliyor

Bizim yalyalar oluklu
Akarsuları balıklı
Al valalı mor belikli
Kız gerek Ayvaz geliyor

Bizim yaylanın uşağı
Belinde Aydın kuşağı
Yaylanın türlü çiçeği
Kokuşun Ayvaz geliyor

Köroğlu der ki tayalar
Atlımız hayvan kovalar
Sarptaki yüksek kayalar
Yassılın oğlum geliyor

78

Muştuluk olsun dağlara
Şen olun Ayvaz geliyor
Selam olsun servilere
Şen olun Ayvaz geliyor

Takınır çifte bıçaklar
Salınır sırma saçaklar
Yeryüzündeki çiçekler
Açılın Ayvaz geliyor

Çiğdemin ömrü tez biter
Alay alay nergis biter
Karanfil bahçede biter
Takının Ayvaz geliyor

Param param taşlar olur
Yardımcısı kuşlar olur
Dervişler dervişan olur
Şal geyin Ayvaz geliyor

Köroğlu der hey ağalar
Çekinir fener maşalar
Yol üstündeki kayalar
Çekilin Ayvaz geliyor

79

Üsküdar'dan seni aldım
Serimi kavgaya saldım
Çamlıbel'e yakın geldim
Ayvaz mey doldur mey doldur

Arap at gider eşkine
Eyle merhamet düşküne
Çamlıbellerin köşküne
Ayvaz mey doldur mey doldur

Gideyim bundan yoluma
Sen saldın beni zuluma
Rahmeyle öksüz kuluna
Ayvaz mey doldur mey doldur

Giderim benim yolumdur
Zahmanım benim ilimdir
Köroğlu senin kulundur
Ayvaz mey doldur mey doldur

80

Yiğitler silkinip ata binende
Derelerde bozkurtlara ün olur
Yiğit olan döne döne dövüşür
Kötüler meydandan kaçar dön olur

Bir yiğit cıdasın almış atıyor
Ak elleri kızıl kana batıyor
Bir kötü kavgadan dönmüş kaçıyor
Kaçma kötü kaçma şimdi hün olur

Bir yiğit cıdasın almış eline
Başını koymuş da yiğit yoluna
Kalkan paralana zırhlar deline
Kanlı gömlek koç yiğide don olur

Köroğlu çağırır figan ağıtlar
İman ehli birbirini öğütler
Boydan boya demir donlu yiğitler
Vurur cidasını kahraman olur

81

Haçan bir mecliste olsa bir deccal
Ol meclisin halkı perişan olur
Orta yerde bir kahraman türese
Donanır o meclis uruşan olur

Sağsak bülbül olsa yakışmaz güle
Haçan bir eskici bezirgân ola
Bir züğürdün eli beş para göre
Mühür bende deyü Süleyman olur

Viraneyi bekler divane bîçar
Serçenin gönlünden şahinlik geçer
Muhannes kavgayı görünce kaçar
Gider tenhalarda kahraman olur

Koç Köroğlu der ki korkmazam mertten
Tilki de der aslan kaldırsam yurttan
Bir keçi selamet kurtulsa kurttan
Bakar boynuzuna gergedan olur

82

Coştu deli gönül gayrı yenilmez
Çıkıp yaylalara gitmek görünür
Gezemez oldum ardan namustan
Hep elden geleni etmek günüdür

Yiğit ata binmeyince eğlenmez
Yüreğimde yaram vardır onulmaz
Coştu deli gönül coştu yenilmez
Çıkıp da bir semte gitmek görünür

Koç yiğidin tirkeşinde yayıdır
Kahpe felek ..... dağıdır
Ey'atın firkati bir tas ağudur
Nûş edip ayette Ahmet görünür

Köroğlu der divaneyim deliyim
Taşkın akar karlı dağlar seliyim
Berat ile bir yavrunun kuluyum
İkiden de birin etmek görünür

83

Gelin hey ağalar çekin kılıcı
Arap atla koç yiğidin günüdür
Göğüs verip arka verip nal atan
Sırma çullu küheylanlar günüdür

Cenk kurulup cıda oklar atanda
İki leşker birbirine katanda
Kötülerin yakasından tutanda
Yılan dili dal hançerin günüdür

Gelin hey ağalar vurup geçelim
Koç yiğide kanlı gömlek biçelim
İki saat al kızıl kan içelim
Bunda koç yiğidin şanı günüdür

Hay n'olanda Koç Köroğlu n'olanda
Ara yerde kurt koyuna dalanda
At vurulup yiğit yaya kalanda
Teke şekli Şam kılıcın günüdür

84

Selam edin ağalara beylere
Düşmana mert gibi durmalı imiş
Safımızda koç yiğitler var iken
Dövüşü dövüşü ölmeli imiş

Süremedim kara günün yasını
Kâfir cellat ne bağlıyon gözümü
Tutmalıymış Han Ayvaz'ın sözüni
Bu yıllık Tiflis'te kalmalı imiş

Tüketmedim kara günün gamını
Süremedim şu gönlümün demini
Üç gün oldu Kırat yemez yemini
Kırat'tan haberi almalı imiş

Eğlenip de ben ilimde kalmadım
Kılıç çekip düşmanlara dalmadım
Azdır deyü hiç hesaba almadım
Az çok her ne ise kırmalı imiş

Çamlıbel dağları buraya ırak
Köroğlu'n öldürene ister yürek
Şimdi Demirc'oğlu yanımda gerek
Keşke yanım sıra gelmeli imiş

85

Mevlam seni bana verse
Derim hey gidinin oğlu
Arşa direk direk oldu
Zârım ey gidinin oğlu

Beni önünde assınlar
Emret kellemi kessinler
Derim aşkına yüzsünler
Verem hey gidinin oğlu

Canım sen bir adil hansın
Han oğlusun hem hansın
Yalancı dünyada sensin
Varım hey gidinin oğlu

Köroğlu gidişin Acem
Ne günüm belli ne gecem
Hem halifemsin hem hocam
Pirimsin gidinin oğlu

86

Selam olsun ağalara beylere
Sılasına gitmek ister Köroğlu
Ala karlı mor sümbüllü dağlara
Çıkıp seyran etmek ister Köroğlu

Ey ağalar nedir bizim suçumuz
Uğrun uğrun dövüş bizim işimiz
Demirc'oğlu Köse Sefer üçümüz
İçimizde nam sahibi Köroğlu

Deryanın yüzünde yatan gemiler
Zârından bu dağlar taşlar iniler
Dağında da aslan gibi ünüler
Kurt avazlı kaplan ünlü Köroğlu

Adımı sorarsan Uruşan Ali
Dövüş görmeyeli del'oldum deli
Sağ yanı Ayvaz da solu Bey Veli
Feracesi merdaneli Köroğlu

87

Katar katar gelen turnam
Baka zahman görünür mü
Derde derman katan turnam
Baka zahman görünür mü

Ne ötersin yana yana
Âvazın kâr etti cana
Çık havaya döne döne
Baka zahman görünür mü

Kanadının ucu eğri
Delinir âşıkın bağrı
Vara bizim ele doğru
Baka zahman görünür mü

Kanadının ucu burma
Ölürsem karşımda durma
Gözlerin sevdiğim turna
Baka zahman görünür mü

Niçün Köroğlu der niçün
Bağışla âşıkın suçun
Yavru turna başın içün
Baka zahman görünür mü

88

Bizim illerin beyleri
Yakar kandili kandili
İçip aslana dönerler
Kadeh döndürü döndürü

Hem içerler hem kanarlar
Düşmana meydan ararlar
Arap atlara binerler
Boynun sündürü sündürü

Çürüdü gönlüm çürüdü
İçerde yürek eridi
Beylerin kolu yoruldu
Kılıç döndürü döndürü

Beyler neyleyip nidelim
Güzellere göç edelim
Meydanda at oynatalım
Boynun döndürü döndürü

Köroğlu der ki karıdım
İhtiyar oldum farıdım
At yoruldu ben yoruldum
Güzel bindiri bindiri

89

Bir hışmınan geldi geçti
Kiziroğlu Mustafa Bey
Bu dağları deldi geçti
Kiziroğlu Mustafa Bey

Ağam kim canım kim
Nigâr kim canım kim
Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir at biner alapaça
Fırsat vermez Kırat kaça
Az kaldı ortamdan biçe
Kiziroğlu Mustafa Bey

Ağam kim canım kim
Nigâr kim canım kim
Kiziroğlu Mustafa Bey

Hay edende haya teper
Huy edende huya teper
Köroğlu'nu çaya teper
Kiziroğlu Mustafa Bey

Ağam kim canım kim
Nigâr kim canım kim
Kiziroğlu Mustafa Bey

90

Hemen Mevla ile sana dayandım
Arkam sensin kal'am sensin dağlar hey
Yoktur senden gayrı kolum kanadım
Arkam sensin kal'am sensin dağlar hey

Yüce yüce tepesinden yol aşan
Gitmez oldu gönlümüzden endişen
Mürüvvetsiz beyden yeğdir dört köşen
Arkam sensin kal'am sensin dağlar hey

Hep sınadım Osmanlının alını
Bulamadım hergiz gönlüm alanı
Anıcağız sevdiğimin halini
Arkam sensin kal'am sensin dağlar hey

Köroğlu der tepelerden bakarım
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim
Bunca yıldır hasretini çekerim
Arkam sensin kal'am sensin dağlar hey

91

Muhannetlik değil bizim kârımız
Şehriyar sözüne uyanlardanız
Meydana girende yoktur korkumuz
Kazaya ırıza diyenlerdeniz

Ödleklerle hoş değildir aramız
Teke tek düşmana varmak töremiz
Muhannete sardırmayız yaramız
Yarayı kendimiz saranlardanız

Bineyidim Kırat'ımın üstüne
Alayıdım hançerimi destime
Gafili varmayız düşman üstüne
Vakta hazır olun diyenlerdeniz

Köroğlu'm çıkalım dağlar salına
At sürelim mal yemezin malına
Başım koydum arkadaşın yoluna
Başı dost yoluna koyanlardanız

VII

ŞİİRLERİN DİZİNİ

A

1 — Alnı top başı tel yeşil ağlama
2 — Eğilip de öz kanını yalana
3 — Yeğin atlar da yer bulmaz kaşana
4 — Seyreyleyin el ayağı şaşana
5 — Dil bir yana diş bir yana
6 — İnce yollara yollara
7 — Yiğidi doğuran ana bin yaşa
8 — Gelin Ağlaşak Hoylu'ya

E

9 — Sarfedin beylere ha ben gelince
10 — Yeğin olur leşler meydan içinde
11 — Göğsün düğmele düğmele
12 — Öpül koçul huzur ile
13 — Dolmalı deryalar leş leş üstüne

I

14 — Mevla'nın aşkına çalın kılıcı
15 — Tende arzumanım kalmadı
16 — Servi boylu dal olaydı
17 — Hiç haddinden şaşmamalı
18 — Yiğit on beş yerden yaralanmalı
19 — Aslan yatağında aslan olmalı
20 — Al Kırat'ımı alma Ayvaz'ımı
21 — Karşımızda salınmaz mı
22 — Gel Ayvaz'ım dolaşalım dağları
23 — Gelir parlayı parlayı
24 — Kaçar zorlayı zorlayı

25 — Ağlayanlar gülmeseydi
26 — Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi
27 — Basın dereleri leşleri şimdi
28 — Kırarım belleri bir gün olur ki
29 — Meydana inmeye Kırat gerekli
30 — İlle mavili mavili
31 — Karlı dağlar yerinde mi
32 — Dağlar yâr görmediniz mi
33 — Nasıl benim kılam seni
34 — Eylik ettiğinden sakın kendini
35 — Gelsin dövüşelim Bolu Beyleri

K

36 — Dağlar gümbür gümbür seslenmek gerek
37 — Kendi yiğit özü metin er gerek
38 — Doğrar eğri kılıç bilek zor gerek
39 — Koç Demircioğlu'm yanımda gerek

M

40 — İsterim pulat kemirem
41 — Behey beyler ben ispirim aldırdım
42 — Gelin gelin duruşalım
43 — Kervanı görünce kızar tozarım
44 — Alma gözlü kır perçemli Kırat'ım
45 — Uçup çekilip gidelim
46 — Üstü gümüş çulludur atım benim
47 — Ayvaz'ım bir danem sen'al giderim
48 — Demircioğlu bensiz gitmez neyleyim
49 — Ben gönlümü bilmez miyim
50 — Canımdan, başımdan ben bizâr oldum
51 — Kocaldım Ayvaz pir oldum

N

52 — Kır diyende kırmaz mısın
53 — Ne düş gördün eyle beyan

54 — Ayvaz bu gelen yâr bu gelen
55 — Sesi Bağdadî turnanın
56 — Çağlayuban akar seli dağların
57 — Uyarmaz alıp kaçarsın
58 — Babam dor'at Çamlıbel'dir geldiğin
59 — Candan serden geçen gelsin
60 — Güller Demircioğlu durmasın gelsin
61 — Bizim iller Çamlıbeller aşkolsun
62 — Şol Koca Kenan'ın günüdür bugün

R

63 — Birbirine katışsalar
64 — Laleli sümbüllü dağlar
65 — Meydan gümbürder gümbürder
66 — Ettiğin başına gelir demişler
67 — Vermiş Allah bilin beyler
68 — Eğri kılıç kında paslanmalıdır
69 — İner ovayı dolanır
70 — Din ve iman terkindedir
71 — Çalar melil melil bilmem nedendir
72 — Dağlar sada verip seslenmelidir
73 — Asker almış koşa gelir
74 — Bir er yırtar söker gelir
75 — Divan gümbür gümbürlenir
76 — Söndürür Erzurum'a Kân'ı titretir
77 — İçmeye Ayvaz geliyor
78 — Şen olun Ayvaz geliyor
79 — Ayvaz mey doldur mey doldur
80 — Kötüler meydandan kaçar dön olur
81 — Donanır o meclis uruşan olur
82 — Hep elden geleni etmek günüdür
83 — Sırma çullu küheylanlar günüdür

Ş

84 — Dövüşü dövüşü ölmeli imiş

U

85 — Zârım ey gidinin oğlu
86 — Çıkıp seyran etmek ister Köroğlu

Ü

87 — Baka zahman görünür mü
88 — Kadeh döndürü döndürü

Y

89 — Kiziroğlu Mustafa Bey
90 — Arkam sensin kal'am sensin dağlar hey

Z

91 — Kazaya ırıza diyenlerdeniz

VIII

SÖZLÜK

— A —

Abıhayat: Söylencelerde, içene ölümsüzlük sağladığı söylenen su, ölmezlik suyu, bengisu. Doğu söylencelerine göre, bu suyun çeşmesi karanlıklar ülkesindeymiş. İskender bu suyu bulmak için yollara düşmüşse de bulamamış; yalnızca Hızır ve İlyas içebilmişler bu sudan. Âb-ı hayvan, Âb-ı Hızır, âb-ı bekâ, âb-ı cânidanî, âb-ı zindegânî, âb-ı İskender, ayn-il hayvan gibi adlar da verilmiştir abıhayata. Bir söylencemizde abıhayat Bingöl yöremizde bulunan çok sayıdaki göllerden birinin suyudur, bu sudan içerek ölümsüzlüğe ulaşmıştır Köroğlu.

Âb-ı Kevser: Kevser suyu. Cennette bulunan Kevser havuzunun suyu; baldan tatlı, kardan soğukmuş. Hz. Muhammet'e değgin olan bu havuzun suyunun dağıtıcısı Ali'dir.

Âb-ı Zemzem: Zemzem suyu. Kâbe yakınındaki Zemzem adlı kuyudan alınan ve Müslümanlarca kutsal sayılan su.

Adam almak: Kaçırmak, öldürmek.

Adam kapmak: Savaş alanında ansızın düşmanın üzerine saldırmak ve onu yok etmek, beklenmedik bir saldırıyla yakalamak, tutmak.

Adil: Tüzeli, doğrulukla iş gören, hak gözetir.

Ağ: Temiz, saf, beyaz.

Ağıtlamak: Ağıt düzmek, ağıt söylemek. Ölen bir kimsenin iyi durumlarını ve yitirilmesinden dolayı duyulan acıları sayıp dökmek üzere yazı yazmak, söz söylemek ya da ezgi okumak.

Ağmak: Yavaş yavaş göğe yükselmek.

Ah: Pişmanlık, öfke, özlem ya da beğeni ve sevgi duyuları anlatan bir ünlem. İç çekme, ilenme.

Ah çekmek: Uzata uzata "ah" demek, acı çekmek.

Ahd: Öç, söz verme, ant.

Ahd beklemek: Öç almak için uygun zamanı kollamak, verilen bir sözün yerine getirilmesini beklemek.

Ahdını almak: Öcünü almak.

Ahdını bozmak: Verdiği sözden dönmek, içtiği anda bağlı kalmamak.

Ahd ü peyman gütmek: Sözünde durmak, sözünden dönmemek.

Âhır: Son, sonuç, bitim.

Âhıra dönmek: Ölüme yaklaşmak, yaşamın sonuna gelmek.

Ah u zar: Ağlama, inleme, elden kaçırma üzüntüsü.

Ahmet: Hz. Muhammet'in adlarından biri.

Ahval: Durumlar, olup bitenler.

Akça: Madenden yapılmış para, özellikle Osmanlılar döneminde gümüşten kestirilen para.

Aklını başından almak: Ne yapacağını bilemez duruma getirmek, düşünemez olmak.

Ak sadeli: Beyazlar giyinmiş, beyazlarla örtülü, bembeyaz.

Ak sineye dağ vurmak: Göğsünde yara açmak, derde düşürmek.

Aktarmak: Yere sermek, devirmek, yere düşürmek.

Aktarmasın götürmek: Bir savaşçının yere düşürdüğü düşmanını öldürmesi.

Al: Hile, tuzak.

Ala: Karışık renkli

Âlâ: İyi, çok iyi.

Ala göz: Açık kestanerenginde olan göz.

Ala karlı: İlkbaharda karların yer yer erimesiyle ortaya çıkan alacalı görünüş.

Alapaça: İyi cins at.

Alay: Takım, bölük gibi er topluluğu

Alay bozmak: Bir savaşçının kendisine saldırmak üzere gelen çok sayıdaki insanı dağıtması.

Alay çatmak: Savaşa girmek için hazırlanmış olarak beklemek, savaş düzenine girmek.

Alayıdım : Alaydım, alsaydım.

Alayından : Hepsinden, tümünden.

Alçağına dolanmak : Avcı bir kuşun yakaladığı avını yemek için karnını deşmesi.

Al gerek : Almalısın, alman gereklidir.

Al giderim : Alıp giderim.

Alıcı : Avcı, arkasına düştüğü avı yakalayan.

Alımız telimiz : Süsümüz, gösterişimiz.

Ali : Ali b. Ebu Talip (598 - 661). Hz. Muhammet'in amcasının oğlu ve damadı. Dördüncü halife; ilk kez Müslümanlığı benimseyen ve kendisine cennet muştulanan on kişiden biri.

Almak : Koparmak, alıp gitmek.

Alnı akıtmalı : Alnının ortasından aşağıya doğru beyaz bir çizgi uzanan at.

Alnına karayazı yazmak : Talihin tersine dönmesi, sonu gelmek. İşlerin iyi gitmemesi.

Âl'Osman : Osmanoğulları, Osmanlı Devleti.

Al vala : Kırmızı renkli başörtüsü.

Aman : Acıma gösterme, bağışlama.

Amana kalmak : Aman dilemek zorunda kalmak, bağışlanmasını istemek.

Anaç : Meyve ya da yavru verecek olgunluğa erişmiş.

Anca : Onca, çok.

Anıcağız : Hatırlayınca, anınca.

Ar : Utanç duygusu.

Arı : Temiz.

Arka vermek : Güvence altına almak, desteklemek.

Arka verip sığınmak : Önden gelecek bir tehlikeyi önlemek amacıyla daha yüksek ve güvenli bir yere çıkmak.

Arş : Göğün dokuzuncu ve en yüksek katı.

Arz etmek : Sunmak, dileğini bildirmek.

Arzumanı kalmak : İsteği kalmak, bir şeyi dileyip ister olmak.

Aslan kanı : İçki.

Aslan sıfatlı : Görünüşü aslana benzeyen. Korkutucu görünüşü olan.

Âşık : Bir kimseye ya da bir şeye karşı güçlü sevgi ve bağlılık besleyen, vurgun. Halk yazınında ozan.
Aşikâr : Açık, gizli olmayan, ortalıkta bulunan.
Aşikâr olmak : Ortaya çıkmak, açıkça belirmek.
Aşmak : Üstünden geçmek.
Atanda : *Atıldığında, belirdiğinde.*
Avaz : Ses, nara, var gücüyle bağırmak.
Avını almak : Avını yakalamak.
Avlarken : Avlanırken.
Ayak : Dibinde, alt yöre.
Aygır : Damızlık at, erkek at.
Ayn : Göz.
Aynına gelmek : Gözüne görünmek.
Ayyuka çıkmak : Göklere yükselmek.

— B —

Bac : Vergi, haraç, çoğunlukla zorla benimsetilmiş, bir kez alınan vergi.
Bâde : Şarap.
Bâde süzmek : Şarap içmek.
Bağban : Bahçıvan, bağ bekçisi.
Bağdadi turna : Bağdat yöresinde yaşayan ünlü bir turna türü.
Başa gelmek : Başa çıkmak, hakkından gelmek, becermek.
Baş baş üstüne kale yaptırmak : Savaşta kesilen kelleleri üst üste yığmak, çok sayıda kelle kesmek.
Başı dost yoluna koymak : Dost için her türden tehlikeyi, ölüm korkusu duymadan göze almak.
Batman : Sekiz kiloluk eski bir ölçü.
Bayrak indirmek : Egemenliğine son vermek, baş eğdirmek.
Bedir : Dolunay.
Bel : *İki tepe arasındaki alçak yer, dağın geçit veren yeri.*
Bela : Zorluk, sıkıntı, büyük kaygı ve sıkıntı veren olay, içinden çıkılması güç olan durum.
Bel bükmek : Hakkından gelmek, bir şey yapamaz duruma getirmek.

Belik: Saç örgüsü.

Bel kırmak: Bir şey yapamaz duruma getirmek.

Beller kesmek: Yol kesmek, soygun yapmak.

Bend: Engel, büğet.

Bendi söküimek: Hiçbir engel tanımamak.

Ben gelince: Geldiğim zaman.

Benim demek: Kişiliğini ortaya koymak.

Berat: Birine madalya ya da herhangi bir ayrıcalık verildiğini gösteren belge. Madalya, orun, devlet görevi, aylık ve buna benzer şeylerle ilgili olarak devletçe verilmiş yazılı belge.

Bergüzâr: Birini sevindirmek ya da anmış olmak için verilen şey.

Berhane: Ev eşyası, göç, kafile, göçebelerin evlerinin ve eşyalarının topu.

Berhaneyi çözmek: Yükünü çözüp açmak, bir yerde konaklamak.

Beş ayları: İlkbahar ve yaz ayları. Genel olarak ilkbahar ayları anlamındadır. Bölgelere göre bu aylar değişiklik gösterir. Akdeniz bölgemizde bu aylar şubat ve mart aylarının birer bölümünü içine alır.

Bey kız: Kibar kız.

Beyaz akça: Gümüş para.

Bezirgân: Tecimen, tecimen takımı.

Bezirgân bozmak: Tecimenlerin yaptığı işi aksatmak, yol kesip bac almak.

Bihamdillâh: Tanrı'ya övgüler olsun, Tanrı'nın yardımıyla.

Bile: Birlikte, beraber.

Bindiri bindiri: Bindire bindire.

Binende: Binince, bindiği zaman.

Bineyidim: Binseydim.

Binişim: Bindiğim zaman, her ne zaman binersem.

Bi-vefa: Sözünde durmayan, dönek.

Boşanmak: Saldırmak, üzerine yüklenmek.

Bozkurt gibi boşanmak: Kurt gibi koşarak avına saldırmak.

Bozkurtlara ün olmak: Kurtların ulumasına neden olmak, sesi

bozkurtunki gibi çınlamak. Kurt sesi çıkarmak.

Bobûr: Övüntü, övünme.

Bölükbaşı: *Yeniçeri bölüklerinde ağa bölüklerinin komutanı.* En bayrı olanları bölükbaşı adını alırdı. Bunların atlarında bir bozdoğan bir de asılı kalkan bulunurdu.

Börk: Yeniçerilerin kullandığı başlığın adı. Beyaz çuhadan ya da keçeden yapılırdı. Alt yanı şerit biçiminde sırmayla işlenir, önüne sarı tenekeden bir kaşıklık eklenirdi. Buraya birer kaşık sokulurdu. Börkün başa giyilecek yerine üç dört parmak enlnde gümüş ya da altın kılaptan bir zırh geçirilirdi. Yeniçeriler başlarına ahilere değgin beyaz börk giyerlerdi. Buna yeniçeri keçesi denilirdi. Hacı Bektaş Veli'ye değgin bölüm ise arkaya sarkıtılırdı.

Buluttan nem kapmak: Her şeyden kuşkulanmak, en ufak bir değişiklikten anlam çıkarmak.

Bundan: Buradan.

— C —

Cam: İçki bardağı, kadeh.

Cam içmek: İçki içmek.

Candan geçmek: Canını düşünmeden savaşmak, ölüm korkusu duymamak.

Cebe: Zırh, halka biçiminde pullardan yapılan zırh, cevşen, tek parça olmayan zırh türü.

Cebeci: *Savaş araçlarını yapan, bunları koruyan, savaş anında bu araçları gereken yere ulaştıran asker.*

Cebehane: Savaş araçlarının saklandığı yer.

Cemal: Güzellik, yüz güzelliği.

Ceng: Savaş.

Celân: Ceylan.

Cerha: Yara.

Cerha cerha: *Her yanı yara bere içinde.*

Cevahir: Değerli süs taşları.

Cevher Paşa: Köroğlu öykülerinde Erzurum Valisi.

Cıda: Mızrak, süngü, kargı.

Ciğergâh: Ciğerin bulunduğu yer, ciğerin tam kendisi.
Ciğeri oda dağlı olmak: Ciğeri yanmak, çok acı çekmek.
Civan: Pek genç, genç yaşta olan.
Cûş: Kaynama, coşma. Durumunu açığa vurma.
Cûşa gelmek: Coşmak, kanı kaynamak.
Cûşu yenilmemek: Coşkunluğunu önleyecek bir gücün bulunmaması.
Cüdâ: Ayrı, ayrı düşmüş.

— Ç —

Çağırmak: Söylemek, türkü söylemek.
Çağlayuban: Çağlayarak.
Çakır: Rakı.
Çarh: Gök, çark, zaman.
Çarhacı: Savaşta öncü birlik, bu birliğe katılan kişilerden her biri.
Çar-köşe: Her yan, dört yan.
Çehre-i zerd: Sarı beniz, yüzü sararmış.
Çeng-i Harb: Savaş anında mehter takımı tarafından çalınan bir müzik parçasının adı. Bunun dışında Ahlati, Halilevi, Kalenderi, Peşrev, Nakş, Perişan gibi... biçimleri de vardır. Ayrıca büyük cenk davulu anlamında da kullanılmaktadır.
Çerçi vurmak: Her türden ufak tefek eşyayı satan ya da para ile satmayıp malı malla değişen gezginci küçük tecimen demek olan çerçinin vurulması, yolunun kesilerek malının alınması anlamında kullanılmış.
Çeşm-i âb: Gözyaşı.
Çığırmak: Söylemek, türkü söylemek.
Çızma: Çizme.
Çiğni: Omuz.
Çifte kanat uçmak: Kanadı varmışcasına hızla gitmek.
Çöl: Kır.
Çul: Kıldan ya da yünden yapılmış hayvan örtüsü.

— D —

Dâd : Öç alma, yakınma yollu bağırma, tüze, hak.
Dağ : Kızgın demirle vurulan damga.
Dağ gibi : Pek büyük, pek iri, güçlü.
Dağ tepmek : Dağda dolaşmak.
Dağ vurmak : Yarayı kızgın demirle yakmak.
Daim : Durmaksızın.
Daim hayalini kovmak : Hiç aklından çıkarmamak, unutmamak.
Dal boy : Uzun boy.
Dalkılıç : Düşman ordusuna dalmak ya da kuşatılan kaleye girmek için gönüllü yazılan erlere verilen addır. Serdengeçti de denilir. Bunlar sağ, sol ve ortadan hep birlikte saldırıya geçerlerdi.
Dallı : Çizgili.
Darb-ı ceset : Vücudu yara bere içinde.
Darb-ı meydan kurmak : Savaşa başlamak.
Davlumbaz : Büyük davul, cenk davulu.
Deccal : El-Mesih el-Deccal, kıyametin simgesi olarak son zamanda ortaya çıkacağı bildirilen yalancı. Elinde çok bol su ve ateşle ortaya çıkacak olan bu yalancının yöresinde özellikle inançsızlar, dedikoducular, karışıklık çıkaranlar, Yahudiler toplanacakmış. Mekke ve Medine dışında kalan tüm yerleri egemenliği altına alacağı tasarlanan Deccal'dan tüm Hz. Muhammet dininde olanların korunması istenir.
Deli : Rumeli'de ilk olarak kurulan bir sınıf atlı askere verilen ad. Yol gösteren anlamına gelen «delil» sözcüğünden bozulmadır. Deliler ordunun yol göstericisi olarak görev yaparlardı. Hiçbir tehlikeden çekinmeyen, düşmana anında atılan bu sınıfın askerlerine «deli» denmesinin nedeni de bu korkusuzluklar olmuştur.
Delik demir : Tüfek.
Dem : Çok kısa zaman.
Dem sürmek : Eğlenmek, iyi zaman geçirmek.
Demir donlu : Zırh giyinmiş.

Demir kesen: Kılıcıyla bir vuruşta demiri parçalayan, çok iyi kılıç vuran.

Denge almamak: Küçük görmek, dövüşmek için kendisiyle eşit güçte görmemek.

Depreşmek: Yeniden kendini göstermek. Kımıldamak.

Derd-i firak: Ayrılık derdi, ayrılık acısı.

Derdiment: Derde tutulmuş.

Derun: İç.

Derya: Deniz.

Derviş: Gizemcilik yoluna girmiş kişi. Yoksul kişi demektir. Terim olarak bir tarikata giren kişiye denilir.

Derya atı: Bu konuda Köroğlu öykülerinde **Destansal Öğeler** (s. 79) bölümünde geniş açıklama yapılmıştır.

Dest: El.

Dest vurmak: El atmak.

Deva: İlaç, hastalığı ve derdi iyi eden.

Dev gibi melemek: Dev gibi bağırmak. Ürkütücü nara atmak.

Devlet: Talih, kut, orun, güç.

Devlete asi: Devlete karşı ayaklanmış.

Devran: Zaman, dönme.

Devranın dönmesi: İşlerin bozulması, ters dönmek.

Devran sürmek: Mutluluk içinde yaşamak. Zamanı en iyi biçimde değerlendirmek.

Dili tutar: Susmasını bilir.

Dini bütün: Doğru, sözünde durur.

Din ve imanın terkinde olmak: Acımayı elden bırakmak, insaf etmemek.

Divan: Toplantı yeri, savaş.

Divan açmak: Savaşı başlatmak.

Divan durmak: Bir büyük kişi önünde buyruğa hazır ve saygılı durmak.

Divit: Yazı yazmak amacıyla kullanılan eski biçim hokka.

Diyince: Deyince, denilince.

Dizdar: Kale koruyucuları için kullanılan bir terim. Dizdar kalenin tüm işlerinden sorumlu olan önemli bir görevlidir.

Doğana: Doğuncaya dek.

Doğru menzil sürmek: Doğru yoldan yürümek, doğruluktan ayrılmamak.

Doğrulup gelmek: Dosdoğru gelmek.

Doğuptur: Doğmuştur.

Dolama: Üste giyilen, cübbeye benzer bir tür giysinin adı. Genellikle *çuhadan* yapılırdı. Belden bir kuşakla bağlanan dolamanın kürklüsü ve çatma kemhadan olanları da vardı. Yeniçeriler kullanırdı bu giysiyi. Ayrıca dolama gelişigüzel sarılan sarık anlamında da kullanılmıştır.

Dolu: İçki, şarap, rakı, kadeh.

Doru: Kara ile kızıl arası at rengi.

Dor'at: Doru at.

Doyuk olmak: Kanıksamak, dolmak.

Döndürü döndürü: Döndüre döndüre.

Dön olmak: Dönüp kaçmak, korkmak.

Dörtlüler-beşliler: Dört ve beş akçe aylıklı yeniçeriler için kullanılan bir terimdir. Görevleri, yol açmak, öncülük işi yapmaktı, bunların komutanlarına «beşlü ağası» denilirdi.

Durman: Durmayın.

Duruşmak: Boy ölçüşmek.

Düldül: Hz. Muhammet'in beyaz katırının adı. Savaşlarda bindiği bu atı sonradan Ali'ye vermiştir peygamber. Ali Haricilerle yaptığı savaşa da bu atla katılmıştır.

Düş görmek: Rüya görmek.

Düşmana dalmak: Düşmana saldırmak.

Düşmanın temelini sökmek: Düşmanı tümden yok etmek.

Düz: Ova.

— E —

Ecel: Ölüm.

Ecel gömleği: Kefen.

Ecel gömleğini kendi eliyle biçmek: Ölüme isteyerek gitmek.

Ede: Etsin.

Eğin: Sırt, omuz.

Eğlenmek: Durmak, zaman geçirmek.

El'aman : Aman dilemek, bağışlanmasını istemek, yalvarmak.

Eli ayağı şaşmak : Ne yapacağını bilememek.

Elde olmak : Tutsak etmek.

El vurmak : El atmak.

Emir Sultan : Emir Sultan El-Seyyid Şemsüddin b. Ali el-Hüseynî el-Buhari (1368 - 1429). I. Bayazit döneminde Buhara'dan Bursa'ya gelip yerleşen ve halk arasında Emir Sultan adıyla anılan bir Türk dervişidir. Kübreviye tarikatının Nurbahşiye koluna bağlıdır. Buhara'da doğmuş, hacca gittikten sonra Anadolu'ya gelip Karaman, Hamit-İli, Kütahya ve İnegöl yoluyla Bursa'ya gelerek yerleşmiştir. Osmanlı ordularıyla savaşlara katılan Emir Sultan'ın zor zamanlarda askerin yardımına koştuğuna inanılmıştır. Birinci Bayazit'in kızı Hundi Hatun'la evlenen dervîş, Ankara Savaşı'nda tutsağı olmuş Timur'un, 1422 yılındaki İstanbul kuşatmasına da katılan Emir Sultan'ın halk içinde büyük bir ünü vardır.

Endişe : Düşünce, kaygı, tasa.

Ense : Arka.

Ensiz dolama : Çuhadan, entari gibi önü açık, düğmesiz, beline kuşak bağlanıp manto gibi üste giyilen bir tür giysi.

Erdime : Erdim ya, yetiştim ya.

Eren : Gerçek gizine ulaşan. Evliya sözünün Türkçe karşılığıdır. Dervişler birbirine ve şeyhlerine öyle seslenirler. Tarikat yolcusu anlamına da kullanılır.

Ergeç : Erkek deve, teke.

Ergeç yiğit : Olgun kişi.

Er meydanı : Savaş alanı.

Erkan : Direkler, esaslar. Batınî toplulukların yaptıkları törenler ve onların kuralları.

Erlik : Yiğitlik, erkeklik.

Ermek : Ortaya çıkmak, ulaşmak.

Eşinende : Atın ayağıyla yeri eştiği an.

Eyitmek : Söylemek, demek.

Eyvan : Köşk, büyük sofa, kemerli büyük ev.

— F —

Fâni : Ölümlü, bitimli.

Fanmak : Vazgeçmek, usanmak, el çekmek, yaşlanmak.

Felek : Talih, zaman, gök.

Ferace : Çarşaftan önce kadınların kendilerini örtmek için kullandıkları giysi. Çuha ve sof gibi kumaşlardan yapılırdı.

Ferah : Rahatlık, sevinç.

Ferman : Yazılı padişah buyruğu.

Fermanı yazılmak : Öldürülmesi için buyruk çıkarılmak. Özellikle devlete karşı başkaldıranlar için kullanılır.

Figan : Haykırma, inleme.

Figan eğitlamak : Acılarını gözyaşlarıyla birlikte dile getirmek.

Fırkat : Ayrılık.

— G —

Gafil : Habersiz, dikkatsiz. Önceden yapacağını ve başına geleceği düşünmeyip aldırış etmeyen.

Gafilleyin : Haberi olmadan, bilmeden.

Gafili varmak : Habersizce yaklaşmak, sinsice gitmek.

Gam : Keder, tasa, üzüntü.

Gama yâr olmak : Üzüntüden yakasını kurtaramamak. Her an üzüntü çekmek.

Gamze : Yanak çukuru.

Gayr : Başkası.

Gaza : Din yolunda savaş.

Gazep etmek : Öfkelenmek.

Gebr - gebir : Ateşe tapan.

Gedâ : Dilenci, yoksul, zavallı.

Gele : Gelsin, yetişsin.

Gelince : Geldiğinde.

Gelmez yola gitmek : Ölmek, öteki dünyaya gitmek.

Gem : Atı zor altında tutabilmek için ağzına takılan demir araç.

Gemini almaz : Söz dinlememek, baskı altına alınamamak.

Gerdan : Boyun. Göğsün en üst bölümü ile boynun alt yanından meydana gelen bölge.

Geri : Sonra, bundan sonra.

Geyim: Giyim. Halka ya da zincirden yapılmış zırh. Halka biçiminde at nalı.

Geyiptir: Giymiştir.

Gidi: Utanmaz, pezevenk.

Giriftar olmak: Tutulmuş, yakalanmış.

Göçürmek: Göçmesine yol açmak. Yiyip bitirmek.

Göğüs germek: Bir şeye dayanıp karşı koymak, katlanmak.

Gök don: Mavi renk. Mavi renkli giysi.

Gönül uğrusu: Gönül çalan.

Göynek: Gömlek.

Gözü dolmak: Gözleri yaşla dolmak.

Gözü mestan: Süzgün bakan, gözü baygın bakan.

Gözü kanlı: Korkusuz, dövüşken.

Gözüne kan görünmek: Öldürme istemi içinde bulunmak.

Gülbenk: Askerlerin hep bir ağızdan yaptıkları dua. Makamla yapılan dua, alkış, ant. Bülbül şakıması anlamında bir sözcüktür. Askerlerin davul çalınırken, Kalenderlerin kudümlerini çalıp bir yere gideceklerinde, içlerinden birinin çok yüksek bir sesle okuduğu kısa dualara denir; dinleyenler, hep bir ağızdan: «Allah, Allah» diye bağrışırlar. Gülbenk; «Hû diyelim» sözleriyle biter.

Güleşmek: Güreşmek.

Gülâb suyu: Gülsuyu.

Güman: Sanma, sanı, kuşku, işkil.

Günü doğmak: Beklenen anın gelmesi.

Gürülemek: Bağırmak, nara atmak.

Gürz: Tüfeğin bulunmasından önce kullanılan savaş araçlarından biri. Ağır topuz. Şeşper de denilir. Türkçesi bozdoğandır. Atlı ve yayalara değgin biçimleri vardır. Çivili ya da düz bir baş, bir de sap bölümlerinden oluşan bu aracın savaş anında elden kayıp gitmesini önlemek için köstek denilen ve kola takılan bir bağı bulunur.

Güveylik donu: Güveylik giysisi.

— H —

Hacet: İnsanın gereksinim duyduğu şey. Dilek, istek.

Hacet dilemek : İstekte bulunmak, olması istenen bir şeyin gerçekleşmesi için yakarıda bulunmak.

Hacet kapısı : İstek, dilek kapısı. İsteklerin gerçekleşmesi için başvurulan yer.

Haçan : Ne zaman ki, ne zaman.

Had : Sınır.

Haddinden şaşmamak : Davranışının sınırını bilmek, gücünün ve ne olduğunun bilincinde olmak.

Hak : Doğru, gerçek.

Hak'ka niyaz etmek : Tanrı'ya yalvarmak.

Hâk-i pây : Ayak tozu.

Hançer : Ucu sivri, iki tarafı keskin bıçak.

Haraç : Zorla alınan para, vergi.

Haram : Dinin yasak ettiği şey, yasak yer.

Harami : Yol kesen, uğru.

Haram'olmak : Yol kesmeye başlamak, uğruluk etmek.

Haram-zâde : Piç, ahlaksız kişi.

Hasılı : Sözün kısası, kısaca.

Hatır yapmak : Gönlünü hoş etmek.

Hayf : Öç, yazık, acı.

Hayf olmak : Yazık olmak.

Haykırı haykırı : Nara atarak, bağıra bağıra.

Haykırtmak : At kişnetmek.

Hazer etmek : Sakınmak, çekinmek.

Heng : Uyum, eğlence.

Heybet : Saygı ile karışık korku veren görünüş, ululuk, korkunçluk.

Hezaran : Binler, binlerce.

Hicap etmek : Utanmak.

Hırka : Daha çok evde ve soğuktan korunmak için giyilen, kalınca kumaştan, kimi kez içi pamukla beslenmiş, ceket biçiminde giysi. Tarikattan olanların cübbenin altına giydikleri bir tür giysi. Dervişlerin giydikleri hırka; önü açık, yakasız, kollu, genişçe ve topuklara kadar uzundur. Hırka «taç» gibi çok önemli bir yer tutar tarikat kurallarında. Önüne gelen hırka giyemezdi. Tarikatın piri tara-

fından giydirilir ve hırka dervişlik yolunda önemli bir olgunlaşmayı belirtirdi.

Hırlaşmak: Arı gibi ses çıkarmak. Birine saldırıya hazırlanmak için ağız dalaşı etmek.

Hışma gelmek: Öfkelenmek, kızmak.

Hızır: El-Hazır, el-Hızır. Bengisu içerek ölümsüzlüğe kavuşmuş olduğuna inanılan İlyas Peygamber'in takma adıdır. Türk halkı Hızır'ı darda kalanlara yardım eden birisi olarak düşünür. Bu konuda Köroğlu öykülerinde **Destansal Öğeler** (s. 79) bölümündeki açıklamaya bakılmalıdır.

Himmet: Çalışma, çabalama, ermiş kimselerin etkisi. Kayırma, yardım.

Himmet etmek: Yardım etmek.

Hizmet edek: Bakım yapmak, işlemek.

Hoca: Tecimen, kervan tecimi yapan kimse.

Hoş olmak: İyi geçinmek.

Hörelenmek: Saldırıya geçmek, üzerine çullanmak.

Hûb: Güzel.

Hûbluk: Güzellik.

Hûb saadet: Kesintisiz mutluluk. Mutlu yaşam.

Hûn: Kan.

Hûn olmak: Kan dökmek, kanı yere akmak.

Huzur ile: Gönül rahatlığıyla.

Hüda: Tanrı.

Hünkâr: Padişah, sultan.

— I —

Irağ: Uzak.

Ikrar: Karar, onaylama, söz verme.

— I —

İbret almak: Ders çıkarmak, örnek almak.

İflâh olmak: Mutlu olma, başarma, kurtulma. Onma.

İgva: Aldatma, yanlışa sürükleme.

İhsan : Bağış.
İhsan eylemek : Bağışlamak.
İhvan : Candan dostlar.
İl : Halk, boy.
İli göçmek : Bağlı bulunduğu boyun göç etmesi.
İmdat gelmek : Yardım ulaşmak.
İn'am vermek : Bağışlamak.
İnayet : İyilik, bağış.
İrgörmek : Kavuşturmak.
İslâmbol : İstanbul.
İspir : Avcı kuş, doğan.

— K —

Kaçan (Haçan) : Ne zaman ki.
Kadem : Ayak.
Kâfir : Tanrı'nın birliğine inanmayan, imansız, Tanrı'nın verdiklerine karşı iyilik bilmez biçimde davranan, kötü kimse.
Kâhice kâhice : Kimi kez, arasıra.
Kahpe felek : Dönek talih.
Kahrı çökeri : Üzüntüsü çökmek.
Kâkül : Alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç.
Kâkül sarkıtmak : Saçları alın üzerine düşürmek.
Kalkan : Savaşçının kendini koruması için yapılmış bir savaş aracı. Özellikle kılıç, gürz gibi silahlara karşı korunmada kullanılırdı. Sol kola takılan kalkan bakırdan ya da öteki dayanıklı şeylerden yapılırdı.
Kanber : Hz. Ali'nin kölesi.
Kan bulanık sel : Selin kan renginde akması.
Kanda : Nerede, nere, nereye.
Kan etmek : Öldürme.
Kanı şerbet edip içmek : Adam öldürmekten tat almak. Öldürülen düşmanın kanını gördükten sonra mutlulukla kendinden geçmek.
Kanına susamak : Kendi başının belasını aramak.
Kaplan postu giyişliler : Arkalarına kaplan postu giyen yiğit savaşçılar.

Kara düş : Kötü rüya. Kötüye yorumlanan düş.

Karalar geymek : Yas tutmak.

Kara Kaptaz : Ayvaz'ın atının adı.

Karan kalmamak : Aklı başından gitmek.

Kâr : İş, tutum.

Kâr etmek : Yararı olmak, sözü geçmek.

Kargı : Ucunda sivri bir demir bulunan gönder biçiminde mızrak. Deşmek anlamına gelen «karmak» sözcüğünden türemiştir.

Karımak : Yaşlanmak, güçten düşmek.

Kasaba kaldırmak : Kestirmek.

Kast : Kurma, niyet, isteyerek bilerek bir işe girme.

Kaşana : Kaşanması için.

Kaşanmak : Durup işemek.

Katarlanmış maya : Deve katarı.

Katmak : Eklemek, birleştirmek, aran taran etmek, birini önüne almak. Savaşta iki yanın askerlerinin birbirlerine girişmesi.

Katı : Çok

Kavrak : Yayla ya da köy adı.

Kayırmak : Gözetmek.

Kazaya rıza : Alınyazısına inanmak, boyun eğmek.

Keçi : İnatçı.

Keleş : Güzel, yakışıklı, yiğit.

Kelle getirmek : Eskiden savaşçılar kestikleri düşmanların başını getirip komutandan ödül alırlardı. Kelle getirmek denilirdi bu olaya.

Kelle kucakta : Korkusuzca, ölümü düşünmeden.

Kemha : Değerli bir kumaş türü.

Kendülerde : Kendilerinde.

Koşa gelmek : Koşarak gelmek.

Kıbrıs şarabı : Kıbrıs'tan gelen ünlü bir şarap türü.

Kıç : Bacak.

Kılıç : Bir savaş aracı. Uzun, düz ya da eğrice, ucu sivri, bir ve kimi kez iki yüzü keskin silah. Kılıç, kın içinde bulundurulup belin sol yanına bağlanır.

Kılıç çalmak : Kılıçla düşmana saldırmak, kılıçla kesip öldürmek, kılıç atmak, kılıç vurmak.

Kılıç çekmek : Kılıcı kınından çıkarmak.

Kılıç değmek : Kılıçla yara açmak.

Kılıcı beline çalmak : Kılıcı beline takmak, kılıç kuşanmak.

Kırat binişim : *Kırat'a binince, bindiğimde.*

Kırdırmak : Öldürtmek.

Kırklar : İslam gizemcileri, Tanrı'nın yetkin belirtisi olarak her zaman bir kişi bulunduğunu ve ona yakın katta iki kişinin daha yer aldığını benimsemişlerdir. Kutup, yani değirmen taşının mili diye anılan o tek kişi ile iki arkadaşına «Üçler» adı verilir. Orunca bunlardan daha sonra gelen «Yediler» gelir. Yedilerden sonra da «Kırklar» denilen erenlerin varlığı ileri sürülür. Tanrı'nın evreni bu kırk erenle yönettiği söylenir. Kırklardan daha alt düzeyde olan ve görevleri belirlenmiş üç yüz kişi daha vardır. Kutup ölünce üçlerden sol yanda oturan onun yerine geçer, yürek solda bulunduğu için. Yedilerden biri Üçler orununa yükselir. *Kırklardan biri Yediler, Üç Yüzlerden* biri de Kırklara katılarak düzen bozulmazmış.

Kırmak : Öldürmek.

Kıyamata komayıp burda almak : Yapılan bir kötülüğün öcünü öteki dünyaya bırakmayıp bu *dünyada almak.*

Koçak : Yiğit, korkusuz.

Koçmak : *Sarmak, sarılmak.*

Koçulmak : Birisi tarafından sarılmak, kucaklanmak.

Kopuşmak : Koşmak, üstüne *varmak.*

Kovan : Kovalayan, ardına düşen.

Koyak : *Yukardan inen suların toplanıp* küçük dere yaptığı yer.

Köçek : Çengiler gibi oynayan erkek oyuncu, aslında Mevlevilikle ilgili bir sözcüktür. Şeyhin ya da dedenin işlerini gören dervis demektir. Köroğlu'nun belirli bir rütbesi olmayan erlerine de bu ad veriliyor.

Kul : Tanrı'ya göre insan, köle.

Kulak tutmak : Kulak vermek, söz dinlemek.

Kulun : At, eşek yavrusu.

Kulunlamak: Doğurmak, tay vermek, tay doğurmak.
Kulun tutmak: At ve eşeğin gebe kalması. Döl tutmak.
Kurulu yayı yasmak: Kurulu düzeni bozmak.
Kuşanmak: Giyinmek, kılıç ve benzeri şeyleri takınmak.
Küheylan: Soylu Arap atı.
Küll: Hep, tümü.
Külünk: Büyük kazma.
Kürelenmek: Yuvarlanmak, yığılmak.

— L —

Lâl: Dilsiz.
Lâl etmek: Susturmak.
Leke: Kötü kişi, lekeli.
Leşker: Asker.
Leşine kuzgun kondurmak: Öldürüp bir kenara atıvermek. Kurda kuşa yem etmek.
Leyl: Gece.
Leyl ü nehar: Gece gündüz, her zaman.
Leyla: Ünlü sevgi öyküsü **Leyla ile Mecnun'un** kadın kişisi.

— M —

Madenî kân: Maden ocağı, kaynak.
Mâh: Ay, ay yüzlü.
Mahrama: Mendil.
Malyemez: Malını hiç kimse ile paylaşmak istemeyen, cimri.
Mansıp: Rütbe, devlet görevi, büyük memurluk yeri.
Mariz: Hastalıklı.
Maya: Dişi deve, besili deve.
Mayil olmak: Gönül vermek, eğilim duymak.
Mecnun: Leyla'nın sevgilisi.
Medet: Yardım isteme sözü.
Mekân: Yer, yurt.
Mekânı terk etmek: Bulunduğu yerden ayrılmak, sıladan ayrı düşmek.

Melemek : Bağırmak, inim inim inlemek.
Melil : Üzüntülü, üzgün.
Melil melil ağlamak : İçin için ağlamak.
Menzil : Konak yeri, bir günlük yol, iki yer arasındaki uzaklık.
Menzil sürmek : Yol almak.
Merdaneli : Yollu (kumaş için).
Mert : Yiğit, kabadayı, sözünde duran.
Mesken tutmak : Bir yeri yurt edinmek, yerleşip kalmak.
Mestan : Sarhoşlar, büyüleyici.
Meşe : Orman.
Metin : Sert, sağlam.
Methini eylemek : Birini övmek.
Mevla : Tanrı.
Mey : Şarap.
Meydan : Açık, düz yer. Bir işin yapılma alanı. Savaş alanı.
Meydan almak : Savaş kazanmak, üstün gelmek, düşmanı kaçırtıp ortalıkta yalnız kendisi kalmak. Savaş alanına girmek.
Meydana girmek : Dövüşe girmek, dövüş için meydana girmek.
Meydanı komak : Savaştan kaçmak.
Mızrak : Ucu demir şişli, uzun, gönder biçiminde savaş aracı. Kargı.
Mirza : Ağa, bey.
Muhabbet : Sevme, sevgi, dostluk.
Muhabbeti düşmek : Özlemini çekmek.
Muhannet : Korkak, dönek.
Muin : Yardımcı, yol gösterici.
Mukadder : Olması kaçınılmaz, alınyazısında yer alan.
Murat : İstek, dilek, umma.
Murat almak : İsteğine ulaşmak, tat almak.
Mükedder : Kederli, acılı.
Mürüvvet : Mertlik, yiğitlik.
Mürüvvet kanı : Yiğitliğin, soyluluğun kaynağı.
Mürüvvetsiz Bey : Korkak, insanlıksız.
Mürvet : Yiğit, korkusuz.
Müştak : Kavuşmayı istemek, tutkun.

— N —

Nahak yere : Boşuna, haksızca, gereği yokken.
Nal atmak : At koşarken nal düşürmek.
Nam : Ün.
Name : Mektup.
Namı cihana çıkmak : Her yerde ünü yayılmak.
Namert : İnsanlıksız, alçak yaratılışlı.
Namı kalmak : Öldükten sonra, bir kimsenin ününün sürüp gitmesi.
Nam sahibi : Ünlü, herkesçe tanınan.
Nara : Korku salmak için haykırmak.
Nâr-ı aşk : Aşk ateşi.
Nazar kılıcı : Koruyucu.
Nazın nazın : Nazlı nazlı.
N'ettim : Ne yaptım, ne ettim ki?
Nice : Nasıl?
Nihâni : Gizli.
Nihâni dert : Gizli çekilen dert.
Nişâne : İz, bir olayı anımsatmak için im koymak.
Niyaz : Yalvarma, dua.
N'olanda : Ne olaydı, ne olacak.
N'olup n'olmak : Ne olup ne olacağını.
Nusret : Yengi, zafer.
Nûş etmek : İçki içmek.

— O —

Od : Ateş.
Od düşmek : İçi yanmak.
Ok : Yay ya da keman denilen kıvrık biçimde bükülmüş bir ağaç çubuğa gerili kirişe takılarak, uzağa atılan ucu sivri demirli ince ve kısa değneğin adı.
Oluklu : Çukur ve yükseltilerden oluşan.
Onca : O denli, çok.
Onulmaz : İyileşmez.

— Ö —

Ödelek - ödlek : Korkak.
Öldüceğim : Öldüğümü.
Ölür olmak : Ölmek üzere olmak.
Ötmek : Boş yere çene çalmak.
Özge : Başka, yabancı.
Özü metin : Korkusuz, dayanıklı.
Özü özüne : Tek başına

— P —

Paralana : Paralansın
Peg : Harabe, ören.
Peg eylemek : Yerle bir etmek, darmadağın etmek.
Pençe atmak : Bir şeye gücüne güvenerek el koymak. Egemenliğini yürütmek.
Pir : Tarikat kurucusu, ihtiyar, bir işte üstünlüğünü göstermiş kişi.
Pir olmak : Yaşlanmak.
Pulat : Çelik, çelik gibi sert.
Pusu : Saklanacak yer.

— R —

Rahmetmek : Acımak.
Revnek : Parlamak, parıldamak.
Revnak bulmak : Parıltılı duruma gelmek.
Riyazet : Yiyip içmeyi azaltıp özvarlığını eğitmek.
Ruşen : Aydın, parlak.

— S —

Sabak : Ders.
Saçı yoluk : Saçları darmadağın, ağlayarak saçını başını yolmuş.
Sadak : Ok torbası. Tirkeş, tirdân da denilir.
Safa sürmek : Mutluluk içinde yaşama.

Sağsak: Saksağan, karga.
Sâkî: İçki dağıtan, içki sunan.
Sal: Dağ üstündeki düzlük.
Salavat: Namazlar, peygambere dua okumalar.
Salavat getirmek: Sıkışık zamanlarda yakarmak.
Sallanmak: Yerinden sarsılmak.
Salınmak: Nazlı nazlı yürümek.
Savran: Kervan başı.
Sazan: Sazlık, bataklık.
Seda: Yankı.
Seherden esen ürüzgâr: Sabahın ilk saatlerinde esen serin yel.
Sele: Atın yelesi.
Sema: Alevi ve Mevlevilerde dinsel müziğin eşliğinde yapılan dans. Kendinden geçip Tanrısal varlıkla birleşmek amacıyla yapılan bu dans, Mevlevilerde bir noktada dönerek ve eller yana açılarak gerçekleştirilir. Alevi topluluklarında değişik sema biçimleri vardır. Abdal Musa Semağı, Turnalar Semağı gibi.
Sema tutmak: Dönmek ya da sıra sıra dizilerek dans etmek.
Ser: Baş.
Serdar: Başkomutan.
Serden geçmek: Ölümü düşünmeden savaşmak.
Seri sevdaya salmak: Sevdaya tutulmak.
Sığın: Bir geyik türü.
Sıla etmek: Yurduna kavuşmak.
Sınamak: Denemek, tekrar tekrar denemek.
Sırma: Altın yaldızlı ya da yaldızsız ince gümüş tel.
Silkinmek: Toparlanmak, hazır duruma geçmek. Yerinden kalkmak.
Sim: Gümüş,
Sine: Göğüs, iç, yürek.
Sönük: Neşesiz, ötmez olmuş.
Sulak: Hayvan sulanan yer.
Suna: Yabanördeği.
Sur: Kale duvarı.

Süleyman : Davut Peygamber'in oğlu. Gelmiş geçmiş yalvaçların en varlıklısı. Tüm hayvanların, perilerin dilinden anladığı söylenir. Üzerinde Tanrı'nın adı yazılı olan mührü çok ünlüdür. Tüm gücünü bundan almaktaymış.

Süleymani : Bir tür hurma.

Sündürmek : Uzatmak.

— Ş —

Şah : Padişah.

Şahbaz : Yiğit, erkek güzeli.

Şahin : Doğan.

Şahinleyin : Şahin gibi, şahine benzer.

Şalvar : Üst bölümü geniş ve kırmalı, bacakları don gibi ayrık bol bir giysidir. Erkeklerin giydikleri dar paçalı olanlarına *potur, geniş paçalılarına çakşır denilirdi. Ceplerinin yanlarıyla paçaları sırma ve ipekle işlenmiş olanlarına «kadı şalvarı» denilir.*

Şanından düşmek : Eski ününü yitirmek.

Şar : Kent.

Şarlamak : Gürül gürül kan akmak.

Şeh : Şah.

Şehriyar : Yüce hükümdar, güçlü padişah.

Şeşper : Altı dilimli topuza verilen ad. Soğancık denilen altı *başlı topuza da bu ad verilirdi.*

Şet : Kemer. Özellikle tecimenler ve öteki esnaflar tarafından kullanılan kemer. Şeştari denilen erkek gömleğinin yapımında kullanılan değerli bir kumaş. Hint ve Şam'da dokunurdu.

Şikâr : Av.

Şöhret : Ün.

Şöhret vermek : Ün vermek, ününü yaymak.

— T —

Tâb : Güç, kuvvet.

Taç : Hükümdarların resmi tören günlerinde başlarına giydikleri süslü başlık. Tekkelerde şeyh ve dervişler, biçimleri de-

ğişik taçlar giyerlerdi. Taç giymek tarikata girmek anlamınaydı, hırkayla birlikte giyilirdi.

Takdirin yerini bulması: Başa gelenin çekilmesi.

Talan: Yağma.

Talanır: Yağma edilir.

Talip: İsteyen, dileyen.

Tanyeri atmak: Şafak sökmek.

Taş alıp dövünmek: Aşırı üzüntü çekmek, çırpınmak.

Taşmak: Heyecana kapılmaktan kendini tutamamak, kabuğuna sığmamak.

Tav etmak: Yüksek perdeden konuşup kendini olduğundan büyük göstermek. Övünmek, böbürlenmek.

Tedbir tedarik: Bir iş için gerekli hazırlıklar, alınan önlemler.

Teke tek: Birer birer. Eskiden iki ordu karşı karşıya gelince birer bahadır çıkar dövüşürlerdi. Buna teke tek dövüş denirdi.

Teke şekli Şam kılıç: Bir çeşit eğri kılıç.

Tel: Kuştüyü.

Tenbih: Uyarma, uyandırma, sıkı buyruk verme.

Tenbihe hacet mi: Uyarıya ne gerek var.

Ter: Taze.

Terk: Bırakıp gitmek.

Terkinde olmak: Bırakıp gitmek, bırakmak, ayrılıp gitmek.

Terk-i yâr: Sevgiliden ayrılmak.

Tirkeş: Ok torbası.

Topuz: Baş tarafı yuvarlak, tutacak bir sapı bulunan savaş aracı. Gürz.

Toy: Büyük ziyafet.

Toz kondurmamak: Dil uzattırmamak.

Töre: Gelenek.

Türeme: Ortaya çıkma.

— U —

Ucundan: Nedeniyle, yüzünden.

Uğraş: Savaş, didişme.

Uğrun uğrun : Gizli gizli.
Urganın çekmek : Asılmak üzere getirilen *kimsenin ipini çekmek.*
Urulmak : Vurulmak, gönül kaptırmak.
Uruşan olmak : Neşelenmek.
Uryan : Çıplak.

— Ü —

Üğrülemek : Sallamak.
Üğrüleyip uyutmak : Ninni söyleyip uyutmak, salıncakta sallamak.
Ün : Şöhret, nam.
Ünülemek : Çağırmak, haykırmak, nara atmak.
Ünü gitmek : Ünü ulaşmak.
Üsküf : Eski başlıklardan birinin adı. Boru biçiminde ve bir endazeden uzun, başa giyince yarısı sarkan yeniçeri börkünün kenarı sırma ile işlenmiş olanı. Kadınların giydiği türüne «üsküfe» *denilir.*

— V —

Vakt : Zaman, günün değişik *saatleri, mevsim, uygun zaman,* çağ.
Vakta hazır ol : Savaştan önce, «ölüme hazır ol» anlamında *haber verme.*
Vala : Mendil, peçeli giysi, başörtüsü.
Vara : Git, var, ulaş.
Varı kalmak : Malı mülkü ortada kalmak.
Velvele : Gürültü patırtı, şamata.
Velvele düşürmek : Ortalığı gürültüye boğmak.
Virt : Belli zamanlarda okunması gelenek haline gelen *dua.* Durmaksızın yinelenen söz.
Visal : Kavuşma (sevgiliye).
Vurmak : Yakıp yıkmak, yağma etmek.

— Y —

Yâd : Anma, hatırlama. Yabancı.
Yâdına düşmek : Anımsamak, usundan geçirmek.

Yâd ile : Ellerle, başkalarıyla.
Yakınmak : Sızlanmak, yakınmak.
Yakışacak dil : Yakışık alacak biçimde konuşma.
Yaldırmak : Neşelendirmek, sevindirmek.
Yalı : Kıyı, deniz kıyısı.
Yaman : Kötü kişi ve durum. Güç, etki ve beceriklilik yönünden şaşılacak durumda olan.
Yâr : Arkadaş, eş dost, sevgili.
Yâran : Eş dost.
Yaradan : Tanrı.
Yasdanmak : Yaslanmak, dayanmak.
Yasmak : Yayı gevşetmek.
Yassılmak : Eğilmek, düzleşmek.
Yay : Ok atmak için kullanılan savaş aracı. Kavs, kabza gibi adlar da alır. Yay değişik türdeki ağaçlardan yapılmakla birlikte en ünlüsü akçaağaçtan yapılanıdır.
Yay yasmak : Yayı boşaltmak, gevşetmek.
Yaz ile : Yazın, yaz mevsiminde.
Yedi derya : Tüm denizler.
Yeğde yeğde vurmak : Yavaş yavaş dokunaklı çalınmak (davul için).
Yeğin : Üstün, hafif, güçlü.
Yeğin at : Çevik, atılgan at.
Yeğin olmak : Üstün gelmek.
Yek çeşim : Tek gözlü.
Yekinmek : Yükselmek, taşmak, güç harcamak.
Yenice : İçki sofrası.
Yezit : Nefret edilen kimseler için kullanılan bir sövgü sözü.
Yiğit : Genç erkek. Güçlü ve yürekli.
Yiğitlik : Gençlik, yiğitçe davranış.
Yiğitçe kumanda vermek : Savaşta, dövüşenlere nasıl davranacaklarını açıklamak, onları yönetmek.
Yinilemek : Durmadan, arkası kesilmeden.
Yitmek : Kaybolmak, gözden uzaklaşıp gitmek.
Yol : Yöntem.
Yoluk yoluk : Yola yola (saç için).

Yolunu salmak : Yol açmak, geçmesine izin vermek.

Yörük : Hızlı yürüyen, çabuk yol alan.

Yusuf : İsrailoğulları peygamberlerinden Yakup'un oğlu. Kendisi de peygamberdir. On bir erkek kardeşi içinde en güzeli olan Yusuf'u çok sevmektedir babası. Kardeşleri bunu kıskandıkları için bir kuyuya atarlar. Bir tecimen onu kurtarır. Kardeşleri bu kez de Yusuf'un köleleri olduğunu ileri sürerek tecimene satarlar onu. Tecimen de Mısır'da satar kendisini. Orada Zeliha kendisine sevgi gösterir, bu sevgiye karşılık vermez. Yusuf, zindana atılır. Sonra kurtarılır. Yazında erkek güzelliğinin simgesi olarak yer almıştır.

Yücelmek : Ünü büyümek. Ünü artmak.

Yükünü çözmek : Yükünü indirmek. Bir yerde konaklamak.

Yürek erimesi : Acı çekme, aşırı üzüntü.

Yüze çıkmak : Yüzün ak olması, bir işi başararak başkaları önünde utanılacak duruma düşmemek.

— Z —

Zahm : Yara.

Zâhir : Açık, belli.

Zâhir etmek : Açıkça ortaya koymak, kılıcı kınından çıkarmak.

Zâr : İnleme.

Zarb : Vurma, vuruş, dövme.

Zat : Kişi.

Zayi olmak : Boşa gitmek, boşa harcanmak.

Zebun : Zayıf, güçsüz.

Zem : Kötüleme.

Zerre : Pek küçük parça.

Zerresine ermek : Her şeyin gizini anlar duruma gelme.

Zeval : Son, yok olma.

Zeyn : Süs, ziynet.

Zırh : Eski savaşlarda ok, kılıç, süngü gibi silahlardan korunmak için giyilen, demir, tel ve levhalardan yapılan gömlek, miğfer, kolçak, boyun kalkan takımına verilen ad.

Zor: Yenilmesi kolay olmayan.

Zorba: Kabadayı, yiğit, dövüşken. Gücüne güvenerek şunun bunun hakkına el atan, baskıcı.

Zor düşman: Güçlü düşman, üstün gücü olan.

Zorbaz: Güçlü, pehlivan yapılı.

Zorlayı zorlayı: Zor kullanarak, zorlayarak.

Zulmet: Karanlık, kötülük.

Zülfikâr: Hz. Muhammet'in kılıcı, daha sonra Ali'ye geçmiştir. Bu kılıç iki çatal ve her iki yüzü de keskin olarak betimlenmiştir.

IX

KAYNAKÇA

AKDAĞ, Mustafa : «Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi», **Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. IV, Sayı 6 - 7'den ayrı basım, 1968, s. 201-210.

«Medreseli İsyanları», **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. XI, Ekim 1949 - 1950, Sayı 1 - 4, s. 361-367.

Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975.

Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi, C. I, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

ALANGU, Tahir : **100 Ünlü Türk Eseri I**, Milliyet Yayınları, Türk Klasikleri Dizisi, İstanbul 1974, s. 443-458.

AVCIOĞLU, Doğan : **Türklerin Tarihi V**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1982.

BANARLI, Nihat Sami : «Köroğlu», **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, Fasikül 8, Devlet Kitapları, İstanbul 1976, s. 630-632.

BAYAZ, Hüseyin : **Köroğlu - Antep Rivayeti**, Karacan Yayınları, İstanbul 1981.

BAYRAV, Süheyla : «Köroğlu Destanı Üzerine», **Dilbilim II**, 1977, s. 65-72'den ayrı basım. İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu, Fransızca Bölümü Yayını.

BEHÇET MAHİR : **Köroğlu Destanı**, Derleyenler : Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali, Atatürk Üniversitesi Yayınları No. 314, Ed. Fak. Yayınları No. 63, Araştırma Serisi 52, Ankara 1973.

BENGÜ, Memet Fuat : **Karacaoğlan : Yaşamı, Sanatçı Kişiliği**, 2. Basım, De Yayınları, İstanbul 1980.

BİRDOĞAN, Nejat : «Kiziroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu», **Türk Folklor Araştırmaları** C. XIV, Aralık 1972, Sayı 218, s. 6497 vd.

BORATAV, Pertev Naili : «Anadolu ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanına Dair Yeni Notlar», **Türkiyat Mecmuası**

C. V, 1935. Bu yazı ayrıca yazarın **Folklor ve Edebiyat I** adlı yapıtının 129-141'inci sayfalarında yayınlanmıştır.

Folklor ve Edebiyat I, İstanbul Eminönü Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı XII, 1939.

Folklor ve Edebiyat II, Ankara 1945.

Folklor ve Edebiyat (1982) I. Adam Yayınları, 1982.

Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1946.

Köroğlu Destanı, Türk Halk Hikâyelerine ve Saz Şairlerine ait Metinler ve Tetkikler VI, Evkaf Matbaası, İstanbul 1931.

«Köroğlu», **İslam Ansiklopedisi** C. VI, 2. Basım, Devlet Kitapları, İstanbul 1967, s. 908-914.

«Köroğlu Kimdir?», **Yurt ve Dünya,** C. III, I. Teşrin 1942, Sayı 20, s. 281-285.

«Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti», **III. Türk Tarih Kongresi,** TTK Basımevi, Ankara 1948, s. 124-130.

100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969.

BURDURLU, İbrahim Zeki: **Üç Destan: Oğuz Kağan, Karacaoğlan, Köroğlu,** 1. Basım 1969, 2. Basım İzmir 1971.

ÇELİK, M. Fahrettin: «Kars ve Çevresinde Köroğlu'na Ait Anlatma ve İnanlar», **Halk Bilgisi Haberleri,** 1941, Sayı 117, s. 206-215.

ELÇİN, Ş. Murat: «Köroğlu Hakkında Notlar», I, II, **Ülkü Mecmuası,** C. X, II. Teşrin - II. Kanun 1937, Sayı 57-58, s. 271 - 280, 326-336.

ELÇİN, Şükrü: «Atların Doğuşlarıyla İlgili Efsaneler», **Türk Folklor Araştırmaları,** İstanbul, Ocak 1964, Sayı 162, s. 2943 - 2945.

Halk Edebiyatına Giriş, Kültür Bakanlığı Yayınları No. 365, Halk Kültürü Serisi: 10, Ankara 1981.

FIRATLI, Halil Vedat - BORATAV, Pertev Naili: **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi,** Maarif Matbaası, Ankara 1943.

ERGUN, Sadettin Nüzhet: **Karacaoğlan - Hayatı, Şiirleri,** 19. Basım, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1969.

GÖKALP, Mehmet: «Köroğlu Kollarından Kiziroğlu Mustafa Kolu», **Türk Folklor Araştırmaları** C. V, Şubat 1958, Sayı 103.
«Kiziroğlu ve Köroğlu», **Türk Folklor Araştırmaları**, C. XIV, Ekim 1972, Sayı 279.
GÖKÇELİ, Yaşar Kemal: **Üç Anadolu Efsanesi - Köroğlu, Karacaoğlan, Alageyik**, 6. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul 1981.
GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.
GENCOSMAN, Kemal Zeki: **Türk Destanları**, Hürriyet Yayınları, Anadolu Kitaplığı, İstanbul 1972, s. 17-51.
GÜNEY, Eflâtun Cem: **Folklor ve Edebiyat**, Milli Eğitim Basımevi, 1971.
İNALCIK, Halil: «Adaletnameler», **Belgeler** C. II, 1965, Sayı 3-4 TTK Basımevi, Ankara 1967, s. 49-145.
İNAN, Abdülkadir, «Köroğlu'na Ait Notlar», **Halk Bilgisi Haberleri**, 1. Yıl, Sayı 12, s. 195-199.
KAFTANCIOĞLU, Ümit: **Köroğlu Kolları - Halk Destanları**, Büyük Dağıtım Yayınevi, İstanbul 1974.
KARAHAN, H. İbrahim: «Urfa'da Gölden Çıkan Su-Aygırı Efsanesi», **Türk Folklor Araştırmaları**, İstanbul, Aralık 1951, Sayı 29, s. 462 vd.
KIRZIOĞLU, M. Fahrettin: «Halk Hikâyelerinde Döşeme Söyleme Geleneği», **Türk Dili - Halk Edebiyatı Özel Sayısı**, C. XIX, Aralık 1968, Sayı 207, s. 470-482.
«Köroğlu'nun Şahsiyeti», I, II, **Folklor Postası**, 1941, Sayı 18, 19, s. 3-5, 3-6.
KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat: **Edebiyat Araştırmaları**, TTK Yayınları, VII. Seri - Sayı 47, Makaleler Külliyatı I, Ankara 1966.
Gevheri, Türk Sazşairlerine Ait Metinler ve Tetkikler Külliyatı I, Yeni Matbaa, İstanbul 1929.
Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi, Evkaf Matbaası, İstanbul 1930.
XVI. Asra Kadar Türk Sazşairleri, Evkaf Matbaası, İstanbul 1930.
Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 2. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1966.

Türk Edebiyatı Tarihi, 3. Basım, Ötüken Yayınları No. 157, Kültür Serisi No. 28, İstanbul 1981.

Türk Sazşairleri I, Milli Kültür Yayınları, No. 01-I, Ankara 1962.

ÖZKIRIMLI, Atillâ: «Köroğlu Hem Bir Saz Şairi Hem de Adalet Sağlayan Bir Efsane Kahramanıdır», **Milliyet Sanat Dergisi,** İstanbul, Aralık 1975, Sayı 163, s. 14 vd.

ÖZTELLİ, Cahit: **Köroğlu ve Dadaloğlu - Hayatı, Sanatı, Şiirleri,** Varlık Yayınevi, Türk Klasikleri: 11, İstanbul 1977.

Üç Kahraman Şair - Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu, Milliyet Yayınları, Türk Klasikleri Dizisi: 14, İstanbul 1974.

«Köroğlu Hakkında Yeni Notlar ve Şiirler», **Türk Folklor Araştırmaları,** C. VI, Haziran 1960, Sayı 131, s. 2163-2165.

SEÇMEN, Hüseyin: **Karacaoğlan: Yaşamı - Sanatı - Şiirleri,** Deniz Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1983.

SÜMER, Faruk: «Belgelerle Köroğlu'nun Tarihi Kişiliği», **Milliyet Sanat Dergisi,** İstanbul, Aralık 1975, Sayı 163, s. 12 vd.

TECER, Ahmet Kutsi: **Koçyiğit Köroğlu,** Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

TEZEL, Naki: **Köroğlu Mascalı, İstanbul Rivayeti,** İstanbul 1939.

TOGAN, Zeki Velidi: «Köroğlu Destanının Bazı Eski Rivayetlerine Dair», **Türk Yurdu,** C. V, Sayı 7, s. 10-13.

Umumi Türk Tarihine Giriş, C. I, En Eski Devirlerden XVI. Asra Kadar, 1. Basım 1946, 2. Basım 1970.

ULUÇAY, Mehmet Çağatay: «Üç Eşkıya Türküsü», **Türkiyat Mecmuası,** C. XIII, s. 85-100'den ayrı basım, Kurtuluş Matbaası, İstanbul 1958.

URAL, Orhan: **Üç Destan - Oğuz Kağan, Ergenekon, Köroğlu,** TDK Yayınları, 1972.

YÖNETKEN, Halil Bedii: «Köroğlu Kırım'da» **Türk Folklor Araştırmaları,** C. II, Şubat 1968, Sayı 223.

W. Bang - G. R. Rahmeti: **Oğuz Kağan Destanı,** Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

ZELYUT, Rıza: **Halk Şiirinde Gerçekçilik,** AYKO Yayınları: 6, Sanat ve Kültür Dizisi: 4, İstanbul 1982.

NOBEL 1982

GABRIEL GARCIA MARQUEZ

(Bütün Öyküleri)

1 — **ERÊNDIRA'NIN ACIKLI ÖYKÜSÜ**/Çev. Müge TAYŞİ

«Garcia Marquez, gerçeğin bilinmeyen yüzünü ve yalnızlığı açımsaması ile dikkatleri üzerine çekiyor. Bu yeni öyküler demeti, onun kendine özgü, olağanüstü anlatımıyla yaygınlaşan ününü hiç kuşkusuz daha da artıracaktır. **Erêndira'nın Acıklı Öyküsü**'nde Marquez, bir kez daha gerçeği tüm çıplaklığıyla işleyerek, insanı şaşkına çeviren olayları süsten uzak, yalın bir dille anlatıyor. Çarpıcı yalınlıkta, çekici bir düşünsellikle yazılmış öykülerden oluşan bir kitap.» — **Publishers Weekly**

2 — **BALTHAZAR'IN OLAĞANDIŞI ÖYKÜSÜ**/Çev. N. AKGÖREN

«İncelikle kaleme alınmıştır bu öyküler; gösterişsiz ama kıvrak bir anlatımla. İnsanoğlunun güçsüzlüğüne karşı, alay ve yergi ile karışık engin bir esirgeyicilik... Bu öykülerde gülünçten trajiğe dek tüm karakterler var.» — **Library Journal**

3 — **YAPRAK FIRTINASI**/Çev. Nuran AKGÖREN

«Marquez'in dünyası, gereksindiğimiz ve kolayca benimseyebileceğimiz gizemlerle dolu. Dahası, insanın yabancısı olduğu güçlerden söz eden tansıklar da var. **Yaprak Fırtınası**, Marquez'in ilk ve son döneminin biçem özelliklerini de kapsıyor. İlk dönemini saygıyla anmak, son dönemini ise kutlamak gerekir.»

— Peter S. Prescott, **Newsweek**

«Sürükleyici bir yazar karşısında olduğunuzu hemen ayrımsıyorsunuz. Uzun bir anlatı olan «Yaprak Fırtınası» ve başka öyküler... Güney Amerika'ya özgü olan ve bir hafta süren bir yağmur fırtınasının olağanüstü anlatımı... Uçsuz bucaksız yeşillikler ve köye inen yoksul bir meleğin ahıra kapatılması üzerine hoş bir anlatı... Tüm Marquez okuyucularına önerir, karşısında şapkamı çıkartırım...» — P. I. Kavanagh, **Guardian**

DÜNYA EDEBİYATININ ÇAĞDAŞ YAZARLARINDAN
SEÇKİN ÜRUNLER

KÜÇÜK ADAM NE OLDU SANA?
HANS FALLADA
Çeviren : Özhan BARLAS

★

SAAT DOKUZ BUÇUKTA BİLARDO
HEINRICH BÖLL
(Nobel 1972)
Çeviren : Mehmet HARMANCI

★

İNTİHAR
JACK LONDON
Çeviren : Mehmet HARMANCI

★

BANKERİN AŞKI
O. HENRY
(Bütün Öyküleri I)
Çeviren : Erol ESENÇAY

★

ALINYAZISI
O. HENRY
(Bütün Öyküleri II)
Çeviren : Erol ESENÇAY

DENİZ KİTAPLAR YAYINEVİ

BİLİM - DENEME DİZİSİ

1 — Bilimin Toplumsal İşlevi/Bertrand Russel ... ... 150,—
2 — Cinsel Olgunlaşma/Wilhelm Reich ... ... 150,—
3 — İzafiyet Teorisi/Albert Enstein ... ... 200,—
4 — İktidar/eBrtrand Russell ... ... 400,—
5 — Siyasal İdealler/Bertrand Russell ... ... 200,—
6 — Bütün Denemeler I/Montaigne ... ... 750,—

İNCELEME - ELEŞTİRİ DİZİSİ

7 — Karacaoğlan - Yaşamı, Sanatı, Şiirleri/H. Seçmen 350,—
8 — Köroğlu - Yaşamı, Sanatı, Şiirleri/Hüseyin Seçmen 400,—
9 — Dadaloğlu - Yaşamı, Sanatı, Şiirleri/Hüseyin Seçmen 300,—
10 — Yunus Emre - Yaşamı, Sanatı Şiirleri/S. K. Bayıldıran 300,—
11 — Pir Sultan Abdal - Yaşamı, Sanatı, Şiirleri/
Sabit Kemal Bayıldıran ... ... 300,—
12 — Ömer Hayyam - Yaşamı, Sanatı, Şiirleri/
Hüseyin Seçmen - İhsan Üren ... ... 300,—
13 — Âşık Veysel - Yaşamı, Sanatı, Şiirleri/B. Pehlivan 300,—

ROMAN - ÖYKÜ - NOBEL DİZİSİ

14 — Erendira'nın Acıklı Öyküsü/G. G. Marquez ... ... 200,—
15 — Balthazar'ın Olağandışı Öyküsü/G. G. Marquez ... 250,—
16 — Yaprak Fırtınası/G. G. Marquez ... ... 250,—
17 — Küçük Adam Ne Oldu Sana?/Hans Fallada ... ... 400,—
18 — Bankerin Aşkı/O. Henry ... ... 250,—
19 — İntihar/Jack London ... ... 400,—
20 — Saat Dokuz Buçukta Bilardo/Heinrich Böll ... ... 400,—
21 — İnsancıklar/Dostoyevski ... ... 250,—
22 — Netoçka Nezvanova/Dostoyevski ... ... 250,—
23 — Artık Çok Geç/Alan Paton ... ... 250,—
24 — Düşüş/Albert Camus ... ... 250,—
25 — Sineklerin Tanrısı/William Goldman ... ... 300,—
26 — Yeni Dünya/Aldous Huxley ... ... 300,—

ozanlar dizisi

Köroğlu, adı çevresinde söylenceler yaratılmış bir halk yiğidi, bir ozan. Elinde sazı, dilinde sözü, çağlara ses ileten koçaklamalar söylemiş. Halka zorbalık edenlerden öç almak için, yellerle kuşlarla yarış eden Kırat'ının üstünde, savaş alanlarında amansız dövüşler vermiş. Devlet uğru saymış onu, halksa kurtarıcı. Öldürülmesi için buyruklar yazılmış beylere yargıçlara, kitlelerse onu alınyazılarını değiştirecek bir gücün simgesi olarak görmüşler. Söylenceler gerçeklerle birleşmiş, duygular gerçekleri örtmüş ve Köroğlu'nun kişiliğine bağlı bir bireşim çıkmış ortaya. Derken, Köroğlu adı Rumeli'den Türkistan'ın uzak köşelerine dek dalga dalga yayılmış. Böylece, halk yazınımızın en anlamlı ürünleri sayılan Köroğlu Kolları oluşmuş.

Elinizdeki bu kitap, Köroğlu üzerine yapılmış araştırmalar içinde nesnel dünya görüşüyle yazılan ilk yapıttır. Hüseyin Seçmen, bu yapıtında, 'Tarihsel ortamı içinde Köroğlu öyküleri', 'Destan türünden halk öyküsüne geçiş', 'Köroğlu'nun, köylülüğün dünya görüşünü yansıtan bir yiğit oluşu' gibi konuları ilk kez ele almakta, Köroğlu'nun halk yazınımızdaki yerini çağdaş bir yorum ve gerçekçi bir yaklaşımla irdelemektedir.

DENİZ YAYINLARI